

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINDA
HANIM SAHÂBİLERİN ROLÜ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Merve AKTAŞ

RİZE

2019

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINDA
HANIM SAHÂBİLERİN ROLÜ
(Yüksek Lisans)**

Merve AKTAŞ

Doç. Dr. İhsan ARSLAN

Danışman

RİZE

2019

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında, Merve Aktaş tarafından hazırlanan Hz. Peygamber Dönemi Savaşlarında Hanım Sahâbîlerin Rolü başlıklı bu çalışma, 26.04.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. İhsan ARSLAN

Kabul/Red

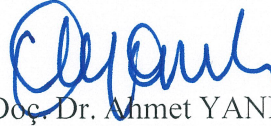
Üye: Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Yavuz Selim Göl

Kabul/Red

26/5/2019

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 12/04/2019

Merve AKTAŞ

ÖN SÖZ

Hz. Peygamber sîretiyle ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Özellikle Medine döneminde gerçekleşen savaşlar ve bu savaşlardaki sosyo psikolojik durum birçok çalışmaya konu olmuştur.

İslâm öncesi dönemde savaş hayatın doğal bir parçası olduğu gibi İslâm'ın gelmesinden sonra da çeşitli sebeplerle Müslümanlar, müşriklerle ve diğer devletlerle savaşmak zorunda kalmışlardır. Bu savaşlardan erkekler sorumlu tutulsa da hanım sahâbîler, erkeklere ellerinden gelen her türlü desteği sağlamışlardır. Bu dönemde yapılan savaşlarda kadınlar yemek yapma, kırba dikme, düşman kadınlara cevap verme, yaralıları taşıma, ölüleri taşıma, ok verme, su taşıma, sağlık hizmetlerinde bulunma, bekçilik yapma, şiirler okuyarak erkekleri cesaretlendirme, danışmanlık yapma gibi görevlerde bulunmuşlardır. Hanım sahâbîlerin yapmış olduğu bu görevlerin yanında savaşlara fiili olarak katılanlar da bulunmaktadır.

“Hz. Peygamber Dönemi Savaşlarında Hanım Sahâbîlerin Rolü” adını verdiğimiz çalışmada “Câhiliye Dönemi Savaşlarında Kadınların Rolü”, “İslâm'ın Cihâda Bakışı” ve “Hz. Peygamber Dönemi Savaşlarında Hanım Sahâbîlerin Rolü” olmak üzere üç ana bölüm bulunmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde tezin amacı ve önemi vurgulanarak kullanılan kaynaklara kısaca değinildi.

Araştırmanın birinci bölümünde İslâm öncesi dönemde insanların kadına bakışından bahsedildikten sonra, bu dönemlerde yapılan savaşlarda kadınların görev dağılımları hakkında bilgi verildi. Aynı zamanda Müslümanlara karşı savaşan Mekkeli müşriklerin ordusunda bulunan kadınların durumları ve görevleri bu bölümde ele alındı.

Tezin ikinci bölümünde, İslâm dininin barışa verdiği önem, savaşın meşru kılınma süreçleri ve Hz. Peygamber'in savaşlara katılmak isteyen kadınlara karşı tepkileri “İslâm'ın Cihâd'a Bakışı” başlığı altında incelendi.

Üçüncü bölümde ise Hz. Peygamber'in katıldığı savaşlar hakkında kısaca bilgi verilerek bu savaşlarda kadınların üstlenmiş oldukları görev ve sorumluluklar ayrıntılı bir şekilde ele alındı.

Çalışma sırasında görüş ve düşüncelerinden faydalandığım Prof. Dr. Nebi Gümüş'e ve konu seçimi dâhil her konuda bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. İhsan Arslan'a ve manevî destekleriyle her zaman yanımda olan eşim ve aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Merve AKTAŞ
Nisan 2019

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	1
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	10
ABSTRACT	11
KISALTMALAR.....	12
TABLOLAR LİSTESİ.....	13
GİRİŞ.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'IN CİHÂDA BAKIŞI

1.1. İSLAM'IN BARIŞA VERDİĞİ ÖNEM	19
1.2. SAVAŞIN MEŞRU KILINMASI	21
1.3. HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞA KATILMAK İSTEYEN KADINLARA KARŞI TAVRI	23

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINDA HANIM SAHÂBİLERİN

ROLÜ

2.1. BEDİR SAVAŞI	28
2.1.1. Savaşın Sebebi	29
2.1.2. Savaşın Hazırlıkları.....	30
2.1.3. Savaş Katılan Hanım Sahâbîler.....	32
2.2. UHUD SAVAŞI.....	33
2.2.1. Savaşın Sebebi	34
2.2.2. Savaşın Hazırlıkları.....	35
2.2.2.1.Hanım Sahâbîlerin Katkıları	38

2.2.2.1.1. Savaştan Önce Hanım Sahâbîlerin Rolü	41
2.2.2.1.2. Savaş Esnasında Hanım Sahâbîlerin Rolü.....	41
2.2.2.1.2.1. Çarpışmaya Katılma	41
2.2.2.1.2.2. Hasta ve Yaralıları Tedavi Etme	44
2.2.2.1.2.3. Yemek Yapma, Su Dağıtma, Kırba Dikme	50
2.2.2.1.2.4. Şiir ve Hitabet Yoluyla Erkekleri Cesaretlendirip Düşmana Cevap Verme	52
2.2.2.1.2.5. Şehit ve Yaralıları Taşıma	53
2.2.2.1.2.6. Konaklama Yerinde Eşyaları Koruma.....	54
2.3. BENÎ MUSTALİK GAZVESİ	54
2.3.1. Savaşın Sebebi	54
2.3.2. Savaşın Hazırlıkları.....	55
2.3.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	56
2.4. HENDEK SAVAŞI	57
2.4.1. Savaşın Sebebi	58
2.4.2. Savaşın Hazırlıkları.....	59
2.4.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	60
2.4.2.1.1. Çarpışmaya Katılma	60
2.4.2.1.2. Hasta ve Yaralıları Tedavi Etme	61
2.4.2.1.3. Yemek Yapma.....	62
2.5. BENÎ KURAYZA GAZVESİ	63
2.5.1. Savaşın Sebebi	63
2.5.2. Savaşın Hazırlıkları.....	63
2.5.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	65
2.5.2.1.1.Hasta ve Yaralıları Tedavi Etmek	65
2.6. GÂBE GAZVESİ	66
2.6.1. Savaşın Sebebi	66
2.6.2. Savaşın Hazırlıkları.....	67
2.6.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	67
2.6.2.1.1. İstihbarat Alanında Bilgi Taşımak	68

2.7. HUDEYBİYE ANTLAŞMASI.....	68
2.7.1. Hudeybiye Antlaşmasına Katılan Hanım Sahâbîler.....	70
2.8 HAYBER'İN FETHİ.....	73
2.8.1. Savaşın Sebebi	73
2.8.2. Savaşın Hazırlıkları.....	73
2.8.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	74
2.8.2.1.1 Savaş Esnasında Hanım Sahâbîlerin Rolü.....	75
2.9. MEKKE'NİN FETHİ.....	81
2.9.1. Savaşın Sebebi	81
2.9.2. Savaşın Hazırlıkları.....	82
2.9.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	83
2.10. HUNEYN SAVAŞI.....	84
2.10.1. Savaşın Sebebi	84
2.10.2. Savaşın Hazırlıkları.....	84
2.10.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	86
2.11. TÂİF GAZVESİ.....	89
2.11.1. Savaşın Sebebi	89
2.11.2. Savaşın Hazırlıkları.....	89
2.11.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	90
2.12. TEBÜK GAZVESİ	91
2.12.1. Savaşın Sebebi	92
2.12.2. Savaşın Hazırlıkları.....	92
2.12.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları	94
2.13. KATILDIKLARI SAVAŞLAR AÇIKÇA İFADE EDİLMİYEN HANIM SAHÂBÎLER.....	94
2.14. ELE GEÇİRİLEN GANİMETLERİN HANIM SAHÂBÎLER ARASINDA TAKSİMİ.....	95
2.15. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINA KATILAN HANIM SAHÂBÎLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME	100
SONUÇ.....	109

KAYNAKLAR	111
ÖZ GEÇMİŞ	117

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. İhsan ARSLAN

Hazırlayan: Merve AKTAŞ

Yıl: 2019

Sayfa Sayısı: 117

ÖZET

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINDA HANIM SAHÂBÎLERİN ROLÜ

Bu çalışma, Hz. Peygamber döneminde meydana gelen savaşlarda, kadınların üstlenmiş oldukları görevleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması adına savaşlar hakkında kısa bilgi verilmiştir. Kadınların hangi savaşlara katıldıkları ve savaşların öncesinde ve savaş meydanındaki rolleri tek tek incelenmiştir.

Kadınlar, hayatın her alanında olduğu gibi bu dönemde yapılan savaşlara da çeşitli görevlerle katılmışlardır. Savaşlarda daha çok su taşıma, yemek yapma, sağlık hizmetlerini yürütme, şiirler okuyarak erkekleri cesaretlendirme ve savaşlara katılmak hanımların savaşlardaki sorumluluklarındandır.

Giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmada, Hz. Peygamber döneminde yapılan savaşlar hakkında kısa bilgiler verdikten sonra kadınların görev ve sorumlulukları belirtildi.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Kadın, Hz. Peygamber, Sağlık, İslâm Tarihi.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Department of Islamic History and Arts

Thesis Type: Master's Thesis

Supervisor: Doç. Dr. İhsan Arslan

Author: Merve AKTAŞ

Year: 2019

Pages: 117

ABSTRACT

ROLE OF THE FEMALE COMPANIONS IN THE ERA OF PROPHET MUHAMMED

In this study, we have aimed to identify the tasks that women undertook in the wars took place during the period of Prophet Muhammed. There is an option to choose the language from which I can get an answer.

Woman participated in the wars in that period with various tasks as in the every field of life. Carrying water, cooking, health care, reading poems to encourage men and joininf the wars were psrticularly among their responsibilities.

In this study, after giving information about the wars at he time of Prophet Muhammed we habe indicated the talks and responsibilities of women.

Keywords: War, Woman, History of İslam, Health, Prophet Muhammed.

KISALTMALAR

- age. : Adı Geçen Eser
b. : İbn
bk. : Bakınız
c. : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
Doç. : Doçent
dzl. : Düzenleyen
Ed. : Editör
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
nşr. : Neşreden (tahkik eden)
Prof. : Profesör
S : Sayı
s. : Sayfa
sad. : Sadeleştiren
trc. : Tercüme eden
v. : Vefatı
vd. : Ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Savaş Ganimetlerinin Hanım Sahâbîlere Dağıtılması	100
Tablo 2. Hanım Sahâbîlerin Mensup Oldukları Kabileleri	101
Tablo 3. Hanım Sahâbîlerin Katıldıkları Savaşlar	104
Tablo 4. Hanım Sahâbîlerin Katıldıkları Savaşlardaki Görevleri	107

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Müslümanlar on üç yıl süren Mekke döneminde çeşitli işkencelere maruz kalmalarına rağmen muhataplarına karşı sulhu tercih edip onları İslâm'a davet etmişlerdir. Hz. Peygamber, hicrete kadar yaşanan güçlükler ve işkencelere karşı savaşmak yerine insanlara sabrı tavsiye etmiştir. Hicretten sonra ise, güven ve asayiş sağlamaya, mazlumları zulümden kurtarmaya, işkence ortamını ortadan kaldırmaya ve İslâm devletinin önünde bulunan engelleri kaldırmaya amacıyla müslümanlara cihâd için izin verilmiştir.¹ Cihâd emriyle karşı karşıya kalan müslümanlar, emre itaat ederek gönüllü olarak savaşmak istemişlerdir. Müslümanlar içerisinde buldukları duruma göre cihâda katılmalarına izin verilmiştir.² Hasta olanlar, savaşamayacak durumda olanlar ya da bakmakla yükümlü oldukları kimseleri bulunanlar cihâddan muaf tutulmuşlardır.³

İslâm savaşlarının ilk dönemlerinde cihâd emriyle karşılaşan hanım sahâbîler, Hz. Peygamber ile beraber savaşmak istemişler, fakat Hz. Peygamber'in "sizin için cihâdın en üstünü hacdır"⁴ sözüyle geri çevrilmişlerdir. Çeşitli sebeplerle cihâda çıkmalarına izin verilmeyen hanım sahâbîler, Uhud Savaşı ile birlikte birçok savaşta aktif roller üstlenmişlerdir. Buna rağmen, hayatın her alanında aktif roller üstlenen hanım sahâbîlerin, Resûlullah döneminde meydana gelen savaşlardaki görev ve sorumluluklarıyla ilgili bir çalışma ortaya konmamıştır.⁵ Oysaki Hz. Peygamber'in katıldığı savaşlarda kadınların görevleri, savaşlara katılmak isteyenlere karşı tavrı, görev dağılımı gibi konuların anlaşılması günümüzde kadınlarla ilgili pek çok sorunun çözülmesini sağlayacaktır. Bu sebeple çalışmada, hanım sahâbîlerin, bu dönemde gerçekleşen

¹ Nahl, 16/125; Müzemmil, 73/10.

² Bekir Topaloğlu, "Cihâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 531-534.

³ *Buhârî*, "Cihâd", 138.

⁴ *Buhârî*, "Hac" 4; "Cihâd", 1.

⁵ Adnan Demircan, *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi ve Medeniyeti Bibliyografyası* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 152.

savaşlarda hangi roller üstlendiklerinin ve savaş öncesinde ve savaş esnasında müslümanlara hangi konularda destek olduklarının ortaya koyulması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önce savaşların nedenleri ve hazırlık süreçlerine kısaca değinilerek bu savaşlara katılan hanım sahâbîler tespit edilerek ve savaşlardaki görevleri ve sorumlulukları incelenecektir.

Hız. Peygamber döneminde yapılan savaşlarda hanım sahâbîlerin rolleri kaynaklar üzerinde araştırılırken birçok zorluklar karşılaşılmıştır. Siyer ve meğâzî kitaplarında hanım sahâbîlerin isimlerinin dağılık olarak verilmesi, verilen hanım isimleri konusunda ayrıntıya gidilmeyip bir iki cümle ile açıklanması ve hanım sahâbîlerin isimleri arasındaki tutarsızlıklar olup künyelerinin tam olarak verilmemesi çalışma esnasında karşılaşılan zorluklardır.

Çalışma hazırlanırken Kur'an-ı Kerim, Temel İslâm Tarihi kaynakları, tabakât, hadis, siyer kitapları ve çağdaş yazarların eserlerinden istifade edildi. Araştırma sürecinde tarihsel olarak ilk kaynaklardan günümüzde yazılan eserlere doğru konu taraması yapıldı. Bu sebeple Zühri'nin (124/742) *el-Meğâzî* adlı kitabından, Vâkîdî'nin (207/823) *Kitâbü'l-Meğâzî*'sinden, İbn Hişâm'ın (218/833) *Sîretü'n-Nebeviyye*'sinden, İbn Sa'd'ın (230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sından, İbn Abdilber'in (463/1071) *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*'ından, İbnü'l-Esîr'in (630/1233) *el-Kâmil fî't-Târîh ve Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'sinden, Zehebî'nin (748/1348) *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*'ından, İbn Hacer'in (852/1449) *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* adlı eserinden temel olarak faylanıldı. Aynı zamanda ilk dönem eserlerinden olup günümüze ulaşan kısımlarının Muhammed Hamidullah tarafından tercüme edildiği İbn İshâk (151/768)'in *Sîretü İbn İshâk*'ına başvurulmuştur.

Buhârî'nin (256/869) *el-Câmiu's-Sahîh*, Müslim'in (261/874) *Sâhîh-i Müslim*, Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *el-Müsned*, Ebû Dâvud'un (275/888) *Sünen-i Ebû Dâvud*, İbn Mâce'nin (275/888) *Sünen-i İbn Mâce*, Tirmîzî'nin (279/892) *Sünen-i Tirmîzî* gibi hadis kitaplarından hanım sahâbîler taranarak bilgi toplanmıştır.

Aynı zamanda kapsamlı bir tarih kitabı olan Taberî (310/923)'nin Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk kitabına başvuruldu. Asım Köksal (1419/1998)'in İslâm Târîhi isimli eserinden, Muhammed Hamîdullah (1423/2002)'in İslâm Peygamberi adlı kitabından, Muhammed Gazâlî (1917-1996)'nin Fıkhü's-Sîre ve Ramazan el-Bûtî (1929-2013)'nin Fıkhü's-Sîreti Nebeviyye'sinden yararlanıldı. Ayrıca konuyla ilgili çağdaş eserler ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde bulunan ilgili maddeler incelenmiştir.

CÂHİLİYE DÖNEMİ SAVAŞLARINDA KADINLARIN ROLÜ

Kadın, sosyal hayatın önemli unsurlarından biridir. Tarih boyunca kadınlar yaratılışlarının gereği olarak ev işlerini yapma ve çocukları besleyip büyütme gibi görevlerin tamamını üstlendikleri halde sosyal hayatları ev ile sınırlı kalmamıştır. Toplumsal hayatın her alanında aktif olmuşlardır.⁶ Hz. Peygamber döneminde kadınların toplum içerisindeki yerini ve savaşlardaki sorumluluklarını doğru bir şekilde değerlendirebilmenin en güzel yollarından biri; bu dönemi İslâm öncesi dönemle kıyaslamaktır. Câhiliye dönemini bilmek, kadınların sosyal hayattaki yerlerini görev ve sorumluluklarını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu sebeple öncelikle câhiliye döneminde kadınların savaşlarda üstlendikleri sorumlulukları ve Mekke müşriklerin ordusundaki kadınların savaşlardaki konumlarını incelememiz, Hz. Peygamber'in dönemindeki savaşlardaki kadınların rollerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Câhiliye kelimesi bilmemek, tanımamak, kaba davranmak, gücendirmek gibi anlamlara gelen “cehl” fiilinden türemiş bir mastardır.⁷ Câhiliye kelimesi bir şeyi bilmemek, her şeyin aksini yapmak, zorbalık yapmak, şirk koşturmak, kötülük yapıp günah işlemeye kadar geniş bir çerçevede kullanılmıştır.⁸ “Cehl” kelimesinin anlamını “zorbalık” şeklinde ifade edenler bu durumu; İslâm öncesi dönemin en belirgin özelliğinin bilgisizlik değil de zorbalık olmasıyla

⁶ Ağca, Ülkü, “Hz. Peygamber Devrinde Hanım Sahâbilerin Meslekleri” (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2014), 69; Öğüt, Sibel, “Hz. Peygamber Döneminde İslâm'ın Yayılmasında Kadınların Rolü” (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013), 71-87.

⁷ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2014), 11.

⁸ Hüseyin Alan, *Hz. Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 325; Levent Çavuş, “Kavramsal ve Tarihsel Açından Câhiliye”, *Milel ve Nihal* 13 (2016): 44-69.

açıklamışlardır.⁹ Çünkü İslâm öncesi toplum şiir, edebiyat açısından gelişmiş bir topluluk idi. Buldukları durum onların bilgisizliğiyle değil de zorbalıklarıyla açıklanabilirdi.

Câhiliye kelimesi topluluk ismi olup müfredi “câhili” dir. Hristiyanlığın yayılmasından önceki döneme bu isim verildiği gibi, İslâm dininin yayılmasından önceki dönem de bu isimle anılmıştır.¹⁰

Câhiliye dönemi ile ilgili olarak âlimler, Âdem-Nûh, Âdem-İbrâhim, Nûh-İdris, Nûh-İbrâhim, Davûd-Süleyman, Mûsâ-İsâ arasında geçen dönemlere ilk câhiliye dönemi, Hz. Peygamber’in tebliğe başlamasına kadar geçen süreye de ikinci câhiliye dönemi adı vermişlerdir. İlk câhiliye dönemini ayrı bir devir olarak ele almak yerine İslâm’dan önceki bütün dönemlere bu ismi vermeyi tercih edenlerin¹¹ yanında ikinci câhiliye dönemini câhiliyetin zihniyet yapısının merkezi konumundaki Mekke’nin fethi (8/630) ile son bulduğunu ifade eden tarihçilerde olmuştur.¹²

Câhiliye toplumunda kadın genel olarak hor görülen ve dışlanan bir varlık olarak telakki edilir, insan yerine konulmazdı. Câhiliye, kız çocuklarını daha dünyaya gözlerini açar açmaz hor gören, onların haberini aldığı anda öfkelenip, yüzü kaskatı kesilen insanların yaşadığı bir toplumdur.¹³ Bu tutumlarının sebebi; kabile anlayışı, bölgedeki yaşam şartları olsa da kadınların değerli görülmeyip bir yük olarak algılanmaları savaşlarda erkekler kadar faydalı olamamalarıdır. Erkek ailenin üreten, ağır işlerde çalışabilen, savaşan ve ganimet getiren bir üyesi sayılır ve bu durumu sebebiyle itibar görürdü. Kadın ise, bu görevlerin gerisinde kalır ve ailenin sadece tüketici üyesi olarak kabul edilirdi.¹⁴

Cahiliye döneminde kadınlar hürler ve köleler olarak ikiye ayrılmaktaydı. Hür kadınlar, köle kadınlara göre statü olarak çok farklı idi. Arap toplumunda diri diri toprağa gömülen toplumdaki dışlanan ve hor görülen kız çocukları genellikle köle ve zengin olmayan çocuklardı. Zengin ve hür kadınlar ise toplumda statü

⁹ Nafiz Danışman, Câhiliyye Kelimesinin Mana ve Menşei, *AÜİFD* 1-4 (1956):192-197.

¹⁰ Süleyman Tülüçü, “Câhiliyye” Kelimesinin Mânâ ve Menşe’i, *AÜİFD* 4 (1980): 279-285.

¹¹ Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 17:17-1.

¹² Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, 14.

¹³ Nahl, 16/58-59; Zührûf, 43/17.

¹⁴ Ali Bardakoğlu, “Cahiliyye Döneminde Kadın”, *Sosyal Hayatta Kadın* içinde, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2005), 15.

olarak erkeklerle aynı konumda hatta onlardan daha üst konuma sahipti. Örneğin Amalika kabilesinde kadına erkek ayrımının en yoğun olduğu ve kadınların dışlandığı bir ortamda Zebbâ adı verilen bir kadının yöneticilik yaptığı bilinmektedir.¹⁵ Bu bize göstermektedir ki bütün kadınlar toplumda dışlanıp hor görülmemiştir. Kadınlara yaklaşım olarak bütün fenalıkların bulunduğu bir ortamda Hz. Hatice gibi kadınlara toplumda saygı duyulmaktaydı.

İster hür olsun ister köle Arap toplumunda özellikle göçebe hayatında kadının görevleri büyüktü. Çadırda çocuklara bakmak, develeri sağlamak, hurma lifinden hasır, deve tüyünden giyecek ve çadır örmek gibi işler kadınların görevleri arasındaydı. Bu görevlerin yanında savaş meydanlarında da kadınların görevler üstlendiği görülmüştür.¹⁶ Her toplumda olduğu gibi İslâm öncesi Arap toplumunda birçok kabile için savaş hayatın tabii bir parçasıydı. Bu dönemdeki savaşlarda Arap kadınları erkeklere cesaret vermek, onların çatışmalardaki gayretlerini arttırmak için muharebe alanlarında yer almışlardır.

Câhiliye döneminde meydana gelen savaşlarda kadınlar daha çok geri hizmetlerde görev üstlenmiş, yaralıları tedavi ederek bir nevi hemşirelik olarak değerlendirilebilecek vazifeler yapmışlardır.¹⁷ Savaş sırasında savaşçılara su taşımak, şiirler söyleyerek onlara cesaret vermek, yaralıları tedavi etmek de onların görevlerindendi.¹⁸

Câhiliye döneminde kadınlar savaşlarda geri hizmetlerde bulunmalarına rağmen çatışmalarda da çok aktif roller üstlenmişlerdir. Örneğin, Arap toplumunda Lokman kızı Suhr isimli bir kadının ordu komutanlığı yaptığı bilinmektedir.¹⁹ Kadınlara değer verilmeyip ikinci sınıf insan muâmelesi gördüğü bir toplumda, erkeklerle beraber savaşmanın yanında onlara komutanlık yapması câhiliye toplumunda kadınların bazı alanlarda aktif görevler üstlendiğinin de bir kanıtıdır. Fakat kadınların savaşlarda hem cephe arkasında hem de savaş meydanında görev almaları, onların konumunu etkilemez ve onlara büyük bir hak kazandırmazdı.

---

¹⁵ Ramazan Altıntaş, “Câhiliye Arap Toplumunda Kadın”, *Diyanet İlmî Dergi 1* (2001): 63.

¹⁶ Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 121.

¹⁷ Bardakoğlu, “Sosyal Hayatta Kadın”, 19.

¹⁸ Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, 121.

¹⁹ Ramazan Altıntaş, “Câhiliye Arap Toplumunda Kadın”, 63.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'IN CİHÂDA BAKIŞI

İslâm dini şiddetin yerine barış ve hoşgörüyü bütün insanlığa tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık risâlet hayatında zorunlu kalmadıkça savaşmamış ve savaşla karşılaştığı durumlarda da düşmanı savaştan vazgeçirmek için çaba sarf etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde İslâm'ın barışa, hoşgörüye ve insanlarla ilişkilere ne kadar önem verdiğini görmekteyiz. Barış ve hoşgörü kavramları insanlara tavsiye edildikten sonra son çare olarak savaşın tercih edildiğini İslâm Tarihi kaynaklarında görmekteyiz.

1.1. İSLAM'IN BARIŞA VERDİĞİ ÖNEM

İslâm'ın amacı insanların barış ve huzur içinde yaşamalarıdır. Hz. Peygamber de insanları barışa yönlendirmiş ve onlara barışı tavsiye etmiştir. Müslümanlığın temelini barış oluşturur, savaş ise sadece Müslümanlar için bir zorunluluktur. Müslümanlardan şeytanın aldatmalarına uymak yerine²⁰ barış içerisinde yaşamaları istenmiştir. Ayrıca Kur'an, Müslümanları yurtlarından çıkarmayıp onlarla savaşmayanlara karşı âdil davranılmasını,²¹ barışa çağrıldıklarında ise onlara aynısı ile ya da daha güzeliyle karşılık verilmesini,²² sulh isteyenlerle sulh yapılmasını²³ ve geri çekilen düşmanla savaşılmayacağını²⁴ bildirmiştir.

Müslüman barış içinde yaşamayı ve barışı yaşatmayı prensip olarak benimsemişlerdir. Çünkü mensubu bulunduğu din ve bu dinin kendilerine sunduğu kimlik bunu gerektirir. Savaş ise, ancak zorunluluk durumlarında

---

²⁰ Bakara, 2/208.

²¹ Mümtehine, 60/8.

²² Nisâ, 4/86.

²³ Enfâl, 8/61.

²⁴ Nisâ, 4/90.

başvurulan bir mekanizmadır. İslâm, insanlar barış ve huzur içerisinde yaşasınlar diye gelmiştir.²⁵

Kur'an-ı Kerim'in temel prensiplerine ve Hz. Peygamber'in öğretilerine bakıldığında ortaya çıkan sorunlar savaş ile değil, barış yoluyla halledilmiştir. Çünkü savaş ve şiddetle çözülen bir konunun her iki tarafta da birtakım olumsuzluklar meydana getireceği muhakkaktır.²⁶ İslâm'ın gayesi bütün insanların bir arada barış ve huzur içinde yaşamalarıdır. Allah insanların din gözetmeksizin barış içerisinde yaşamasını emreder ve aksinin şeytanın kandırması olduğunu şu şekilde bizlere bildirir: "Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır."²⁷ Aynı zamanda savaşa hazırlanan, barış yerine savaşmak isteyen Müslümanlara ise, düşmanlara karşılaşmayı temenni etmemelerini ve bunun doğru bir şey olmadığını vurgulanmıştır.²⁸

Hz. Peygamber'in gönderiliş amacı, insanlarla savaşmak değil, onları karanlıktan aydınlığa, esaretten hürriyete, kargaşa ortamından barış ortamına kavuşturmaktır. Savaş denilince akla kan, ölüm, esaret, virane haline gelmiş; şehirler, tarumar edilmiş ülkeler, ümidini yitirmiş ve geleceğe karamsarlıkla bakan insanlar gelmektedir. Böyle vahim neticeler doğuran bir hâdiseye İslâm, son çare olarak başvurmaktadır.²⁹ Hz. Peygamber, savaşın kendisi için bir zorunluluk olduğunu ve asla kendine menfaat sağlamak gayesiyle ve kendi arzu ve isteğiyle hiç bir zaman harbe tutuşmadığını, olan savaşların ise, tamamen müşriklerin arzu ve istekleriyle çıktığını ifade etmiştir. Savaşlarda düşmanı itaat altına almak, onun bozuk mantık ve muhakemesini doğrultup düzeltmek amaçlanmıştır; asla düşmanın kökünü kazıyıp yok etmek amaçlanmamıştır.³⁰

---

²⁵ Ünal Kılıç, "Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed (Sav)", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2013): 11-34.

²⁶ İhsan Arslan, "Hz. Peygamber'in Savaşlardaki Tavrı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, 39 (2015): 1041-1051.

²⁷ Bakara, 2/208.

²⁸ *Buhârî*, "Cihâd", 156; *Müslim*, "Cihâd", 20.

²⁹ İhsan Arslan, *Beşerî ve Siyasî Yönleriyle Hz. Peygamber'in Hoşgörüsü* (Rize: Sts Yayınları, 2014), 149.

³⁰ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1981), 258.

1.2. SAVAŞIN MEŞRU KILINMASI

Hz. Peygamber'in yirmi üç senelik risâlet hayatının yaklaşık on üç yılı Mekke'de geçmiş ve bu süreçte insanları hikmetle ve güzel sözlerle İslâm'a davet etmiştir.³¹ Buna rağmen Hz. Peygamber, Müslümanlarla beraber baskıyla karşı karşıya kalıp Mekke'den çıkarılmak istenmiştir. Müşriklerin bu tutumlarına karşılık vermek isteyen ashâbına ise "Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellekle ayrıl"³² âyeti gereğince sabrı tavsiye etmiştir. Fakat müşriklerin baskı ve işkencelerinin şiddeti arttırınca Hz. Peygamber, Müslümanlarla beraber doğup büyüdüğü Mekke'yi terk etmek zorunda kalmıştır.

Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret edinceye kadar savaşmak onlara yasaklanmıştır. Hicretten sonra ise Müslümanlar güçlenmeye başlamış ve yapılan zulümlere karşı savaşmak onlara meşru hale gelmiştir. Allah şu âyetlerle savaşı meşru kılmıştır: "Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin; doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez."³³, "Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı"³⁴, "Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi bilir"³⁵, "Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmasına izin verilmiştir. Allah onlara yardım etmeğe elbette kâdir'dir. Onlar haksız yere ve "Rabbimiz Allah'tır" dediler diye yurtlarından çıkarılmışlardır. Allah insanların bir kısmını diğeriyle savmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılıp giderdi. And olsun ki, Allah'a yardım edenlere O da yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, galiptir."³⁶

Bu âyetlerle Allah, Müslümanların zulme uğradıklarında savaşabileceklerini bildirmiş; fakat aşırılığa gitmemeleri konusunda onları uyarmıştır. Mazlumları zulümden korumak, zayıfları kuvvetlilerin baskı ve işkencelerinden korumak, barışı devam ettirmek, güven ve asayiş sağlaması, İslâm devletinin önünde bulunan engelleri kaldırmak, İslâm dininin yayılmasını sağlamak savaşların sebepleri arasında sayılabilir.

---

³¹ Nahl, 16/125.

³² Müzemmil, 73/10.

³³ Bakara, 2/190.

³⁴ Bakara, 2/216.

³⁵ Bakara, 2/244.

³⁶ Hacc, 22/39-40.

Savaşın farz kılınması her şartta Müslümanların savaştığı ve zarar gördüğü anlamına gelmemelidir. Savaşlarda bütün barışçıl ve savaşız yollar denenmesine rağmen, savaşçı bir tutum izleyen düşmana karşı da bütün önlemler alınmış ve savaştan Müslümanların en az şekilde etkilenmesi sağlanmıştır. Bu sebeple savaş meşru olmadıkça müracaat edilen bir yol değildir.

Aynı zamanda Hz. Peygamber'in bütün savaşlarının, saldırıya değil savunma stratejilerine dayalı olduğunu söylemek mümkündür. Savaş esnasında da Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerîm'in emrinin bir uygulaması olarak savaş dışında kalan hiçbir varlığa zarar verilmesine ve işkence gibi insanlık dışı uygulamalara kesinlikle izin vermemiştir.³⁷

İslâm'da savaş yapılabilecek hususlardan ilki, haksızlığa uğramak ve kendini savunmaktır. İnsan hayatında değişmez şartlardan biri olan insanın kendi canını savunma ve hürriyetini teminat altına alma isteği, insanları tarih boyunca savaşlarla karşı karşıya bırakmıştır. Diğer bir husus ise zulme uğrayan Müslümanlara destek olmak ve zalimlere karşı onların yanında durmak da Müslümanları savaşmak zorunda bırakmıştır.³⁸

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler ve muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir”³⁹

“Size ne oluyor da, Allah yolunda ve “Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz.”⁴⁰

Hudeybiye Antlaşması gereği Mekke'den kaçıp Medine'ye sığınan Müslümanlar iade edileceklerdi. Bu antlaşmadan sonra Müslüman olanlar bu antlaşma gereği hicret imkânı bulamamış, zulüm ve baskı altında yaşamak

³⁷ Mustafa Aksu, “İslâm Dininde Cihâd Ve Hz. Peygamber'in Savaşla İlgili Uygulamaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016): 2314-2325.

³⁸ Arslan, *Hz. Peygamber'in Hoşgörüsü*, 151.

³⁹ Enfâl, 8/72.

⁴⁰ Nisâ, 4/75.

zorunda kalmışlardır. Mekkeli Müşriklerin yaptıkları baskıların her geçen gün şiddetini arttırması sebebiyle inananlar, Allah'tan yardım dilemişlerdir. Bu iki âyet onların zalimlerin elinde zulüm görmeleri sebebiyle indirilmiş ve her çağda ve şartta müslümanların zalimlere karşı tavrını çok net bir şekilde ortaya koymuştur.⁴¹

Yapılan antlaşmayı bozarak düşman saflarına katılanları sulha mecbur etmek maksadıyla da Müslümanlar savaşmak zorunda kalmışlardır. Bunun en bilindik örneği, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra yapmış olduğu Medine Sözleşmesi'ni Yahudilerin bozmasıydı. Müslümanların aleyhine müşriklere ve münafıklara katılıp Hendek Savaşı'nda Müslümanların karşısına düşman olarak çıktılar. Bu sebeple Müslümanlar onlarla savaşmak zorunda kalmışlardır.⁴²

İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar karşılaştıkları zorluklara sabredip onlara katlanmışlardır. Savaşın meşru kılınmasıyla beraber İslâm toplumunu kurma yolunda karşılaşılan bütün engellerle savaşılmıştır.

1.3. HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞA KATILMAK İSTEYEN KADINLARA KARŞI TAVRI

İslâm dininin emirlerinden biri olan cihâdın asıl muhatabı erkekler olsa da bu emre muhatap olan Müslüman kadınlar, kendi görevleri arasında olmasa dâhi Hz. Peygamber ile beraber savaşa katılmak istemişlerdi. Hayatın her alanında olduğu gibi savaşlarda da cephe arkasında ve savaş meydanlarında erkeklere yardımda bulunmak istemişlerdir. Orduya katılma isteği kadınlardan gelmiş ve Hz. Peygamber çeşitli sebeplerle onları geri çevirmiştir. Bu sebeple Medine döneminin başlarında meydana gelen savaşlarda kadınlar yer almamıştır.

Hz. Âişe en üstün amel olarak görülen cihâdı, hanımların da yapması için izin istediğinde Hz. Peygamber: “Fakat sizin için cihâdın en üstünü hacdır”⁴³ buyurarak buna izin vermemiştir.

⁴¹ Hayrettin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 2: 95.

⁴² Recep Çetintaş, “Hz. Peygamber'in Sünnetinde Barış ve Savaş”, *Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed* içinde, ed. Recep Çetintaş, Anar Gafarov, İbrahim Türkoğlu (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017), 127.

⁴³ *Buhârî*, “Hac” 4; “Cihâd”, 1.

Ümmü Kebşe, Bedir savaşında önce Hz. Peygamber'in yanına gelerek savaşmak için izin istemiştir. Onun bu teklifini Hz. Peygamber geri çevirmesine rağmen o, isteğini yineleyerek savaşmak yerine yaralıları tedavi edeceğini, hastalara bakacağını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Muhammed bir kadınla savaşa çıkıyor." demelerinden endişe duyduğunu söyleyerek onun teklifini ikinci kez geri çevirmiştir.⁴⁴

Ümmü Kebşe'nin naklettiği bir başka rivayette ise Uzrâ kabilesinden bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek savaşa katılmak için izin istemiştir. Hz. Peygamber ise ona: "Filan kadına izin verildi. O da savaşa iştirak etti, denilerek, bunun âdet haline getirilmesinden korkmasam, müsaade ederdim. Sen şimdi evinde otur." cevabını vermiştir.⁴⁵ Savaşmak isteyen kadınların evlerinde oturmaları, çocuklarına ve eşlerine yaptıkları hizmetlerin onlar için cihâda eş değer olduğu söylenmiştir.

Savaşmaktan geri kalmak istemeyen ve şehitlik mertebesine ulaşmak isteyen Ümmü Varaka, hastaları bakmak ve yaralılara yardım etmek için Bedir'e katılmayı arzu etmiştir. Bu düşüncesini Hz. Peygamber olumlu karşılamamış ve ona kendisinin arzuladığı şehitlik makamına bir gün ulaşacağını müjdelemiş ve ona "eş-Şehîde" diye hitap etmiştir. Ümmü Varaka bint Abdullah b. Hâris'in babası Abdullah olmasına rağmen, dedesi Nevfel'e nispetle Ümmü Varaka bint Nevfel olarak isimlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in sık sık ziyaret ettiği Ümmü Varaka, Hz. Ömer döneminde boğularak şehit edilmiştir. Hz. Ömer, onu şehit edenleri yakalatıp Medine'de onları idam ettirmiştir. Rivayetlerde Medine'de idam edilen ilk kişilerin Ümmü Varaka'nın katilleri oldukları söylenmiştir. Hz. Ömer, Ümmü Varaka'nın ölümünün ardından şunları söylemiştir: "Hz. Peygamber doğru söylemiştir. Hz. Peygamber hep şehîdeyi ziyaret edelim diyerek Ümmü Varaka'ya giderdi."⁴⁶ Bu rivayetten anlamaktayız ki Hz. Peygamber savaşa katılması için izin vermese de onu sık sık ziyaret etmiş ve onun şehit olma arzusunu bildiğinden ona bu lakabı takarak kendisini övmüştür.

⁴⁴ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 8: 291; İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997), 5: 484.

⁴⁵ Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe* (İstanbul: Kalem Yayınevi, 1977), 2: 595-596.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 424.

Aynı zamanda Ümmü Harâm bint Milhân adındaki hanım sahâbî Bedir Savaşı'na katılma isteğini Hz. Peygamber'e bildirmiştir, fakat o da geri çevrilmiştir. Ümmü Harâm bint Milhân'ın isminin tam olarak ne olduğu bilinmemektedir. Ümmü Harâm bint Milhân b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr'dır. O, Rûmeysa ya da Gumeysâ isimleriyle anılsa da, bu isimler, onun kız kardeşi Ümmü Süleym'e aittir. Ümmü Harâm ile Hz. Peygamber arasında soy ya da süt bakımından bir akrabalık söz konusu olduğu için aralarında teyze yeğen ilişkisi mevcuttur.⁴⁷ Bu sebeple Türkler tarafından Ümmü Harâm, Hala Sultan ya da Hala Hatun olarak isimlendirilmiştir. Ümmü Harâm şöyle nakletmektedir: “Resûlullah benim evimde öğle uykusuna yattı. Gülerek uyandı. Ümmü Harâm dedi ki: “Ey Allah'ın Nebîsi! Anam babam sana feda olsun. Niçin gülüyorsunuz?” dedim. “Ümmetimden bir grup insan, karyola üzerindeki hükümdarlar gibi şu denizin üstünde gidecekler.” buyurdu. “Ya Resûlullah! Beni de onlardan kılması için Allah'a dua et.” dedim. “Sen de onlardansın.” buyurdu. Ümmü Harâm daha sonra yapılmış olan Kıbrıs'ta Bizans'a yönelik deniz savaşında İslâm ordusu içerisinde yer almış ve çatışma sahasına giderken şehit olmuştur.⁴⁸

İslâm devletinin kurulduğu ilk yıllarda ordu da kadınların olması savaşılabilmek için “kadınlara muhtaç kalındı” gibi bir algıyla karşı karşıya bırakabilir ve bu Müslümanların güçsüzlüğüyle açıklanabilirdi. Bu sebeple Bedir'de kadınların savaşa katılmalarının uygun görülmemesinin yanında savaşa beraberlerinde dahi götürülmemişlerdir. İslâm ordusu savaşta başarılı olması da etkili olmuştur ki; sonraki savaşlarda kadınların savaşa erkeklerle beraber katılması olumlu karşılanmıştır. Ümmü Seleme, Uhud Savaşı'ndan önce savaşa katılmak için Hz. Peygamber'den izin istemiş, Hz. Peygamber, cihâdın kadınlara farz kılınmadığını söyleyerek onu geri çevirmiştir. Fakat yaralıları tedavi edeceğini, göze ilaç yapabileceğini ve su dağıtacağını söyleyince Hz. Peygamber onun savaşa katılmasına izin vermiştir.⁴⁹

⁴⁷ M.Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 321-322.

⁴⁸ *Buhârî*, “Cihâd”, 3; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 389.

⁴⁹ Nûreddin el-Heysemî, *Mecmauz Zevâid Ve Menbaul Fevâid*, çev. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2002), 9: 439.

Uhud Savaşı'nda on dört kadının Hz. Peygamber ile beraber savaşa katıldığı bilinmektedir.⁵⁰ Müslüman kadınlar, Uhud ve daha sonraki savaşlarda orduyla beraber savaşa katılmış ve önemli görevler üstlenmişlerdi.

Câhiliye döneminde kadınların savaşa katılması normal karşılanıp Bedir Savaşı'nda dâhi Mekkeli kadınlar aktif roller üstlenirken,⁵¹ Müslümanlar safında durum daha hassas karşılanmış ve kadınların savaşa katılmaları uygun görülmemiştir. Bu durumla ilgili olarak İmam Muhammed, kadınların yapılarının savaşmaya müsait olmadığını ve kadınların savaşa katılmalarıyla Müslümanların namuslarının teşhiri söz konusu olabileceği, müşriklerin buna sevinmelerine yol açacağından dolayı savaşmalarının uygun olmayacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda İmam Muhammed, Uhud Savaşı gibi düşmanın kaçtığı savaşta kadınlara ihtiyacın olmadığı, fakat zaruret alanlarında kadınların savaşa katılabileceğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber döneminde savaşa katılan ve katılmasına izin verilen kadınların yaşlı oldukları, bu sebeple savaşa katılacak kadınların fitneye sebep olabilecek kadar genç olmamaları istenmiştir.⁵²

Savaşa katılan kadınların yaşlarıyla ilgili sınırlamalar yapılmaya çalışılsa da, kaynaklarda görüyoruz ki, birçok genç orduyla beraber savaşmak için yola çıkmıştır. Bunlardan biri de Hayber Savaşı'nda Hz. Peygamber ile beraber katılan ve “Onunla beraber sefere katıldık. Ben genç bir kız idim” diye ifade eden Ümeyye bint Kays adındaki hanım sahâbîdir.⁵³

Daha sonraki hukukçular, savaşlarda görev almak isteyen kadınların ileri yaşta olmasında ısrar etseler de, Hz. Peygamber'in seferlerine genç, hatta bekâr kızların katıldığını gösteren karşı örnekleri görmekteyiz. Uhud Savaşı'na katılan Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Âişe validemiz gençti. Hz. Peygamber'in hanımları, örtünme emrinden sonraları da seferde ona refakat etmişlerdi. Şeybanî yakınları tarafından engellenmedikçe genç kadınların savaşa katılmalarına cevaz verir,

⁵⁰ Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, (İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999), 6: 198

⁵¹ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın* (İstanbul: Ravza Yayınları, 1991), 237.

⁵² Serahsî, *İslâm Devletler Hukuku Şerhu's-Siyerî'l Kebîr*, çev. İbrahim Sarımsık, M. Sait Şimşek (Konya: Eğitaş Yayınları, 2001), 1: 197-198

⁵³ Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm ibn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990), 3: 342-343; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 393.

ancak yakın akrabalarının izni olmaksızın, yaşlı olsun genç olsun kadınların savaşta yer almalarının caiz olmadığını bildirir.⁵⁴

Kadınların savaşa gitmeleri zorunlu değildir, ancak erkeklerin yeterli olmadığı zamanlarda geri hizmetlerde kadınlar bulunabilir, çünkü kadınlar düşmanla savaşmak konusunda ehil değildirlir.⁵⁵ Hz. Peygamber döneminde yapılan savaşlarda kadınlar savaşmanın yanında, sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde, cepheye su taşınmasında, savaşanlar için yemek hazırlanmasında, savaşlara ekonomik destek sağlanmasında, konaklama yerlerindeki eşyaların korunmasında, şiir ve hitabetle erkekleri cesaretlendirme konusunda, istihbarat alanında bilgi sağlanmasında görevler üstlenmişlerdir.

---

⁵⁴ Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, çev. Hamdi Aktaş (İstanbul: Beyan Yayınları, 2007), 311-312.

⁵⁵ Mehmet Birekul ve Fatih Mehmet Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile* (Konya: Yediveren Yayınları, 2001), 150-151.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINDA HANIM SAHÂBÎLERİN ROLÜ

2.1. BEDİR SAVAŞI

Bedir, Medine'nin yüz altmış kilometre kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline otuz kilometre uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasabadır.⁵⁶ Oval, altı buçuk kilometre eninde, dokuz kilometre uzunluğunda, etrafı yüksek dağlarla çevrili bir ovadır. Aynı zamanda Bedir, deniz kıyısına yakın ve genellikle kervanların uğradığı büyük bir konak yeridir.⁵⁷

Allah, Bedir Savaşı ile ilgili şöyle buyurmaktadır: “Doğrusu sizler güçsüz olduğunuz halde Allah, Bedir'de de size yardım etmişti. Öyle ise, Allah'tan sakının ki ona şükretmiş olasınız.”⁵⁸

“Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi (cihâd hususunda) seninle tartışıyorlardı. Hatırlayın ki, Allah size iki taifeden birinin sizin olduğunu vadediyordu; siz de kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve (Kureyş ordusunu yok ederek) kâfirlerin ardını kesmek istiyordu. (Bunlar) Günahkârlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi.”⁵⁹ Enfâl sûresindeki âyetlerin büyük çoğunluğu Bedir Gazvesi ile ilgilidir. Bedir Gazvesi'nden sonra inen bu âyetlerin genel olarak konusu elde edilen ganimetler, Müslümanların içerisinde buldukları durum ve alacakları tedbirlerdir.⁶⁰

---

⁵⁶ Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 5: 325-327.

⁵⁷ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 32.

⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/123.

⁵⁹ El-Enfâl, 8/6-8.

⁶⁰ Emin Işık, “Enfâl Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11: 237.

2.1.1. Savaşın Sebebi

Cihâda izin verilmesinin ardından Hz. Peygamber, dengeyi temin etmek için ilk olarak komşu kabilelerle ittifak anlaşmaları yapmıştır. Ticaret yoluna komşu olan kabilelerle saldırmazlık anlaşması imzalayarak Medine’yi güvenli hale getirmiştir.⁶¹ Komşu kabilelerin anlaşmalarla elleri kolları bağlanmazsa, her an yağmaya hazır bekleyip tehlike olmaya devam etmekteydiler. Bu sebeple Hz. Peygamber, Medine’ye hicret ettikten sonra çevredeki Arap kabileleri ile uzlaşmaya yanaşmaları için seriyyeler düzenlemeye başlamıştı.⁶² Hz. Peygamber ikinci olarak ise bölgeyi keşfetmek, Medine civarındaki yollarla Mekke’ye giden yolları tanımak için ticaret yollarına art arda devriyeler ve askeri kuvvetler çıkartma kararı almıştır. Böylece Müslümanlar keşif devriyeleri biçiminde bir askeri harekâta başlamışlardır.⁶³

Kureyşliler, İslâm’ı kabul ettikleri için Mekkeli hemşerilerine acımasızca işkence etmişler, onları hicret etmeye zorlamışlardı. Hicret etmeleri onları rahatlatmamış, aksine mallarını gasp etmişler ve sığındıkları ülkelerin yöneticilerini kışkırtarak onların geri gönderilmesini istemişlerdir. Medine’ye hicret eden Müslümanlar bunlara karşılık ise Kureyş kervanlarının geçişlerini yasaklayarak yaptıklarına karşılık misillemelerde bulunuyorlardı. İlerleyen zamanlarda Medine’den Kureyş kervanlarını taciz etmek için küçük birlikler gönderilmeye başlanmış ve bununla İslâm kontrolünde olan bu arazilerden geçmenin Medine yöneticisi Hz. Peygamber’in izni ile olabileceği Mekkeli müşriklere kabul ettirilmek istenmiştir. Bütün bunlar Kureyşlilerce saldırgan bir savaşın başlaması için yeterli nedenlerdi.⁶⁴

Müslümanlar, Kureyş’e ait büyük bir kervanın Ebû Süfyan’ın yönetiminde, Şam’ın Meşarîf bölgesinden inip Mekke’ye doğru geldiği haberini aldılar. Ticaret amacıyla yola çıkan bu kervan, Mekkeli kadın ve erkek herkesin sermayesinin olduğu büyük ve önemli bir kervandı. Yüz develik elli bin dinar

⁶¹ Safiyyürrahmân Mübârek Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti* (İstanbul: Risale Yayınları, 2014), 197.

⁶² Mehmet Azimli, “Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülâhazalar”, *Bilimhane* 18 (2010): 7-20.

⁶³ Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 198.

⁶⁴ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 32.

değerinde olan kervanda en büyük sermaye Ebû Yahyâ Saîd b. Âs'ın ailesine ve Mahzûmoğullarına aitti.⁶⁵

Mekkeliler için önemli olan bu kervanın haberini alan Hz. Peygamber, Müslümanların hazırlanmalarını emrederek onlara şunları söylemiştir: “İşte Kureyş kervanı. O kervanda onların malları var. Ona çıkıp yolunu kesiniz. Belki Allah onu size ganimet olarak nasip eder.”⁶⁶

Mekkelilere ait bu kervanın ele geçirilmesi Müslümanlar açısından son derece önemliydi. Hem Müslümanlara işkence etmekten geri durmayan ve Mekke'den ayrıldıklarında mallarını gasp eden Kureyşlilerden kendi mallarını geri alabilecekler hem de Mekke için bu kadar önemli bir kervanı ele geçirebilecek güçte olduklarını herkese ispatlamış olacaktı.

2.1.2. Savaşın Hazırlıkları

Müslümanların kervanlarının üzerine geldiğini haber alan Ebû Süfyan, kervanın yolunu değiştirmiş ve Mekke'den yardım istemişti. Ebû Süfyan, kendilerine yardım ulaşmadan bütün dehasını kullanarak Müslümanların elinden kurtulmuş fakat savaşmak için kararlı bir şekilde yola çıkan müşrikler kervan kurtulmasına rağmen geri dönmemişlerdir. Müslümanların Medine'nin çevresinde bulunan kabilelerle anlaşmalar yapması Müslümanların ticaret yolları için sürekli tehdit olup kervanların güvenliğini tehdit etmeleri ve en önemlisi müşriklerin, Müslümanların güçlenip Mekke'ye saldıracağından korkmaları müşriklerin her an savaşı düşünmelerine sebep olmaktaydı. Bu sebeple sanki uzun zamandır bekliyordusuna Mekkeliler dokuz yüz elli savaşçı ve iki yüz atlı ile çok kısa bir süre de yola çıkmışlardı.⁶⁷

Kervanın kurtulmasına aldırış etmeyen Mekkeliler Medine'ye doğru ilerlemeye devam edince, Hz. Peygamber ve arkadaşları Bedir'e yöneldi. Hz. Peygamber'in amacı Mekkelilerden önce Bedir'e varmaktı. Müslümanlar ilk aşamada savaşmak için yola çıkmamışlar, fakat Hz. Peygamber'in istihbarat

⁶⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones (London: Oxford University Press, 1966), 1: 28.

⁶⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 56; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 11; İbn Kesîr, İmâdüddin Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Cîze: Hicr li't-Tıbbâ ve'n-neşr, 1997), 5: 56.

⁶⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 31; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 14; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5: 63.

faaliyetleri sayesinde Mekkelilerin sayısı ve güzergâhları ile ilgili edindiği bilgiler neticesinde Kureyşlilerin savaş hazırlıkları içerisinde yola çıktığını öğrenmişlerdi. Müslümanlar toplamda muhacir ve ensârdan seksen üç, Evs'ten altmış bir, Hazrec'den ise yüz yetmiş kişi olup sayıları yaklaşık olarak üç yüz on dördtü.⁶⁸ Kureyşliler ise dokuz yüz elli savaşçı ile yola çıkmış ve yanlarında ise iki yüz at vardı.⁶⁹

Hz. Peygamber Bedir'e ulaştığında Medine'ye en yakın Kureyş'e en uzak kuyunun başını tutarak Müslümanları oraya yerleştirdiği esnada ordu içerisinde bulunan Hubâb b. Münzir bu duruma itiraz ederek: "Ya Rasûlallah! Burası savaş stratejisi olarak karargâh kurulacak bir yer değildir. Orduyu buradan kaldır. Bizler, Kureyş ordugâhına en yakın yere karargâh kuralım ve su alacağımız kuyu dışındakileri kapatalım. Düşmanla savaşırken su ihtiyacımızı buradan karşılarız, fakat onlar su içemezler." demiştir. Hz. Peygamber bu teklifi arkadaşlarıyla istişare ederek kabul etmiştir. Böylece Hz. Peygamber kendi görüşünden vazgeçerek Hubâb'ın işaret ettiği kuyunun çevresine orduyu yerleştirmiş ve diğer kuyuları kumla kapattırılmıştır.⁷⁰

Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in 12 Ramazan Pazar günü yola çıktığı,⁷¹ başka rivayetlerde ise Ramazan ayından on altı veya on yedi gün geçmişken Cuma günü Bedir'de karşılaştığı⁷² hatta Bedir'den Şevval'in başında dönüldüğü⁷³ öne sürülmüştür.

Savaş, mübâreze⁷⁴ ile başlamış ve ikindiye doğru Müslümanların zaferiyle sonuçlanmıştır.⁷⁵ Bedir Savaşı'nda Kureyş ordusu yenilgiye uğratılmış ve yetmiş kişi öldürülmüş ve yetmiş kişi de esir alınmıştır.⁷⁶ Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Velîd b. Utbe, Ümeyye b. Halef, Hanzale b. Ebû Süfyân b.

---

⁶⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 403.

⁶⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 71.

⁷⁰ İhsan Arslan, *Hz. Peygamber'i Doğru Anlamak* (İstanbul: Okur Akademi, 2017), 91.

⁷¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 59.

⁷² Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 51.

⁷³ İbn İshâk bin Yesâr, *Sîretü İbn İshâk*, çev. Muhammed Hamidullah (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012), 405.

⁷⁴ Düşman tarafları temsilen dövüşmek üzere çıkan iki kişi arasındaki dövüş. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2005), 937.

⁷⁵ Zührî, *el-Meğâzî*, 54; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 94-95.

⁷⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 404; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 132.

Harb, Ebü'l Bahterî b. Hişâm gibi Mekke liderlerinin de aralarında bulunduğu kişiler öldürülmüştür.⁷⁷

Esir alınan kişilere kötü davranılmamış ve elleri bağlı bir şekilde Medine'ye götürülmüşlerdir. Bu esirlerden fidye verebilecek parası olanlar fidye karşılığında serbest bırakılmış, fidye ödeyemeyecek durumu olup okuma yazma bilenler ise on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretme karşılığında serbest bırakılmıştır. Hem fidye ödeyecek parası olmayıp hem de okuma yazma bilmeyenler ise karşılıksız serbest bırakılmışlardır.⁷⁸

Hak ile batılın savaşı olarak isimlendirilen Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber'in tedbiri hiçbir zaman elden bırakmaması, stratejik ve taktik kabiliyetleri sayesinde savaş Müslümanlar tarafından kazanılmıştır. Bedir Gazvesi'nin sonuçları sadece bu sene ile sınırı kalmamış sonrasında yapılan bütün savaşların zeminini hazırlamıştır.

2.1.3. Savaş Katılan Hanım Sahâbiler

Hz. Peygamber'in savaşa katılmak isteyenlere karşı tavrı konusunda ele aldığımız gibi ilk dönem yapılan savaşlarda kadınların savaşlarda yer alması tasvip edilmemiş ve kadınlar geri çevrilmişlerdir.

Cihâd etmek isteyen Hz. Âişe⁷⁹, savaşmak isteyen Ümmü Harâm⁸⁰, savaşmak yerine hastaları tedavi edebileceğini söyleyen Ümmü Kebşe⁸¹, yaralıları bakıp onları tedavi edebileceğini söyleyen Ümmü Varaka⁸² ve savaşta her türlü yardımda bulunabileceğini söyleyen Uzrâ kabilesinden bir grup kadın⁸³, Hz. Peygamber ile beraber savaşa katılma konusunda gönüllü olmuşlardır. Fakat Müslümanlar açısından son derece önemli olan bu ilk savaşta “Hz. Peygamber kadınlarla mı savaşıyor?” diye bir söylentinin yayılmasından endişe duyduğundan bütün gönüllü kadınları geri çevirmiştir.

⁷⁷ Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları* (Ankara: İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2018), 115.

⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2: 228; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 17.

⁷⁹ *Buhârî*, “Hac” 4; “Cihâd”, 1.

⁸⁰ *Buhârî*, “Cihâd”, 3; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 389.

⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 291; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, 5: 484.

⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 424.

⁸³ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*. 2: 595-596.

Bedir Savaşı'nda Müslümanların savaş için değil de kervan için yola çıkması, Mekkelilerin kervana düzenlenecek saldırıyı öğrenip savaş hazırlığıyla gelmesi, Müslümanların savaşmak için Bedir'e doğru ilerlemesi gibi olaylar hızla gelişmiştir. Müşrikler karşısında Müslümanların güçlerini ispatlamamış olmaları, birçok sahâbenin dahi geri kalmayı tercih ettiği bir ortamda kadınların yer almaması kadınların dışlandığı, sosyal hayatın içinde yer olmadığı anlamına gelmemelidir.

Mekkeli Müşriklerin yaptıkları savaşlarda ordunun büyük bir kısmı erkeklerden oluşsa da, orduda kadınların görevleri de azımsanmayacak kadar çoktur. Câhiliye döneminde kadınların üstlendikleri görevler, Hz. Peygamber ile yapılan savaşlarda da devam etmiştir. Bedir Savaşı'nda Müslümanların ordusunda kadınlar yer almazken, aynı savaşta düşman saflarında kadınların aktif roller üstlendiklerini görmekteyiz.

Müslümanlar ordusunda tek bir kadının yer almadığı Bedir Savaşı'nda, Mekkeli müşrikler onları eğlendirmesi ve şarkılarla onları cesaretlendirmesi için Amr b. Hişam'ın cariyesi Sâre'yi, Ümeyye b. Halef'in cariyesini ve Azze denilen Esved b. Muttalib'in câriyesini beraberlerinde götürmüşlerdir.⁸⁴ Orduya yardımın dışında şarkılar söyleyip onları eğlendirmeleri için şarkıcı kadınları dahi yanlarında getirmişlerdir.⁸⁵ Bu durum Câhiliye toplumunda kadınların savaşlara katılmasının herkes tarafından normal karşılandığını göstermektedir.

İslâm öncesi dönemlerden itibaren Mekke ordusunda kadınların savaşlarda yer aldığı, yemek yapıp yaralıları tedavi ettiği ve hicvedici şarkılar söyleyerek orduya psikolojik destek sağladığı bilinmektedir.

2.2. UHUD SAVAŞI

Savaşın adını aldığı Uhud Dağı, Medine'nin kuzeyinde ve doğu-batı yönünde düz bir hat hâlinde yer alır. Beş kilometre uzunluğundadır. Tam orta kısmında yarım daire şeklinde binlerce kişiyi içine alabilecek büyüklükte doğal

---

⁸⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 43-44.

⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5: 64.

bir girinti vardır. Uhud dağı yedi yüz yirmi metre yükseklikte ve Mescid-i Nebevî'ye yaklaşık beş kilometre mesafededir.⁸⁶

2.2.1. Savaşın Sebebi

Bedir Savaşı'nda Mekkeli müşrikler büyük bir yenilgiye uğramış ve İslâm'ın en büyük düşmanlarından olan Ebû Cehil, Esved b. Muttalib b. Esed, Cübeyr b. Mut'im, Safvân b. Ümeyye, Abdullah b. Ebû Rebîa, Huveytub b. Abdüluzzâ, Huceyir b. Ebû İhâb'ın da içlerinde bulunduğu yetmiş müşrik öldürülmüş, yetmiş kişi de esir alınmıştı. Bunlara karşılık Müslüman ordusunda çok az kişinin şehit olması Mekkeli müşriklerin acılarını körüklemiş ve intikam duygularını arttırmıştır. Aynı zamanda andıkları yenilgi siyasi ve ekonomik endişeleri de beraberinde getirmiştir. Bedir'de yenilen müşrikler intikam duygusuyla büyük bir hazırlığa girişmiş, güç toplayıp bir sene boyunca yaptıkları hazırlıkla Medine'ye saldıracakları günün hayaliyle yaşamaya başlamışlardır. Bedir savaşından hemen sonra hazırlıklara başlayıp Mekke'ye dönen Ebû Süfyân'ın kervanından kâr almayacaklarını kervanın parasıyla savaş hazırlıklarının yapılmasının kararını almışlardır.⁸⁷ Müşriklerin kendi kârlarını bırakıp Müslümanları yok etmek için servetlerini ortaya koymaları üzerine Enfâl sûresinin 36. âyetinin nazil olduğu bilinmektedir.⁸⁸ Bu âyetlerde Allah müşriklerin bulunduğu durumu bizlere şöyle anlatır: “Hak dine inanmayanlar servetlerini, insanları Allah'ın yolundan engellemek için harcarlar, yine harcayacaklar, sonra bu onlara yürek acısı olacak, daha sonra da yenilecekler. İnkâra sapanlar sonunda cehenneme sevk edilecekler.”⁸⁹

Yahudi liderlerden Kâ'b b. Eşref'in insanları savaş için teşvik etmesi, komutanların savaş için asker toplayıp onları eğitmeleriyle yıl boyunca Mekkeli müşrikler hazırlıklarına devam etmişlerdir. Bedir savaşında olduğu gibi aceleci bir hazırlanma sürecinin aksine Uhud Savaşı'nı müşrikler en ince ayrıntısına kadar

---

⁸⁶ Fatih Erkoçoğlu, "Tarih-Mekân İlişkisi: Uhud Savaşı'nın Mekânı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2011): 319-350; Muhammed Hamidullah-Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 54-57.

⁸⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 200

⁸⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 199.

⁸⁹ Enfâl 8/36.

planlayıp hazırlıklarını tamamlamışlar ve Bedir'in intikamını almak için harekete geçmişlerdi.

Uhud Savaşı'nın açıkça sebebi Bedir'in intikamını alıp müşriklerin orada kaybettikleri ganimetleri geri almaktır. Ayrıca ticaret açıdan önemli olan Mekke-Suriye ticaret yolunun güvenliğini sağlamak ve Müslümanların tehdidinden kervanlarını kurtarmak istiyorlardı.

Müşriklerin savaş hazırlığı içerisinde olduklarına dair haber, Hz. Peygamber'e Medine'de bulunan amcası Abbas b. Abdülmuttalib ve arkadaşlarıyla yolculuk yapan Amr b. Sâlim el-Huzâi olmak üzere iki farklı kişiden haber alınca karşı koymak için yapılması gerekenleri görüşmek üzere arkadaşlarıyla istişâre yapmaya karar verdi.⁹⁰

2.2.2. Savaşın Hazırlıkları

Hz. Peygamber'in amcası Abbâs gizliden gizliye haber vererek Mekkeli müşriklerin durumunu bildiriyordu. Mekkeli müşriklerin haberini alan Hz. Peygamber savaş hazırlıklarına başlamış ve şehri içeriden savunmaya hazırlanmış, ancak Müslümanların isteğiyle şehrin dışında açık bir alanda savaş kararı almıştır. Ebû Süfyân kumandasındaki orduda yedi yüz zırhlı, iki yüz atlı asker olmak üzere toplamda üç bin kişi vardır. Aynı zamanda yanlarında üç bin deve de bulunuyordu.⁹¹ Ramazan ayında hazırlıklarını tamamlayan Mekkeli müşrikler Şevval ayında Medine'ye varmışlardı. Kureyşliler konakladıkları yere çarşamba günü gelip, perşembe ve cuma günleri orada kalmışlardır.⁹² Müslümanların sayısı bin kişi kadarken⁹³ son anda Abdullah b. Übey, "Ben meydan savaşına taraftar değildim. Muhammed çoluk çocuğun sözüne uydu, bizim sözüme itibar etmedi" diyerek üç yüz kişi ile birlikte savaşa katılmaktan vazgeçmiştir. Geri kalan yedi yüz kişinin toplamda yüz tanesinde zırh ve sadece iki atları vardı.⁹⁴ Hz. Peygamber üç mızrak isteyip bunlara üç sancak bağlamıştı. Evs'in sancağını Üseyd b. Hudayr'a, Hazrec'in sancağını Hubâb b. Münzir b. Cemûh'a, muhacirlerin sancağını da bir rivayete göre Mus'ab b. Umeyr'e bir rivayete göre

⁹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 203; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 1: 33.

⁹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 202.

⁹² Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, 66; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 418.

⁹³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 211; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 34.

⁹⁴ Zührî, *el-Meğâzî*, 66; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 421-422;

de Ali b. Ebû Tâlib'e vermiştir. Hz. Peygamber yayı ve mızrağı eline alarak atına binip yola çıktı. Müslümanlar ise elbiselerinin üzerlerine zırhlarını giymişlerdi.⁹⁵ Hz. Peygamber Uhud'daki girintiye gitti ve karargâhı buraya yerleştirdi. Dışta kalan girintide ise savaşmayı planladı. Abdullah b. Cübeyr komutasındaki elli kişilik okçuyu da Aynen Tepesi'ne yerleştirerek geçidin korunmasını ve arkadan Müslümanlara saldırı olursa engellemelerini planlamıştı.⁹⁶ Aynı zamanda görevlerinin ne kadar önemli olduğu ve yerlerini terk etmemeleri gerektiği konusunda onları uyarmıştı.

Müşrikler ise saflar halinde dizilmişlerdi. Sağ tarafta yer alan ordunun başında Hâlid b. Velîd, sol tarafta yer alan ordunun başında ise İkrîme b. Ebî Cehil yer almıştı. Bir rivayete göre müşriklerin ordusunda yer alan köleler savaş meydanında çok görev almamış daha çok eşyaları bekleyip korumuşlardır. Ayrıca savaş meydanında kadınları erkeklerin önüne geçip def ve davul çalıp sonra da ordunun arkasına geçmişlerdir. Müşrikler, Müslümanlara yaklaştığında kadınlar ordunun arkasına yaklaşp deflerle Bedir'de ölenleri ve acılarını onlara hatırlatmışlardı.⁹⁷

Savaş meydanında Hz. Peygamber denetimlerinin yaparak orduyu hizaya sokmuştur. Müslümanların savaş esnasındaki kahramanlıkları karşısında fazla direnemeyen düşman ordusu kaçmaya başlamış ve savaşın ilk aşaması müşriklerin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Müslümanlar kaçan müşriklerin ganimetlerini toplamaya başladıklarında Aynen Tepesi'ndeki Müslümanlar savaşın bittiğini düşünüp Abdullah b. Cübeyr'in uyarılarını dinlemeyerek yerlerini terk etmişlerdir. Okçuların yerlerini terk etmesi Kureyşin komutanı Halid b. Velid'in önündeki engeli kaldırmış ve Müslümanları büyük bir bozguna uğratmıştır. Müslümanlar hazırlıksız yakalanmış ve beklemedikleri bir saldırıyla karşı karşıya kalmışlardı. Çekilmekte olan Kureyş ordusu da geriye doğru hareket edince Müslümanlar iki ordu arasında sıkışmış ve yetmiş Müslüman şehit olmuştur. Müslümanların bir kısmı silâhlarını bırakmış ve saflarını bozmuştu. Tekrar silâha sarılıp çarpışmaya başladıkları sırada Hz. Hamza, Vahşî b. Harb tarafından şehid edildi. İbn Kamîe, Hz. Peygamber'in yanına kadar sokulup bir kılıç darbesiyle

⁹⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 211.

⁹⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 220; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 34.

⁹⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 217.

onu yüzünden yaraladı, aldığı darbenin etkisiyle Hz. Peygamber'in miğferi ikiye bölününce halkaları yüzüne battı. Utbe b. Ebî Vakkâs'ın attığı taşla alt dudağı yarıldı ve bir dişi kırıldı.⁹⁸ Abdullah b. Şihâb'ın darbesiyle de alnından yaralandı. Mus'ab b. Umeyr, Hz. Peygamber'e benzetilerek savaş meydanında şehit edilmiş ve Hz. Peygamber'in öldürüldüğü zannedilmiştir. Talha b. Ubeydullah da Hz. Peygamber'i korumaya çalışırken kılıç darbesiyle kolunu kaybetmiş ve çolak kalmıştır. Kureyşli müşriklerden özellikle kadınlar, Müslüman şehitlerinin bedenlerini kesip onlara müsle yapmışlardır. Hanzale b. Ebû Âmir'in babası müşrik ordusunda olduğundan müsle yapılmasına izin verilmemiş onun dışındaki tüm Müslümanlar tanınmayacak hale getirilmişlerdir. Buna üzülen Müslümanlar intikam duygusuyla müşrikleri mağlup ettikleri takdirde onların ölüleri üzerinde müsle yapacaklarını söylemiş, fakat Hz. Peygamber onlara izin vermemiştir.⁹⁹ Hz. Peygamber ve Müslümanlar Uhud'da bulunan bir mağaraya tırmanmış ve güvenliklerini bu şekilde sağlamışlardır.¹⁰⁰ Hz. Peygamber'in vefat etmediğini anlayan Müşriklerin komutanı Ebû Süfyan, hakaret dolu cümlelerle bağırmaya başlamış ve Hz. Peygamber'in ve arkadaşlarının isimlerini sırayla söyleyerek yaşayıp yaşamadıklarını öğrenmeye çalışmıştır. Kimse Ebû Süfyân'a cevap vermeyince o: "Eğer sağ olsalardı cevap verirlerdi, iş bitmiştir." diye bağırды. Bunu duyup dayanamayan Hz. Ömer ona cevaben "Yalan söyledin Allah'ın düşmanı! Saydıklarının hepsi sağdır ve buradadır" dedi. Ebû Süfyân ise buna karşılık, "Savaş sırayladır; bugün, Bedir Savaşı'na bedeldir" demesinin üzerine Hz. Ömer, "Evet, ama eşit değiliz. Zira bizim ölülerimiz cennete, sizin ölüleriniz cehennemdedir" şeklinde cevap verdi ve orduyla beraber oradan ayrılmıştır.¹⁰¹ Hz. Peygamber, müşriklerin aniden savaş meydanını ilerlemek yerine terk etmesinden endişelenmiş ve onların üzerine doğru yürüyüp Hamrâülesed Gazvesi'ni gerçekleştirmiştir.

Müslümanların yenilgisinin en büyük sebebi olarak Ayneyn Tepesi'ni terk eden okçular gösterilmiş ve bu konuya Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde dikkat

⁹⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 250.

⁹⁹ Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk* (Beyrut: Dâru Süveydân, 1967), 2: 529.

¹⁰⁰ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 231; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 39; Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdu'l Meâd fî Heydi Hayri'l-İbâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009), 2: 104.

¹⁰¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 429; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 103;

çekilmiştir: “Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan va’dini gerçekleştirdi. Nihayet sevdiğiniz şeyi (zaferi) size gösterdikten sonra, zaaf gösterdiniz. (Peygamber’in verdiği) emir konusunda tartıştınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden dünyayı isteyenler de vardı, ahireti isteyenler de. Sonra sizi denemek için onlardan yüzünüzü çevirdi. (Kaçıp hezimete uğradınız. Buna rağmen) sizi bağışladı. Allah, mü’minlere karşı çok lütufkârdır.”¹⁰² Uhud Savaşı sonrasında Müslümanlar emre itaat etmenin ne kadar önemli olduğunu bizzat yaşayarak tecrübe etmişlerdir. Yine savaş sonrasında münafıklar kendilerini belli etmeye başlayıp Hz. Peygamber hakkında dedikodu etmeye başlamışlardır. Aynı zamanda Uhud Savaşı’nda Müslümanların mağlup olması Medine’de birçok siyasî sorunu da beraberinde getirmiştir. Müslümanların yenilmesini fırsat bilen bazı ikiyüzlü insanlar, Hz. Peygamber ile olan anlaşmalarını bozma yoluna gitmiştir. Özellikle Yahudiler ile olan ilişkiler kötüleştirmiş ve onlarla savaşarak Medine’den gönderilecek kadar ciddi boyutlara ulaşmıştır.¹⁰³

2.2.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Uhud Savaşı’nda Müslüman ordusundaki hanım sahâbîlerin görev ve sorumluluklarına geçmeden aynı savaşta Mekkeli müşriklerin ordusunda yer alan kadınları ele almamız konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Uhud Savaşı’nda Hind bint Utbe, Ümeyye bint Sa’d, Berze bint Mes’ûd Sakafi, Beğüm bint Mu’azzil b. Kinâne, Sülâfe bint Sa’d b. Şüheyd, Ümmü Cüheym bint Hâris, Fâtıma bint Velîd, Hind bint Münebbih, Hunâs bint Mâlik, Remle bint Târik, Ümmü Hâkim bint Târik, Kuteyle bint Amr, Duğuniyye, Amre bint Hâris adlı on dört kadının eşleri ve akrabalarıyla beraber müşrik ordusuna katılmışlardır.¹⁰⁴

Mekkeli müşrikler Uhud Savaşı’na kadınlarla birlikte katılmışlardır, fakat kadınların Müslümanların eline geçmesinden de endişe duymuşlardır. Bu sebeple kadınları güvence altına almak için, Hz. Peygamber’in annesinin kabrini kazmayı

¹⁰² Âl-i İmrân 3/152.

¹⁰³ Gazâlî, *Fıkhu’s Sîre*, 263-264.

¹⁰⁴ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1: 202-203; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 3: 25.

ve kemiklerini almayı planlamışlardır. Ebû Süfyân ve diğerlerinin karşı çıkmasıyla bundan vazgeçmişlerdir.¹⁰⁵

Mekkeli kadınlar deflerle birlikte yola çıkmışlardı. Onları savaşa teşvik ediyor ve konakladıkları her yerde Bedir’de öldürülenleri hatırlatıyorlardı.¹⁰⁶ Kureyş kadınlarının o gün eşleriyle beraber savaşılmasıyla ilgili Ümmü Umâre şunları söylemiştir: “Allah’a sığınırım; onlardan bir kadının bir ok ya da taş attığını görmedim. Fakat onlarda defler ve davullar vardı. Onlara vuruyorlar ve Bedir’de öldürülenleri Kureyş’e hatırlatıyorlardı.”¹⁰⁷ Erkekleri cesaretlendirme görevini üstlenen Mekkeli kadınlar ise, bir adam geri çekildikçe ya da geri kaldıkça o kadınlar ona sürmelik ve mil veriyor ve üstü kapalı bir şekilde onlara “Sen ancak bir kadınsın” diyorlardı. Yani Kureyş kadınları orduya hem şiirlerle destek olmuş hem de kaçırmaya çalışanları engellemeye çalışmışlardır.¹⁰⁸

Orduya psikolojik destek sağlayan Mekkeli kadınların yanı sıra, savaş meydanında erkeklerle beraber savaşan kadınlar da vardı. Bunlardan biri olan Âmre bint Hâris Mekkelilerin bozguna uğrayıp bayraktarları vurulduğu esnada sancağı kaldırmış ve ordunun dağılmasını engelleyerek onları etrafına toplamayı başarmıştır. Hassân b. Sâbit, savaşın akışını değiştiren bu kadınla alakalı, savaş esnasında eğer Âmre bint Hâris olmasaydı, onlar çarşılarda getirilmiş satılık malların satışı gibi satılacağını söylemiş¹⁰⁹ ve bu olay üzerine yazmış olduğu şiirde Ehabiş Kabilesi kadınlarının erkeklerden daha cesur olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁰

Hind bint Utbe, Bedir savaşında öldürülen babası Utbe, kardeşi Velîd ve amcası Şeybe’nin intikamını alıncaya kadar ağlamayacağına, koku sürünmeyeceğine ve eşinin yanına yaklaşmayacağına dair yeminler ederek yeni savaş için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Öfke, hırs ve intikam duygusuyla çok büyük bir arayışa giren Hind, Vahşî b. Harb adındaki usta bir mızrak atıcısına mükâfatlar vadederek onu savaşması için ikna etmiştir. Vahşî, savaş meydanına insanlarla birlikte çıkmış ve Hz. Hamza’yı gözetlemek ve güçsüz anında onu

¹⁰⁵ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1: 206.

¹⁰⁶ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1: 206.

¹⁰⁷ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1: 272; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 2: 31.

¹⁰⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 419.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 2: 42.

¹¹⁰ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: Beyan Yayınları, 1962), 71.

öldürmek için fırsat kollamaya başlamıştır. Hind bint Utbe, Vahşî'nin her yanından geçtiğinde ona “Ey Ebû Demse! Bizi de rahatlat; sen de rahatla!” şeklinde telkinlerde bulunmuştur. Böylece savaş meydanında onun alacağı mükâfat ve kavuşacağı özgürlüğü hatırlatarak, onu, Hz. Hamza'yı öldürmeye teşvik etmiştir.

Uhud Savaşı'nda Hint bint Utbe beraberindeki kadınlarla def çalmış ve “her kesici şeyle vurun” şeklinde şiirler söyleyerek orduyu cesaretlendirmesinin yanında¹¹¹ savaş meydanında erkekler gibi savaşmış ve müsle¹¹² yaparak diğer kadınları da bunu yapmaya teşvik etmiştir.¹¹³

Hind bint Utbe ve yanında bulunan kadınlar şehit müslümanların kulaklarını ve burunlarını kesmiş, hatta onun burada erkeklerin burunlarından ve kulaklarından halhal ve gerdanlık yaptığı rivayet edilmiştir. Bunlarla yetinmeyip Hz. Hamza'nın ciğerini yarmış ve çiğnemiştir. Yüksek bir tepenin üstüne çıkıp, “Biz, sizi Bedir gününe karşılık cezalandırdık” şeklinde şiirler okumuştur.¹¹⁴

Mekke ordusundaki kadınlar, Arap geleneklerinde olduğu gibi şiirler okuyarak ve ikna edici konuşmalar yaparak erkekleri cesaretlendirmişlerdir ve erkeklere Bedir'de öldürülenleri hatırlatarak, şiirler okuyarak onlara psikolojik destek sağlamışlardır.

Uhud Savaşı'na Müslümanların ordusunda ise Hz. Peygamber ile beraber on dört kadının katıldığı bilinmektedir. Bu kadınlar gerek savaştan önce gerekse savaş meydanında orduya yardımcı olmuş ve savaşın kazanılması için ellerinden geleni yapmışlardır. Uhud Savaşı'ndaki kadınların görev sorumluluklarını hem savaş öncesinde üstlendikleri sorumluluklar hem de savaş esnasındaki sorumluluklar olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz.

---

¹¹¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2: 31.

¹¹² Korkutmak, gözdağı vermek, intikam almak için canlı ya da ölmüş bir insanın uzuvlarını tahrip ederek ya da keserek yaratılışını değiştirmektir. Adnan Demircan-Yusuf Ziya Keskin, “Bedene İşkence Yöntemi Olarak Müsle Hz. Peygamber'in Müsleye yaklaşımı ve Bunun İslâm Kültürüne Yansımaları”, *Hz. Peygamber Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu Asr-ı Saâdet Dünyası* içinde, ed. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 275.

¹¹³ Zührî, *el-Meğâzî*, 67; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 429; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 274.

¹¹⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 429.

2.2.2.1.1. Savaştan Önce Hanım Sahâbîlerin Rolü

Câhiliye döneminin aksine Hz. Peygamber döneminde hayatın içinde olan kadının savaş hazırlıkları devam ederken hiçbir görev almadığını düşünmek yanlış olacaktır. Yemekten, zanaatkârlığa, el işlerine, ticarete, eğitime her alan da gördüğümüz kadın savaş hazırlıkları sürerken de aynı sorumluluk duygusuyla kırıbaların ve kılıç kınlarının dikiminde, hayvanların bakımında erkeklerin hazırlık sürecinde aktif olarak görev almıştır.

Bunların yanında erkeklerin psikolojik olarak savaşa hazırlanmasında da yine kadınlar devreye girmiş ve onları cesaretlendirip savaşa teşvik etmişlerdir. Uhud Savaşı'nda Kuzmân adında bir erkek savaştan geri kalmıştı. Sabah olduğunda onu gören kadınlar onu ayıplamış ve ona “Ey Kuzmân! Erkekler çıktılar, bir tek sen kaldın. Yaptığından utanmıyor musun? Sen ancak bir kadınsın. Kavmin savaş için çıktı, sen evde kaldın.” diyerek onu kışkırtılar. Kuzmân da bu sözlerin üzerine eve gidip savaş için hazırlandı.¹¹⁵ Kuzmân olayında da olduğu gibi hanımlar, savaşa hazırlanan, cesaretsizlik gösteren erkekler üzerinde de etkili olmuşlar ve onları savaşa katılmaya teşvik etmişlerdir.

2.2.2.1.2. Savaş Esnasında Hanım Sahâbîlerin Rolü

Hanım sahâbîler savaş esnasında birçok görev üstlenmişlerdir. Üstlendikleri bu görevleri çarpışma, hasta ve yaralıları tedavi etme, yemek yapma, su dağıtma, kırba dikme, şiir ve hitabet yoluyla erkekleri cesaretlendirip düşmana cevap verme, şehit ve yaralıları taşıma, konaklama yerindeki eşyaları koruma başlıklar altında tek tek inceleyeceğiz.

2.2.2.1.2.1. Çarpışmaya Katılma

Savaşlarda Müslüman kadınlar geri hizmetlerde birçok görevi üstlenmelerinin yanında Uhud Savaşı'na bilfiil dâhil olmuşlardır. Erkekler gibi savaş meydanına çıkıp ellerindeki kılıçlarla oklarla düşman ordusuyla çarpışmışlar ve yaralansalar dahi savaşmaktan geri durmamışlardır. Bu Müslüman kadınlardan biri olan Ümmü Umâre, İkinci Akabe Biati'nda hâzır bulunmuş olan iki ensâr kadınından birisi olup Uhud, Hayber ve Huneyn savaşlarına katılmıştır.

---

¹¹⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1:217.

Ümmü Umâre, Benî Mâzin b. Neccâr'dan Nesîbe bint Ka'b b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm'dır.¹¹⁶ Bedir Savaşı'na katılan Abdullah b. Ka'b'ın ve Bekkâîlerden biri olan Ebû Leylâ Abdurrahman b. Ka'b'ın anne-baba bir kız kardeşi olan Ümmü Umâre, önce Zeyd b. Âsım b. Amr b. Avf b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr ile evlenmiş ve ondan, her ikisi de Hz. Peygamber'in sahâbîsi olan Abdullah ve Habîb'i doğurmuştur. Ümmü Umâre Müslüman olmuş, Akabe Biatı gecesinde hazır bulunmuş, Hz. Peygamber'e biat etmiş ve Uhud Savaşı'nda önce yaralıları su dağıtmak istemiş, Müslümanların bozguna uğradığını görünce de, kendisi, kocası ve oğullarıyla birlikte Hz. Peygamber'in önünde savaşmış, ağır yaralar almıştır.¹¹⁷

Ümmü Umâre bint Ka'b, Uhud Savaşı'na eşi Gaziyye b. Amr ve iki oğlu ile birlikte katıldı. Yaralıları su dağıtmak düşüncesiyle günün erken vaktinde kendisine ait küçük su kırbasını alarak onlarla birlikte yola çıktı. O gün savaştı, güzel bir imtihana tabi oldu. Mızrak dokunuşu veya kılıç darbesiyle on iki yerinden yaralandı. Ümmü Sa'd bint Sa'd b. Rebî onu şöyle anlatıyor: "Ümmü Umâre'nin yanına girdim ve "Bana Uhud Savaşı'ndaki olayımı "anlat." dedim. O da şöyle anlattı: Günün ilk vaktinde Uhud'a gittim. İnsanların yaptıklarını izliyordum. Yanımda içinde su olan bir kap vardı. Resûlullah'ın yanına gittim. Ashâbıyla birlikteydi. Üstünlük ve hâkimiyet Müslümanlardan yanaydı. Müslümanlar bozguna uğrayınca, savaşmaya, Resûlullah'ı kılıçla korumaya ve yayla ok atmaya başladım. İnsanlar bozguna uğrayarak kaçıyorlardı. Allah Resûlü kalkanımın olmadığını gördü. Yanında kalkanı olduğu halde kaçan bir adam gördü. Kalkan sahibine, "Ey kalkan sahibi! Kalkanımı savaşan birine bırak!" dedi. Adam kalkanı bırakınca ben, onu aldım ve Hz. Peygamber'i kalkanla korumaya başladım. Başımıza gelenler süvari grup yüzündendi. Eğer bizim gibi kahramanlık gösterebilirlerdi, onları yenerdik inşaallah. Atlı bir adam gelip bana bir darbe vurmak istedi. Ben ona kalkanla karşılık verdim, kılıcı bir şey yapamadı. Adam kaçtı. Ben de atının bacağına bir darbe vurdum. Adam sırtüstü yere düştü. Hz. Peygamber: "Ey Ümmü Umâre'nin oğlu! Annene, annene yardım et!" diyerek seslendi. Oğlum bana yardım edince müşriki öldürdüm. Müslümanlar, Resûlullah

¹¹⁶ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 8: 444.

¹¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 383; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 441; Köksal, *İslam Tarihi*, 125.

Aleyhisselam'ın yanından uzaklaştıkları zaman, İbn Kamîa: “Bana Muhammed’i gösteriniz! Eğer o kurtulursa ben kurtulmam” diyordu. Bunun üzerine ben, sancaktar Mus’ab b. Umeyr, Hz. Peygamber’in yanında sebat eden bazı sahâbîler, Hz. Peygamber’in önüne gerildik. İşte o zaman İbn Kamîa kılıcıyla vurup beni de ağır şekilde yaraladı. Ben de ona kılıçla darbeler indirdim. Fakat Allah düşmanının üzerinde iki kat zırh gömlek bulunuyordu. Ümmü Umâre Hatun’un on iki ya da on üç yerinde yarası vardı. En büyüğü be en ağırını ise İbn Kamîa’dan aldığı omuz yarası olup, bir yıl onun tedavisiyle uğraştı. Hz. Peygamber onun omzundan aldığı yarayı görünce, oğlu Abdullah’a: “Annenin yarasını sar. Ev halkınızı Allah mübarek kılsın! Senin annenin makamı filan ve filanların makamından hayırlıdır. Senin makamında filan ve filanların makamından hayırlıdır. Allah sizin ev halkınıza rahmet etsin!” buyurdu.¹¹⁸

Ümmü Umâre’nin omzundan aldığı yara en büyük yarası idi ve tedavisi bir yıl boyunca devam etmişti. Uhud Savaşı’ndan sonra Hz. Peygamber Hamrâülesed Savaşı’na çağrıda bulununca, Ümmü Umâre yarasının üzerine bezler bağlayarak savaşa katılmak istemiş, fakat çok kan kaybı olduğundan savaşa katılamamıştır.

İman sahibi, cesur insanlar arasında yer alan Ümmü Umâre, Hz. Peygamber’in övgü ve takdirlerini kazanmış ve Hz. Peygamber onun için şunları söylemiştir: “Uhud günü, sağıma, soluma döndükçe ancak Ümmü Umâre’nin savaştığını görürdüm!” buyurmuştur.¹¹⁹

Hz. Ömer’in hilafeti döneminde ona gelen eteklik kumaşların en güzelinin kime verileceği konuşulurken orada bulunanlardan biri: “Bu eteklik çok kıymetlidir. Bunu, Abdullah b. Ömer’in hanımı, Ebû Ubeyd’in kızı Safiyye’ye göndersen iyi olur. Çünkü o, daha yeni gelin olmuştur. Böyle bir şey onu sevindirir.” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer ise: “Bu etekliği Ka’b’ın kızı Ümmü Umâre’ye göndereceğim. Bu, ona lâayık. Resûlullah’ın Ümmü Umâre hakkında şöyle buyurduğunu işittim: “Hangi tarafa dönsem, Ümmü Umâre’nin beni korumak için savaştığını görüyordum.”¹²⁰ Cesaret sahibi biri olan Ümmü

¹¹⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l Kübrâ*, 8: 383; Köksal, *İslam Tarihi*, 173-174; Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1: 268-269; Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 274; İbn Kayyım, *Zâdu’l-Meâd*, 3: 200.

¹¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 441; Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 125.

¹²⁰ Kandehevî, *Hayâtü’s-Sahâbe*, 2: 594.

Umâre'nin savaş esnasında gösterdiği başarılar her zaman Hz. Peygamber ve ashâbı tarafından övülmesine ve takdir edilmesine sebep olmuştur.

2.2.2.1.2.2. Hasta ve Yaralıları Tedavi Etme

Araplar arasında iki tür tedavi yöntemi mevcuttu. Bunlardan birincisi, kâhinler tarafından yapılan okuyup üfleme ve sihir büyü yapmak, ikincisi ise; ilaçlarla tedavi yapmaktı. İslâm bu iki tedavi yöntemlerinden birincisini yasaklamasıyla insanlar ikinci tedavi yönteminde kendilerini geliştirmişlerdir. Sadece erkekler değil hanımlarda sağlık hizmetlerinde oldukça başarılı olmuşlardı. Göz hastalıklarında bilgi sahibi Evd oğullarının soyundan olan Zeyneb ve Ümmü Enmâr o dönemin ünlü sağlıkçılarından sadece ikisi idi.¹²¹

Toplumda ebelik, doğum sonrası çocuk bakımı, hayvan ısırıklarının tedavisi, sağlık ve güzellikle ilgili bakımlar, yaralananların tedavisi, bademcik alma gibi cerrahi müdahaleler konusunda kendilerini geliştirmiş olan hanımlar da bilgilerinin ışığında savaflara katılmışlardır.

Bedir Savaşı'na katılmalarına izin verilmeyen hanımlar, Uhud Savaşı için hazırlıklar başladığında savaşta erkeklere yardımcı olma isteğiyle tekrar Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Bu teklifi Hz. Peygamber'e ileten kişilerden biri de Ümmü Seleme'dir. Ümmü Seleme'nin asıl adı, Hind bint Ebû Ümeyye'dir. Ebû Ümeyye'nin ismi Süheyl Zâdü'r-rekab Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Annesi Âtike bint Âmir b. Rebî'a b. Mâlik b. Alkame Cidlü't-tı'ân b. Firâs b. Ganm b. Mâlik b. Kinâne olup Ebû Seleme ile evlenmiştir.¹²² Eşi İslâm'ı kabul eden on birinci, kendisi ise on ikinci kişidir. Aileleri, İslâm dinini kabul etmelerine karşı çıktığından dolayı Habeşistan'a hicret eden kişiler arasında yer almışlardır. Uhud Savaşı'nda eşi aldığı darbe yüzünden hastalanıp vefat etmiş ve sonrasında Hz. Peygamber ile evlenmiştir.¹²³

Ümmü Seleme Uhud Savaşı'ndan önce izin istemek için Hz. Peygamber'in yanına gelmiş, “Ya Resûlullah! Seninle beraber savafla çıkayım mı?” diye sorunca, Resûlullah:” Ey Ümmü Seleme! Cihâd kadınlara farz kılınmadı.”

¹²¹ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 75-76.

¹²² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 85.

¹²³ *Müslim*, “Cenâ'iz”, 3-4.

buyurdu. Ümmü Seleme: “Yaralıları tedavi eder, göze ilaç yapar ve su dağıtırım” deyince, Hz. Peygamber: “Tamam öyleyse savaşa çık” buyurmuştur.¹²⁴ Ümmü Seleme, Hz. Peygamber’den izin alınca eşi Ebû Seleme ile beraber savaşa katılmış ve savaş sürecinde yaralıları tedavi etmiştir.¹²⁵

Baskılar üzerine Habeşistan’a hicret etmek zorunda kalan Ümmü Seleme orada kaldığı süre boyunca bazı tedavi yöntemlerini öğrenmiş ve tıpla ilgili bilgiler edinmiştir. Bu sebeple edindiği bilgilerle savaşta yaralılara yardım edebileceğini düşündüğünden dolayı Hz. Peygamber’den izin istemiştir.¹²⁶

Ümmü Kücce, eşi Ensâr’dan Evs b. Sâbit ile beraber Uhud Savaşı’na katılmıştır. Ümmü Kücce’nin ismi Ümmü Kahle olarak da kaynaklarda geçmektedir. Üç kızını geride bırakarak savaşa katılan Ümmü Kücce savaşa giderken yanına yaraları sarmak için sargı bezleri götürmüştür. Bu sebeple onun sağlık konusunda bilgi sahibi olduğu ve orduya bu şekilde destek olmuş olabileceği çıkarılmaktadır. Aynı zamanda Uhud Savaşı’nda eşini kaybedince erkek çocuğu olmadığından, eşinin mirasından mahrum kalmıştır. Arap toplumunda kız çocuklar ve eş mirastan bir pay alamazdı. Bu sebeple durumunu anlatmak için Hz. Peygamber’in yanına gelmiş ve Nisâ sûresinin yedinci âyetinin gelmesiyle mirastan kendisi ve kızları pay almışlardır.¹²⁷

Yapılan savaşlarda kadınların en aktif olduğu alanların başında sağlık hizmetleri gelmektedir. Yaralıları tedavi etmek için Uhud Savaşı’na on dört kadının katıldığı ve savaşa giderken Ümmü Umâre’nin yanına sargı bezleri götürdüğü rivayet edilmektedir.¹²⁸

Hız. Âişe de Hz. Peygamber ile beraber Uhud’a katılmış ve harp meydanında cesur bir hasta bakıcı olarak görev yapmıştır. Hız. Âişe’nin savaşa katılan hanımlar arasında en genci ve halk sağlığı konusunda çeşitli bilgilere sahip

¹²⁴ Nüreddin el-Heysemî, Mecmauz Zevâid, 10: 439.

¹²⁵ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 1: 340.

¹²⁶ Öztürk, *Hız. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 137.

¹²⁷ İbrahim Yılmaz, “İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü,” *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi*, 29 (2017): 272; Öztürk, *Hız. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 164-165.

¹²⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l Kübrâ*, 8: 414.

olanlarından olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Hz. Âişe sosyal hayatta olduğu gibi savaşlardaki tedavilerde önemli görevler üstlenmiştir.¹²⁹

Hz. Âişe sağlıkla ilgili bilgilerini Hz. Peygamber'in yanında öğrenmiş ve kendini geliştirerek birçok konuda bilgi sahibi olmuştur.¹³⁰ İnsanlar bazı hastalıklarını çözmek ve Hz. Âişe'nin tecrübelerinden faydalanmak için Hz. Âişe'nin ilerleyen yaşlarında kapısını çalmışlardır. Edindiği bilgiler ışığında Hz. Âişe humma hastalığının tedavisinde soğuk suyun kullanılmasını önermiş, hastaların acılarının su ile dindirilmesini tavsiye etmiştir.¹³¹ Kilolu insanları uyarması, aç karna hurma yenmesini tavsiye etmesi, dağlama yapılmaması gerektiğini söylemesi, bademciğin ezilerek yapılan tedavisinin yanlış bir uygulama olduğunu bunun yerine burundan ilaç alınması gerektiğini açıklaması, büyü ve üfürüğün yerine ilaçla tedavinin yapılması gerektiğini söylemesi onun bu konulara ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir.¹³² Hz. Âişe'nin sağlık alanında sahip olduğu bilgilerle ilgili Urve adındaki kişi ona: "Tıp ilmini nereden ve nasıl öğrendin?" diye sorduğunda şöyle cevap vermiştir: "Ömrünün sonlarında Hz. Peygamber hastalanınca her taraftan kendisine heyetler gelir ve tedaviyle alakalı tariflerde bulunurlardı ve ben de o şekilde tedavi ederdim, işte buradan biliyorum."¹³³ Öğrenmiş olduğu bilgileri yer yer insanlara anlatır, gerektiği durumlarda da kendi uygulardı. Hz. Âişe genç yaşta cesurca Uhud Savaşı'na katılmış ve yaralıları tedavi için yardımcı olmuştur.

Hz. Peygamber'in zevcesi Âişe, Uhud Savaşı devam ederken savaş hakkında haber almak için bir grup kadınla birlikte yola çıktı. Âişe, Benî Hârise yurdundan vadiye doğru iniyordu. Nihayet Harre'nin yol kavşağına geldiğinde Abdullah b. Amr ve kardeşi Amr b. Hâram'ın kız kardeşi Hind bint Amr b. Hâram'la karşılaştı. Kendisine ait bir deveyi güdüyordu. Eşi Amr b. el-Cemûd, oğlu Hallâd b. Amr ve kardeşi Ebû Câbir Abdullah b. Amr b. Hâram cenazeleri devenin üzerindeydi. Hz. Âişe, "Yanında bir haber var mıdır, arkanda ne var?"

---

¹²⁹ *Buhârî*, "Cihâd", 1074, "Meğâzi", 18; *Müslim*, "Cihâd",13; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2: 679.

¹³⁰ *İbn Mâce*, "Tıb", 13.

¹³¹ *Buhârî*, "Tıb", 28.

¹³² Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 87-91.

¹³³ İbn Abdilber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b Muhammed, *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb* (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 4: 404.

dedi. Hind, “Hayırdır; Resûlullah sağ salimdir. O sağ olduktan sonra her musibet küçüktür.”¹³⁴

Hz. Âişe'nin Medine'ye dönen kadınlara Müslümanlar hakkında bilgiler sorduğuna dair rivayetlerden yola çıkan tarihçiler, onun Uhud'a katılmadığı sonucuna varmışlardır. Bu rivayetin kabul edilmesi, Hz. Âişe'nin savaşa katıldığına dair rivayetler yok saymak anlamına gelir. Oysaki yaralıları Medine'ye götürülenler arasında yer alması ve Müslümanların savaşa ilgili son durumlarını bilmediğinden dolayı sorular sorduğunu kabul etmek gerekir.

Hadis râvilerinden Dubâa bint Hâris'in kardeşi olan Ümmü Atiyye de yaralıları tedavi konusunda bilgi sahibi hanımlardan biriydi. Ümmü Atiyye'nin kaynaklarda geçen adı Nüseybe bint Hâris el-Ensâriyye'dir. Nüseybe olan adının Nesîbe olarak okunması sebebiyle onu Nesîbe bint Kâ'b ile karıştırmışlardır. Medineli ilk Müslümanlardan olup hicretten hemen sonra Müslüman olmuş ve kendisinin bildirdiğine göre, Hz. Peygamber ile beraber yedi savaşa katılmış ve yaralıları tedavi etmiştir.¹³⁵

Hz. Peygamber'e babasından miras kalan dadısı Ümmü Eymen de Uhud'a katılan hanımlardandı.¹³⁶ Ümmü Eymen Bereke bint Sa'lebe b. Amr Habeşiyeye, savaşın en şiddetli anlarında Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş ve yaralıları tedavi ederek onların yaralarını pansuman etmiştir.¹³⁷ Nakledilen rivayetlere göre Ümmü Eymen'e savaş esnasında Hibbân b. el-Arika bir ok attı. Ok arkadan Ümmü Eymen'in eteğine isabet etti ve eteğini üzerinden kaldırdı. Adam aşırı bir şekilde gülmeye başladı. Bu durum Hz. Peygamber'in zoruna gitti. Bunun üzerine Sa'd b. Ebû Vakkâs'a demiri olmayan bir ok verdi ve “At” dedi. Sa'd'ın attığı ok Hibbân'ın boğazına saplandı; Hibbân sırt üstü yere düştü ve avreti ortaya çıktı. Sa'd dedi ki: “O gün Hz. Peygamber'in azı dişler görününceye kadar güldüğünü gördüm.” Sonra Hz. Peygamber, “Sa'd, kadının intikamını aldı. Allah senin duanı kabul etsin ve atışını isabet ettirsin.” dedi.¹³⁸ Aynı zamanda Ümmü Eymen, Uhud Savaşı'nda Müslümanların dönüp Medine'ye gitmek istediklerini görünce yerden toprak alıp yüzlerine saçmaya başlamış ve onlara “İşte dikiş-nakış! İşte kılıcın!”

¹³⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 265-266.

¹³⁵ Müslim, Cihâd, 142; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

¹³⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 278; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2: 152

¹³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 212.

¹³⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 240; Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 278.

diyerek onları cesaretlendirip savaşa döndürmek istemiştir.¹³⁹ Ümmü Eymen hem sağlık alanında hem de içlerine korku düşüp kaçan ve kaçmayı düşünen erkekleri geri döndürmeye çalışmıştır.

Hazrec kabilesinin Neccâr koluna mensup olan Ümmü Süleym bint Milhân b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr, Hz. Peygamber'e biat etmiş ve Uhud Savaşı'nda yararlı işler yapan Müslümanlardan biri olmuştur. İsmi el-Gumeysâ'dır. Ancak İsminin Rümeyse, Sehle, Üneyfe, Rümeyse, Ramîsâ olduğuyula ilgili çeşitli rivayetler de vardır.¹⁴⁰ Uhud harbinde mücahitlere hizmet etmiş, kocası Ebû Talha, Hz. Peygamber'i korumakla meşgul iken Ümmü Süleym'de Uhud Savaşı'nda yaralıları tedavi etmiştir.¹⁴¹

Hamne bint Caş, b. Riyâb b. Ya'mer b. Sabire b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdân b. Esed. Annesi, Ümeyme bint Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Yani Hz. Peygamber'in halası Ümeyme bint Abdülmuttalib'in kızıdır. Hz. Peygamber'in Medine'de Hamne'nin kız kardeşi Zeyneb ile evlenmesi sebebiyle baldızı olmuştur. Hamne bint Caş, Uhud Savaşı'na kocası Mus'ab b. Umeyr ile beraber katılmış ve yaralıları tedavi etmiştir.¹⁴² Uhud Savaşı'ndan dönenlere kimlerin şehit olduğunu soranlar arasında Hamne bint Caş'ın isminin geçmesi savaşa katılmadığı düşüncesini ortaya çıkarmıştır.¹⁴³ Oysaki Hamne'nin Uhud'a ve Hayber'e katıldığı ve yararlı işler yaptığına dair rivayetler daha güçlüdür. Hamne bint Caş bilgi ve birikimini savaşlarda olsun veya olmasın insanların sıhhati için kullanmıştır.

Uhud Savaşı'nda yaralıları tedavi eden hanımlardan bir diğeri de Rübeyyi bint Muavviz idi. Rübeyyi bint Muavviz b. el-Hâris b. Rifâ'a b. el-Hâris b. Sevâd b. Mâlik b. Ganm b. Mâlik b. en-Neccâr. Annesi, Ümmü Yezîd bint Kays b. Za'ûrâ b. Harâm b. Cündeb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr'dır. Rübeyyi,

¹³⁹ Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 278.

¹⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 217.

¹⁴¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 408; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

¹⁴² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 290; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 241; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 5: 253-254; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7: 586.

¹⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 98; İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil Fi't-Tarih* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 2: 56.

Benî Leys'ten İyâs b. el-Bükeyr ile evlenmiş ve ondan Muhammed b. İyâs'ı doğurmuştur. Rübeyyi Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e biat etmiştir.¹⁴⁴

Rübeyyi bint Muavviz'in hangi savaşa katıldığına dair kesin bilgi olmamakla beraber kendisinden nakledilen "Savaşta Hz. Peygamber ile beraberdik. Su dağıtıyor, yaraların yaralarını sarıyor, şehitleri savaş alanının dışına taşıyorduk."¹⁴⁵ ifadelerinden onun Uhud'a katıldığını söyleyebiliriz.¹⁴⁶ Hz. Peygamber sağlıkla ilgili bilgiler danışmak için Rübeyyi'yi sık sık ziyaret etmiş ve savaşlardaki yardımları sebebiyle de ona hediyeler sunmuştur. Rübeyyi ilaç hazırlamak için Esmâ bint Muharribe adlı bir hanımdan bazı şifalı otlar aldığı ve bunları ilaç yapımında kullandığı bilinmektedir. Ayrıca Rübeyyi'nin maddî durumunun iyi olmasının sebebi olarak da sağlık hizmetlerindeki başarısı gösterilebilir.¹⁴⁷

Bedir Savaşı'na katılmak isteyip katılamayan Ümmü Harâm, Uhud savaşına kız kardeşi Ümmü Süleym ile beraber katılmış ve yaralıları tedavi etmiştir.¹⁴⁸

Hz. Peygamberle beraber Uhud Savaşı'na katılıp tıp alanında kendini geliştirmiş hanımlardan bir diğeri de Leyla Gifârî'dir. Kendisinden nakledilen rivayette savaşa katıldığını şöyle ifade eder: "Hz. Peygamber ile beraber, ben de savaşa gittim. Yaralıların yaralarını sarıyordum."¹⁴⁹

Yaralanan Müslümanları tedavi etmek için Medine'den geldiği rivayet edilen hanımlardan biri de Hind bint Amr'dır.¹⁵⁰ Hind bint Amr b. Harâm b. Sa'lebe el-Ensâriyye es-Selemiyye'dir. Medine'nin iki büyük kabilesinden biri olan Hazrec'in Benî Seleme kolundan olup Uhud Savaşı'nda şehid düşen Abdullah b. Amr b. Harâm'ın kız kardeşi ve Câbir b. Abdullah'ın halasıdır. Uhud

¹⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 415.

¹⁴⁵ İbnü'l Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *Sıfeti's Safve* (Beyrut, 1992), 2: 71; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 1514; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali, el- Askaalânî, *el-İsâbe Seçkin Sahabeler*, çev. Seyfullah Erdoğan (İstanbul: Sağlık Yayınları, 2011), 507-508; Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

¹⁴⁶ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 238-245.

¹⁴⁷ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 110-111.

¹⁴⁸ M.Yaşar Kandemir, "Ümmü Harâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 321-322.

¹⁴⁹ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4: 404; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 393; Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

¹⁵⁰ Kasım Kırbıyık, "Hind bint Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 64.

şehitleri hakkında Medinelilere bilgi vermesi onun savaşa katıldığı fikrini doğursa da kaynaklarda savaşa katıldığıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur.¹⁵¹

Uhud Savaşı'nda okçuların tepeyi terk etmesiyle Müslüman ordusu büyük bir hezimete uğratılmış ve yetmiş şehit verilmiştir. Ayrıca birçok sahâbe de bu savaşta yaralanmıştır. Ümmü Seleme'nin eşi Ebû Seleme bu savaşta kolundan yaralanmış, bir ay tedavi görmesine rağmen vefat etmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber yaralanmış ve kızı Fâtıma onun yüzünü temiz bir suyla yıkadıktan sonra hasır yakıp yarasının üzerine koyarak onu tedavi etmiştir.¹⁵² Aynı yöntem diğer yaralılar içinde kullanılıp birçok ateş yakılarak yaraları tedavi edilmeye çalışılmıştır.

Hz. Peygamber döneminde kadınlar sağlık alanında önemli bilgilere sahip olup bu bilgilerini Uhud Savaşı'nda ve diğer savaşlarda Müslüman ordusunda yaralananlara yardımcı olmak için kullanmışlardır. Böylelikle sosyal hayatta olduğu gibi savaşlarda da hanımlar aktif roller üstlenmişlerdir.

2.2.2.1.2.3. Yemek Yapma, Su Dağıtma, Kırba Dikme

Hanımların yapılan savaşlarda görev üstlendikleri en önemli alanlardan biri de ordunun yemeklerini yapmak ve onlara savaş esnasında su taşımaktır. İklim olarak suya ihtiyacın fazla olması, su kaynaklarının az olması gibi sebeplerle suya ihtiyaç savaş esnasında büyük önem arz etmekteydi.

Ümmü Seleme,¹⁵³ Hz. Âişe,¹⁵⁴ Hamne bint Cahş,¹⁵⁵ Hz. Fâtıma,¹⁵⁶ Ümmü Eymen,¹⁵⁷ Ümmü Selîm,¹⁵⁸ Ümmü Süleym,¹⁵⁹ ve Rübeyyi bint Muavviz¹⁶⁰ adlı hanımlar Uhud Savaşı'nda kırbalarla su taşıyarak bu ihtiyacını gidermeye çalışmışlardır.

¹⁵¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 685; Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 246.

¹⁵² *Buhârî*, "Tıp", 27.

¹⁵³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 340; Nüreddîn el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 9: 439.

¹⁵⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 290; Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, 311-312; Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve'l Meşâhiri ve'l-Alâm* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990), 2: 176.

¹⁵⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 290; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 415; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 253-254; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 290.

¹⁵⁶ *Müslim*, "Cihâd", 101.

¹⁵⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 240; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2: 54.

¹⁵⁸ İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, 804; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592; *Buhârî*, "Cihâd", 66.

¹⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 249-250; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 390; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2: 176; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 408; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

¹⁶⁰ *Buhârî*, "Cihâd", 67-68; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

Ka'b b. Malik'in naklettiği bir rivayet şöyledir: “Uhud günü Ümmü Süleym bint Milhân'ın ve Âişe'yi gördüm. Sırtlarında taşıdıkları su kırıbalı vardı. Hamne bint Cahş, susamış askerlere su taşıyor ve yaralıları tedavi ediyordu. Ümmü Eymen de yaralılara su veriyordu. O gün Resûlullah şiddetli bir şekilde susamıştı. Muhammed b. Mesleme onların yanında içecek su bulamayınca bir su arkına gitti ve kumluk bir çukurdan su alıp Resûlullah'a getirdi. Resûlullah suyu içti ve Muhammed b. Mesleme'ye hayır duasında bulundu.¹⁶¹

Başka bir rivayet ise Ümmü Süleym ve Hz. Âişe'nin eteklerini toplayarak sırtlarında su tulumlarıyla su dağıttıklarını ve gazilerin ağızlarına su dökerek onların susuzluklarını gidermeye çalıştıktan sonra koşup tekrar su getirdiklerini nakleder.¹⁶²

Hız. Ömer döneminde gerçekleşen bir hadise de şöyledir: “Hız. Ömer, Medine kadınlarına eteklik kumaşlar dağıtıyordu. Nihayet elinde güzel bir eteklik kaldı. Yanındakilerden birisi Hız. Ömer'e: “Yâ Emirü'l-Mü'minîn! Bu etekliği de şu yanındaki Hız. Peygamber'in torununa yani Hız. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'ü kastederek ona ver.” dedi. Bunun üzerine Hız. Ömer: “Ümmü Selî'te vermek daha isabetli olur. O, Hız. Peygamber'e biat eden ensâr kadınlarındanır. Uhud Savaşı'nda bize kırbalarla su taşımıştır.” dedi.¹⁶³ Ümmü Kays bint Ubeyd b. Ziyâd b. Sa'lebe b. Hansâ b. Mebzûl b. Amr b. Ganm b. Mâzin b. en-Neccâr olan Ümmü Selî't, Uhud Savaşı'na katılmış ve orduya su taşımıştır.

Bu rivayetler bize göstermektedir ki; Uhud Savaşı'nda hanımlar canlarını dişlerine takarak yaralılara su taşımışlar ve Müslümanlara yardımcı olmuşlardır.

Hanım sahâbîler savaşa katılmak istediklerinde sağlık hizmetlerinde yardımcı olacaklarını ve yemek yapımında yardımcı olacaklarını Hız. Peygamber'e söylemişlerdir. Ordunun yemeğini yapmak sadece yeme ihtiyacının karşılanması olarak algılanmamalı, buldukları şartlarda en uygun, en sağlıklı ve askerlerin dirençlerini artırıcı nitelikte olmalıydı. Ümmü Atiyye'nin savaşta sağlık hizmetlerini yürütmenin yanında Uhud Savaşı'nda ordunun yemeklerini yapan hanımlardan biri olduğu bilinmektedir.¹⁶⁴

¹⁶¹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 249-250.

¹⁶² Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 2: 176.

¹⁶³ Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 593.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 422; İbn Hacer, *el-İsâbe Seçkin Sahabeler*, 522; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

Su taşınması ve su dağıtımında olduğu gibi su kırbalarının ve kılıç kınlarının dikimi de savaş meydanında hanımlar tarafında yürütülmekteydi. Hanımlar arasında savaşa katılan Ümmü Süleym'in¹⁶⁵ ve Ümmü Selî'tin¹⁶⁶ savaşlarda su kırbalarının ve kılıç kınlarının dikiminde görev aldığı bilinmektedir.

2.2.2.1.2.4. Şiir ve Hitabet Yoluyla Erkekleri Cesaretlendirip

Düşmana Cevap Verme

Mekkeli kadınlar câhiliye dönemlerinden itibaren savaşlarda en aktif olduğu alanlar arasında savaşa katılan erkekleri cesaretlendirip erkekleri savaşa hazırlamak olduğu bilinmektedir. Aynı geleneğe Müslüman hanımlarda devam etmişler ve şiirler okuyarak erkekleri cesaretlendirmişlerdir. Erkekleri şiir yoluyla cesaretlendiren hanımlardan biri olan Hind bint Üsâse b. Abbâd b. el-Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'ın annesi, Ümmü Mistah bint Ebû Rühm b. Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Hind Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e biat etmiştir.¹⁶⁷

Hind, Uhud'a Müslüman hanımlarla beraber ordunun geri hizmetlerini karşılamak için katılmıştır. Müslüman ordusu yenilgiye uğrayınca yüksek bir yere çıkarak müşrik ordusundakilere karşılık vermiştir. Müşrik ordusundaki Hind bint Utbe, Bedir Savaşı'na karşılık Uhud Savaşı'nı kazanmanın hazzıyla şehitlerin kulaklarını ve burunlarını kesip halhaller yapıyor, bir yandan da yüksek bir kayanın üstüne çıkarak bağıırıyordu: “Biz, sizi Bedir gününe karşılık cezalandırdık.” Bu sözleri duyan Hind bint Üsâse bu sözlere karşılık: “Bedir'de belaya uğradın, Bedir'den sonra da zillate düşeceksin” demiştir.¹⁶⁸ Başka bir rivayette ise şöyle cevap vermektedir: “Ey alçaklara çok düşen büyük küfürlünün kızı, Bedir'e ve Bedir' den sonra zelil ve hakir oldun...”¹⁶⁹

Hind bint Üsâse, diğer hanımlar gibi sağlık hizmetlerinde, su taşımak, kırba dikmek ve erkeklere yardımcı olmak için savaşa katılmışken, Hind bint Utbe'nin sözlerine karşılık vererek aynı zamanda şiir ve hitabet yoluyla savaşta erkekleri cesaretlendirmiştir.

¹⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 408.

¹⁶⁶ *Buhârî*, “Cihâd”, 66.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 217.

¹⁶⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 429; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 413.

¹⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 67-68.

Hız. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdülmuttalib, eline mızrak olarak Uhud'a katılmış ve Hız. Peygamber'i bırakıp geri çekilmekte olanları görünce elindeki mızrağı onlara doğrultmuş ve "Hız. Peygamber'i bırakıp da yenildiniz ha!" diyerek onları ayıplamıştır.¹⁷⁰ Safiyye bint Abdülmuttalib Uhud günü eline bir kılıç alıp Ümmü Eymen ile beraber Hız. Peygamberin yanına varıncaya kadar koştuklarını ve ilk olarak yeğeni Ali ile karşılaştığını ve ona Hız. Peygamber'in durumunu sorduğundan söz eder.¹⁷¹ Hız. Peygamber savaş meydanında Safiyye bint Abdülmuttalib'i görünce Safiyye'nin oğlu Zübeyr b. Avvam'a dedi ki: "Anneni karşıla ve onu geri çevir, kardeşinde olan durumu görmesin". Safiyye bunun üzerine oğluna dedi ki: "Niçin? Duydum ki kardeşimin ölüsüne hakaret edilmiştir. Bu ise Allah yolunda olan bir şeydir. Biz buna razıyız! Ecrini Allah'tan beklerim ve inşallah sabredeceğim." Zübeyr, Hız. Peygamber'e geldiği ve annesinin durumunu ona haber verdiği zaman Hız. Peygamber : "Onun yolunu serbest bırak" dedi. Bunun üzerine Safiyye geldi, Hamza'ya baktı, ona dua etti, istiğfar etti. Sonra Hız. Peygamber onun defin olunmasını emretti ve defin olundu.¹⁷² Hız. Peygamber'in halası eline mızrak olarak savaş meydanına koşmuş savaşmak için askerleri teşvik etmiş ve onları cesaretlendirmiştir. Kendi bizzat savaşmasa da savaşan askerler üzerinde etkisi olmuş ve onları bir araya toplamıştır.

Ümmü Eymen de diğer görevlerinin yanında erkekleri cesaretlendirip onları savaşa teşvik etmek için çalışan hanımlardandı. Ümmü Eymen, Müslümanların dönüp Medine'ye gitmek istediklerini görünce yerden toprak alıp yüzlerine saçmaya başlamış, onlardan bazılarına: "İşte dikiş-nakış! İşte kılıcım!" diyerek kaçarlarsa savaşmak yerine hanımların yaptıkları gibi dikiş nakış işine layık olduklarını hatırlatarak onları savaşmaya teşvik etmiştir.

2.2.2.1.2.5. Şehit ve Yaralıları Taşıma

Hanımların savaş esnasında yaralananların tedavisini üstlenmelerinin yanında savaş sonrasında da Müslüman hanımlar geri hizmetlerde bulunarak

¹⁷⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 288-289; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 41; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 594-595.

¹⁷¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 288-289.

¹⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 97.

şehitleri ve yaralıları Medine'ye taşıma görevinde bulunmuşlardır. Erkeklerin taşınması bir yerden bir yere nakledilmesi hanımların güçleri oranıyla hayli zor olsa da Rübeyyi bint Muavviz¹⁷³ şehitleri savaş alanının dışına taşıyor ve yaralıları Medine'ye götürüyordu.

2.2.2.1.2.6. Konaklama Yerinde Eşyaları Koruma

Erkeklerin tamamı genelde savaş meydanında olduğundan dolayı ordunun konaklama yerindeki eşyalarının gözetilmesi ve korunması görevini kadınların yaptıkları bilinmektedir. Ümmü Atiyye, Uhud Savaşı'nda ordunun eşyalarını koruyup gözetme işini kendisinin üstlendiğini ifade etmiştir.¹⁷⁴

Aynı zamanda Bedir Savaşı'na katılmak isteyip Hz. Peygamber tarafından geri çevrilen Ümmü Kebşe'nin kaynaklarda Uhud Savaşı'nda yer aldığı ifade edilmiştir.¹⁷⁵ Fakat savaş esnasındaki görev ve sorumluluklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi mevcut değildir.

2.3. BENÎ MUSTALİK GAZVESİ

Mustalikoğulları Huzâa kabilesinin bir koludur. Huzâalılar her zaman Müslümanların yanında yer almışken Mustalikoğulları onların aksine Hz. Peygamber'in karşısında yer almış ve ona düşmanlık etmiştir.¹⁷⁶

2.3.1. Savaşın Sebebi

Müslümanların Hendek Savaşı'na hazırlandığı esnada Mustalikoğulları reisi Hâris b. Ebû Dırâr, Müreysî suyunun başına gelip burada karargâh kurmuştur. Bu sebeple Benî Mustalik Gazvesi'ne Müreysî Gazvesi adı da verilmiştir. Hâris b. Ebû Dırâr ve ordusu çevre kabileleri de savaş için kıştırtmaya başlayınca Hz. Peygamber yedi yüz kişiden oluşan bir orduyla¹⁷⁷ Müreysî yakınlarına kadar gelmiştir.

¹⁷³ Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592; *Buhârî*, "Cihâd", 67-68.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 422; İbn Hacer, *el-İsâbe Seçkin Sahabeler*, 522.

¹⁷⁵ Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan, *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefis* (Beyrut: Dâru'l-Küttübi'l-İlmiyye, 2009), 2: 226

¹⁷⁶ Ahmet Önkâl, "Benî Mustalik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31: 360-361.

¹⁷⁷ Önkâl, "Benî Mustalik", 360-361.

Bazı rivayetlerde bu gazvenin Hendek Savaşı'ndan sonra gerçekleştiği söylenmiştir.¹⁷⁸

2.3.2. Savaşın Hazırlıkları

Müslümanlar, Büreyde b. Husayb el-Eslemî'nin Benî Müstalik'in durumunu haber vermesi üzerine hicretin beşinci yılında şâban ayının ikisinde savaşı için yola çıkmıştır.¹⁷⁹

Müslüman ordusu yolda Benî Mustalik kabilesinden biriyle karşılaşmış ve onu İslâm'a davet etmişlerse de onun bir casus olduğu anlaşılınca boynu vurulmuştur. Benî Mustalikliler, Müslümanlara düşmanlık eden kabileleri bir araya toplayıp savaşa çıkmışlardı, fakat casusun boynunun vurdurulması ve Müslümanların büyük bir orduyla geldiği haberini aldıklarında panik ve korkuya kapılıp kaçmaya başlamışlardır.¹⁸⁰

Benî Mustalik ordusuna farklı kabilelerden katılanların korkup savaş meydanından ayrılması Benî Müstaliklilerin çok az sayıda kişiyle Müslümanların karşısına çıkmasına sebep olmuştur. Savaş başlamadan önce İslâm'a davet etmek için giden Hz. Ömer'in teklifini reddeden düşman ordusuyla savaş başlamış ve Benî Mustalik mağlup edilmiştir. Savaş meydanında yenilen Mustalikoğullarından on kişi öldürülmüş ve geri kalan herkes esir alınmıştır.¹⁸¹ Müslüman ordusunda ise Hişâm b. Subâbe şehid olmuştur.¹⁸²

Savaşın sonunda beş bin koyunun ve iki bin devenin de içinde bulunduğu büyük bir ganimet elde edilmiştir.¹⁸³ Esirlerin karşılıksız serbest bırakılması ve Hz. Peygamber'in Hâris b. Ebî Dırâr'ın kızı Cüveyriye ile evlenmesi Mustalikoğullarının Hâris b. Ebi Dırâr¹⁸⁴ da dâhil olmak üzere neredeyse tamamının Müslüman olmasına sebep olmuştur.¹⁸⁵ Birçok kabileyi toplayıp Medine'ye saldırmak üzere olan bir düşman topluluğunun yenilmesinin yanında

¹⁷⁸ Önkâl, "Benî Mustalik", 360-361

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 59; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 405.

¹⁸⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 406; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 62; Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 326.

¹⁸¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 407; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 228; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 60.

¹⁸² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 408.

¹⁸³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 410; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 60;

¹⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, 1: 381.

¹⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 231; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 411

savaş sonunda kabilelerden çoğunluğunun Müslüman olması savaşın önemini daha da arttırmaktadır.

2.3.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Rivayetlerde Benî Mustalik Gazvesi'ne katılmış altı kadının ismi geçmesine rağmen bu gazvede üstlendikleri görevlerle ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Ümmü Seleme, Hz. Âişe, Ebû Ruhm b. Muttalib'in kızı, Hamne bint Cahş, Safiyye bint Abdülmuttalib ve Ümmü'l-Alâ'nın isimleri Benî Mustalik Gazvesi'nde geçmekle beraber savaş esnasındaki üstlendikleri görevler hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

Hz. Peygamber herhangi bir sefere çıkacak olsa eşleri arasında kura çekerdi ve kurada çıkanları yanında götürürdü. Benî Mustalik Gazvesi'nde ise kura Ümmü Seleme ve Hz. Âişe'ye çıkmış ve savaşa onlarla beraber katılmıştı.¹⁸⁶

Yine Mustalik Gazvesi'nde Hz. Âişe bir gece dışarı çıktığında yanında Ebû Ruhm b. Muttalib'in kızı, Mistah'ın annesi olduğunu bize nakletmiştir.¹⁸⁷ Fakat Mistah'ın annesinin neden bu gazveye katıldığı hakkında ayrıntılı bilgiler kaynaklarda yer almamıştır.

Rıza Savaş, aynı zamanda Safiyye bint Abdülmuttalib ve Ümmü'l-Alâ'nın da Benî Mustalik Gazvesi'nde yer aldığını bildirmektedir.¹⁸⁸ Fakat Rıza Savaş'ın kaynak olarak göstermiş olduğu eserler de Benî Mustalik Gazvesi'nde Safiyye bint Abdülmuttalib'in ve Ümmü'l-Alâ'nın ismine rastlanılmamaktadır. Ayrıca bu savaş sonucunda İfk Olayı meydana gelmiştir.¹⁸⁹

Aynı zamanda bu gazveden dönüşte İfk Olayı gerçekleşmiş ve Hz. Âişe kötü muamele ile karşı karşıya kalmıştır. Ordu'nun Benî Mustalik Gazvesi'nden dönerken konakladıkları bir yer de Hz. Âişe ihtiyacını görmek üzere ordudan uzaklaşır ve gerdanlığını bu esnada düşürdüğünü farkederek konaklanan yere varmadan geri döner. Gerdanlığı bulması uzun sürdüğünden dolayı geç kalır ve Hz. Âişe'nin yokluğu fark edilmez ve ordu ilerler. Hz. Âişe geri döndüğünde ordunun gittiğini fark eder ve onları beklemeye başlar. Bu esnada ordunun

¹⁸⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 407; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2: 279.

¹⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2: 84.

¹⁸⁸ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 246.

¹⁸⁹ Geniş bilgi için bk. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 426-440; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 232-240.

arkasından gelen Safvân b. Muattal es-Sülemî onu bulur ve devesine bindirerek orduya yetiştirir. Bu durum karşısında Abdullah b. Übey b. Selûl gibi kötü niyetli kimselerin başlattığı dedikodu ile Hz. Âişe'ye büyük bir iftira atarlar.¹⁹⁰ Zehebî, Hz. Âişe'ye bu iftirayı atanların Abdullah b. Übey, Mistah, Hassan, Hamne bint Cahş olduğunu söyler.¹⁹¹ Kaynaklarda açıkça geçmese de Hz. Âişe'ye iftira atan kimseler arasında ismi geçen Hamne'nin bu olayda anılması onun da bu gazveye katılmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

2.4. HENDEK SAVAŞI

Medine'nin etrafında hendekler kazılarak savunma yapılmasından dolayı Hendek Savaşı olarak isimlendirilen bu savaş, bazı kaynaklarda kabileler topluluğu anlamına gelen Ahzâb¹⁹² veya Hisar¹⁹³ olarak da geçmektedir. Allah, müminlerin bu savaşta imtihan edilmelerinden, müşriklerin Medine'ye saldırılarından ve münafıkların hallerinden Ahzâb sûresinde şöyle bahsetmektedir: “Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi. Onlar hem yukarıınızdan hem de aşağı tarafınızdan üzerinize yürüdükleri, gözler yıldığı, yürekler gırtlığa dayandığı ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman, işte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğramışlardı. O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, “Meğer Allah ve Resulü bize sadece kuru vaatlerde bulunmuşlar” diyorlardı.”¹⁹⁴ “Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edemeden öfkeleriyle geri çevirdi. Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir”¹⁹⁵

Uhud Savaşı'ndan iki sene sonra Şevvâl¹⁹⁶ ya da Zilkâde¹⁹⁷ ayında gerçekleştiğine dair iki farklı görüş vardır. Müslümanlar Hendek Savaşı'na kadar olan bütün gazve ve seriyyelerde Medine'nin dışına çıkıp savaşmışlardır. Hendek

¹⁹⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 106-107

¹⁹¹ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 2: 278

¹⁹² Zührî, *el-Meğâzî*, 69.

¹⁹³ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 75.

¹⁹⁴ Ahzâb 33/9-12.

¹⁹⁵ Ahzâb 33/25.

¹⁹⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 440.

¹⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 170.

Savaşı'nda ise Medine'de kalma kararı alınmış ve Müslümanlar ilk savunma savaşını yapmışlardır. Bunun yanında Hendek Savaşı'nı diğer savaşlardan ayıran en önemli özelliklerden biri; savaşın tek bir zümreye karşı değil, Arap Yarımadasında bulunan kabilelerin çoğunun katılmasıdır.

2.4.1. Savaşın Sebebi

Uhud Savaşı'nın sonunda Mekkeli müşrikler savaşın galibi gibi görünseler de Müslümanların bu savaşın sonunda hızlı bir şekilde yayılmasını engelleyememişlerdir. Mekkeli müşrikleri savaş sonrasında bu ilerleyişi durduramayınca bu duruma mani olmak istemişlerdir. Mekkeli Müşriklerin yanında Medine'den gönderilen Yahudiler de her geçen gün İslâm için tehdit olmaya devam etmekte Hayber'in etrafındaki halkı Müslümanlar için kıskırtmaya devam etmekteydiler.

Yahudiler ilk olarak Müslümanlara karşı kendilerine yardım etmeleri için Gatafânlılar ile anlaşmış ve onlara Hayber'in bir yıllık hurma mahsûlünü vadetmişlerdi.¹⁹⁸ Aynı zamanda Mekke'ye Kureyş'in yanına giderek onlara "Biz Muhammed'e karşı sizinle beraber olacağız. Onun kökünü kurutuncaya kadar yanınızda olacağız. Sizin dininiz Muhammed'in dininden daha hayırlıdır. Sizler hakka Muhammed'den daha yakın kimselersiniz." diyerek onlarla birlik olmuş ve Müslümanlara saldırma planları içerisine girmişlerdir.¹⁹⁹

Medine'nin üç tarafını saran kabileler Müslümanları yok etmek için anlaşmışlardı. Medine'nin kuzeyinde Gatafân ve Fezâre, güneyinde Kinâne ve Sakîf, doğusunda ise Benû Süleym kabileleri Müslümanlara saldıracakları günü beklemekteydi.²⁰⁰

Dûmetülcendel bölgesinden geçen Medine'ye ait kervanların yollarının kesilmesi üzerine Hz. Peygamber, ordu ile beraber o bölgeye gitmek için yola çıkmış fakat bunun bir oyun olabileceği endişesiyle o bölgeye varmadan geri dönmüştür.²⁰¹ Bir araya gelen düşman birliklerinin gizli bir planı olarak düşünülen Dûmetülcendel'in amacı; Hz. Peygamber ve ordusunu Medine'nin dışına çekip

¹⁹⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 2001), 1: 241.

¹⁹⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 441-442; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 170.

²⁰⁰ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1: 241.

²⁰¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1: 242.

onlara saldırmak, aynı zamanda Medine’de korunmasız kalan insanları da yok etmekti. Böylece hem Hz. Peygamber’i hem de Müslümanları güçlerini yarıya indirerek savunmasız ve baskınla öldürebileceklerdi.²⁰²

2.4.2. Savaşın Hazırlıkları

Bu durum karşısında Medine’ye dönen Hz. Peygamber, düşmanın sayıca fazlalığı da göz önünde bulundurularak sahâbîlerle yapmış oldukları istişareler sonucunda Medine’de kalıp şehrin etrafına hendekler kazmaya karar vermişlerdir. Kazılan hendekler bir adam boyunda olup düşmanın en iyi atlarının geçemeyeceği genişlikteydi.²⁰³

Müslümanlar gün boyu hendek kazıyor, gece ise evlerine çekiliyorlardı. Hz. Peygamber alçak bir tepenin üzerinde bir çadır kurmuş ve oradan bizzat hazırlıklara katılıp savunma planı yapmıştır.²⁰⁴

Başarısız olan Dûmetülcendel girişiminden sonra düşman ordusu on iki bin kişi ile Medine yakınlarına kadar gelmiş ve karargâhını kurmuştu. Müslümanların sayısı ise üç bin kişi kadardı.²⁰⁵ Müşrikler ilk defa böyle bir savunmayla karşılaştıklarından dolayı şaşırılmışlar ve nasıl savaşıacaklarının kararsızlığını yaşamışlardır. Müslümanlar hendekleri koruma ve izlemek için nöbetleşe görev alıyorlardı. Mekkeli müşrikler ile Müslümanlar arasında çarpışmanın olmadığı Hendek Savaşı’nda ok atma ve cesur bazı kimselerin hendeği geçmeye çalışması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sürecin on beş gün,²⁰⁶ ya da bir ay²⁰⁷ sürdüğüne dair rivayetler vardır. Kısa süreceğini düşünerek çıktıkları savaşın uzun sürmesi Mekkeli müşrikleri zor durumda bırakmış hem kendi yiyeceklerini hem de develerinin yiyeceklerini tüketmişti. Takviye olarak yiyecek gönderilse de etkili olan rüzgâr sebebiyle çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁰⁸

²⁰² Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 78.

²⁰³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 444-449; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 177.

²⁰⁴ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 82.

²⁰⁵ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1: 246.

²⁰⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 70.

²⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 207.

²⁰⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 489; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 183; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 65-66.

Atılan oklarla Sa'd b. Muâz, Enes b. Evs, Abdullah b. Sehl, Tufeyl b. Nu'mân, Sa'lebe b. Ganeme ve Kâ'b b. Zeyd olmak üzere altı Müslüman şehid olmuş, sekiz düşman askeri ise öldürülmüştür.²⁰⁹

2.4.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Hendek Savaşı Medine'de olup savunma savaşı olduğundan dolayı hanımlarla ilgili rivayetlerin en az olduğu savaşıardan biridir. Hendek Savaşı ile ilgili rivayetlerde yalnızca Safiyye bint Abdülmuttalib, Leylâ, Kü'aybe bint Sa'd, Ümmü Âmir ve Hz. Aişe'nin isimleri ve aldıkları görevler zikredilir.

2.4.2.1.1. Çarpışmaya Katılma

Hendek Savaşı'nda Safiyye bint Abdülmuttalib Müslüman kadınlarla beraber güvence altında olabileceği Fâri denilen bir kaleye gitmişlerdi. Savaşa katılmayan Hassân b. Sâbit de onlarla birlikteydi. Müslüman kadınlar kalede iken Yahudi casuslarından biri kaleye tırmanmaya çalışmıştı. Bu gören Safiyye bint Abdülmuttalib, Hassân'a "İnip şu Yahudi'yi öldür demiş, fakat ok atmayı beceremediğinden dolayı savaşa katılmadığını söyleyerek endişelenmiş ve çekinmiştir. Bunun üzerine Safiyye bir sırtık alarak aşağı inmiş; Yahudiyi oyuna getirmiş, yavaş yavaş kapıyı açarak Yahudi'nin yanına varmış ve vurduğu darbeye onu öldürmüştü.²¹⁰ Başka bir rivayette ise Safiyye bint Abdülmuttalib olanları şöyle dile getirmiştir: "Bir Yahudi kaleye tırmanıyordu. Ben, "Kılıcı elime bağla, ondan sonra sen rahat ol." dedim. Hassân b. Sâbit dediğimi yaptı. Hemen o Yahudinin boynunu vurdum. Sonra kafasını Yahudilere fırlattım. Bunu gördüklerinde çekildiler."²¹¹ Bir diğer rivayette, Safiyye bint Abdülmuttalib'in müşrik bir erkeği öldüren ilk kadın olduğu kaydı vardır.²¹² Hendek Savaşı'nda bir erkeğin bile gösteremediği bir cesareti gösterip savaş anında bir Yahudinin karşısına çıkıp onu öldürmesi, Safiyye bint Abdülmuttalib'in cesaretinin en güzel göstergesidir.

²⁰⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 495.

²¹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 462-463; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 228; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, 2: 73; Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 310; Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdâresi*, 312.

²¹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 264.

²¹² Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 595.

İbn Sa'd, *Tabakâtü'l Kübrâ* adlı eserinde Safiyye bint Abdülmuttalib'in kalenin etrafında şüpheli bir şekilde dolaşan bir Yahudi'yi kendi elleriyle öldürdüğüne dair rivayetin Hendek Savaşı'nda değil de Uhud Savaşı'nda vuku bulduğunu nakletmiştir. Bu rivayeti şöyle nakletmiştir: “Hz. Peygamber, Medine dışına savaşa çıktığında eşlerini Hassân b. Sâbit'in muhkem evine alırdı. Çünkü orası Medine'de en muhkem ev idi. Hassân b. Sâbit, Uhud savaşında Medine'de kalmıştı. O sırada bir Yahudi gelip eve tırmanmış ve konuşulanları dinleyip casusluk yapmak istemişti. Safiyye bt. Abdülmuttalib, Hassân'a “İnip şu Yahudi'yi öldür!” demiş ve sanki o esnada Hassân bu işten çekinmiş ve endişe etmişti. Bunun üzerine Safiyye bir sırık alarak aşağı inmiş; Yahudiyi oyuna getirmiş, yavaş yavaş kapıyı açarak Yahudi'nin yanına varmış ve vurduğu darbeye onu öldürmüştü.”²¹³

Vâkıdî ise Safiyye bint Abdülmuttalib'in Uhud Savaşı'nda bir erkeği öldürdüğüne dair rivayeti *Kitâbü'l Meğâzî* adlı kitabına almasına rağmen, Hendek ile ilgili anlatılanların, Uhud ile ilgili anlatılanlara göre daha sağlam olduğunu söyleyip bunu delillendirmiştir.²¹⁴ Nakledilen rivayetlere bakıldığında Safiyye bint Abdülmuttalib'in Hendek Savaşı'nda Fâri kalesine gittiği ve orada bir Yahudi erkeğini öldürdüğünü kabul etmek daha doğru olacaktır.

2.4.2.1.2. Hasta ve Yaralıları Tedavi Etme

Eslem kabilesine mensup olan Kü'aybe bint Sa'd b. Utbe hicretten sonra biat edenlerdendir. Yapmış olduğu hizmet ve fedakârlıklar yüzünden ona küçük yardımcı anlamındaki Rûfeyde lakabı verilmiştir. Sağlık alanında bilgi sahibi olmasının yanında onu diğer hanım sahâbîlerden ayıran en önemli özelliği hastaları tedavi ettiği bir çadırının bulunmasıydı. Hz. Peygamber'in mescidinin yanında bulunan bu çadırda yaralılar ve hastalar tedavi edilirdi. Aynı zamanda muhtaç kimsesiz Müslümanlarında bakımını buradan yürütürdü.²¹⁵ Hendek Savaşı'na katıldığı bilinen Kü'aybe orada yaralananları tedavi etmiştir. Bu savaşta önemli görevler üstlenen Sa'd b. Muâz'a atılan bir ok isabet etmiş ve damarları parçalanmıştır. Çok kan kaybeden Sa'd'ın tedavisini Kü'aybe yapmış ve günlerce

²¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 41.

²¹⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 462-463.

²¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 276; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4: 311.

çadırında onunla ilgilenmiştir.²¹⁶ Kü'aybe bint Sa'd hem sosyal hayatta hem de savaşlarda sağlık alanında sahip olduğu bilgileri kullanmış ve insanları tedavi etmiştir.

Hz. Peygamber ile çeşitli savaşlara katılan Leylâ el-Gifârîyye, Hendek Savaşı'na da katılmış ve Gifârlılara ait bir çadırda yaralıları tedavi etmiştir. Gifâr kabilesinin sağlık alanında bilgi ve tecrübe sahibi hanımlarından biridir.²¹⁷

Hz. Âişe de, Hendek Savaşı'na katılan hanımlardan olup bu savaşta Sa'd b. Muâz'ın kolundan yaralanmasını bizzat gördüğünü nakletmiştir. Onun kendi naklettiği rivayetlerden de anlaşıldığı gibi Hendek Savaşı'na katılmış hanımlardan olup²¹⁸ bu savaşta üstlendiği herhangi bir görevin olup olmadığı bilinmemektedir.

2.4.2.1.3. Yemek Yapma

Hendek Savaşı'nda yemek yapan hanımlarla ilgili rivayetler diğer savaşlarda olduğu gibi ölçukça azdır. Savaşlarda hanımların üstlendikleri bütün görevler tek tek zikredilirken yemek yapımı ile ilgili rivayetlerin az olması ve birçok savaşta bu tür rivayetlere hiç rastlanılmaması dikkat çekicidir. Yemek yapımının ve dağıtımının günlük hayatta da hanımlar tarafından yürütülmesi sebebiyle yapmaları gereken bir görev olarak algılanıp savaş esnasındaki rivayetlerde bu durumun yer almadığını düşündürmektedir.

Hendek Savaşı Medine'de olmasına rağmen Hz. Peygamber Zûbâb dağıının bulunduğu yere çadırını kurdurtmuş ve orada kalarak ordunun hazırlıklarını takip etmiştir.²¹⁹

Hendek Savaşı'nda hem hendeklerin kazılma sürecinde hem de savaş boyunca hanımlar ellerinden geleni yaparak yiyecek ve içecek göndererek orduya destek olmaya çalışmışlardır.²²⁰ Hz. Peygamber çadırında Ümmü Seleme'nin yanında bulunduğu esnada Ümmü Âmir adındaki hanım bir kabin içerisinde yağda kavrulmuş hurma göndertmiştir.²²¹ Bu rivayetle hendek hazırlıkları devam

²¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2: 84.

²¹⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 393.

²¹⁸ *Buhârî*, "Megâzî", 31: *Müslim*, "Cihâd", 65; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 463.

²¹⁹ Muhammed Hamîdullah, "Hendek Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17:194-195.

²²⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 574.

²²¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 574.

ederken dahi Hz. Peygamber'e Müslüman hanımların yiyecek gönderip ona destek olmaya çalıştıklarını öğrenmekteyiz.

2.5. BENÎ KURAYZA GAZVESİ

Benî Kurayza, Medine'de yaşayan üç Yahudi kabilesinden biridir. Hz. Peygamber'in hicretten sonra yaptığı Medine Sözleşmesi'ne üç Yahudi kabilesi olan Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayza katılmışlardı. Bu anlaşmayla hem Medine'de Yahudilerin haklarını korumaya alınmış hem de herhangi bir saldırı durumunda şehrin beraber korunması kararlaştırılmıştır.²²²

2.5.1. Savaşın Sebebi

Medine Sözleşmesi'ni bozan Benî Kaynukâ ve Benî Nadîr kabileleri Medine'den gönderildiklerinden dolayı Hendek Savaşı esnasında Medine'de üç Yahudi kabilesinden yalnızca Benî Kurayza kalmıştı.

Medine'den haksız yere sürüldüklerini söyleyen Benî Kaynukâ, Benî Nadîr kabileleri Hendek Savaşı'ndan önce Benî Kurayza kabilesini de yanlarına çekmek istemişler; fakat başarısız olmuşlardı.²²³ Hendek Savaşı esnasında anlaşmayı bozan Kurayzalılar düşmanla anlaşmış ve Müslümanlara ihanet etmişlerdir.²²⁴ Hendek Savaşı daha bitmeden böyle bir ihanetin olması, savaş cephelerinin artmasına sebep olmuş ve Müslümanların zor günler yaşamasına neden olmuştur.

2.5.2. Savaşın Hazırlıkları

Hendek Savaşı için yola çıkan Ebû Süfyân ilk iş olarak Huyey b. Ahtab'ı Kurayzalılara göndererek Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozmalarını ve Kureyşlilerin yanında savaşmaları konusunda onları ikna etmesini istemiştir.²²⁵ Bu teklifi ilk başta kabul etmeyen Kurayzalılar son ana kadar bekleyip Mekkeli

²²² Casim Avcı, "Benî Kurayza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 431-432.

²²³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 1: 370; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 54.

²²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 457-459; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 176.

²²⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 454.

müşriklerin Medine'ye kadar geldiğini görünce Müslümanların bu zor şartlarını fırsat bilip anlamayı bozmuştur.²²⁶

Müşriklerle yapılan Hendek Savaşı bittikten sonra Hz. Peygamber evine çekilmiş ve silahı bırakıp baştan aşağı yıkandığı esnada Cibrîl yanına gelmiş ve “Silâhı bıraktın mı? Vallahi ben silâhı bırakmadım”, demiştir. Hz. Peygamber : “Öyleyse nereye?” diye sormuştu. O da: “İşte şuraya” dedi ve Benî Kurayza'ya doğru işaret etmişti.²²⁷ Anlaşmayı bozan Yahudilerin haberi Hz. Peygamber'e ulaştığında bu durumdan son derece rahatsızlık duymuş ve savaş için hazırlıklara başlamıştır.

Hz. Peygamber ordusunu hazırlayıp Zilkâde ayının sonlarına doğru hicretin beşinci senesinde Benî Kurayza kabilesinin üzerine yürüdü.²²⁸ On beş veya yirmi beş gün sürdüğü söylenen²²⁹ bu savaş da Müslümanlar üç bin piyade ve otuz altı süvariden oluştuğu Benî Kurayza savaşçılarının ise toplamda yedi yüz kişi oldukları rivayet edilmektedir.²³⁰

Müslümanların kuşatmalarına dayanamayan Kurayzalılar, uzlaşma yapmak için Nebbâş b. Kays'ı Hz. Peygamber'e elçi olarak göndermişlerdi. Benî Nadir kabilesinde olduğu gibi develerin taşıyabileceği kadar mal ile Medine'den ayrılmayı teklif etmişlersede bu teklifleri Hz. Peygamber tarafından reddedilince teslim olma kararı almışlardır. Ganimet olarak ev eşyası, kumaş, elbise, sığır, deve'nin yanında bin beş yüz kılıç, iki bin mızrak, bin beş yüz kalkan ele geçirilmişti.²³¹ Savaşın sonunda Evs'ten Sa'd b. Muâz hakem tayin edilmiş ve vereceği karara herkes razı olmuştur. Savaş esnasında ihanet ettikleri ve düşmana yardım etmeleri sebebiyle savaşan eli silah tutan erkeklerin tamamın öldürülmesine karar verilmiştir.²³²

²²⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 455; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 63.

²²⁷ *Buhârî*, “Cihâd”, 18.

²²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 73.

²²⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 496; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 70; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 185.

²³⁰ Casim Avcı, “Benî Kurayza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 431-432.

²³¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 510; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 71.

²³² *Buhârî*, “Cihad”, 168; *Buhârî*, “Megâzî”, 31.

2.5.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Nakledilen rivayete göre Benî Kurayza Gazvesi'ne Safiyye bint Abdülmüttalib, Ümmü Umâre, Ümmü Selît, Ümmü'l-Alâ, Sümeyrâ bint Kays ve Ümmü Sa'd b. Muâz savaşta hazır bulunmuşlar ve ganimetten pay almışlardır.²³³

2.5.2.1.1.Hasta ve Yaralıları Tedavi Etmek

Bu hanımlardan Ümmü Sa'd b. Muâz'ın gerçek adı Kebşe bint Râfi b. Mu'aviye'dir. Benî Kurayza Gazvesi ve Uhud Savaşı dışındaki savaşlarda adı geçmeyen Ümmü Sa'd'ın bu savaşa da hangi görevle katıldığı rivayetlerde açıkça geçmemektedir. Fakat yaralıları tedavi etmek için orada bulunduğu söylenebilir. Aynı şekilde Ümmü'l-Alâ'nın da Benî Kurayza Gazvesi'ne katıldığı rivayetlerde geçmekle beraber bu savaşta üstlendiği görevler tam olarak bilinmemektedir. Fakat Ümmü'l-Alâ'nın, Hayber Savaşı'ndaki hizmetlerinden ve Medine'de üstlendiği hasta bakıcılığı görevlerinden yola çıkarak burada da yaralıları tedavi ettiği düşünülmektedir.²³⁴

Uhud Savaşı'nda su dağıtma, yaralıları ve ölüleri Medine'ye taşıma gibi görevleri üstlenen Ümmü Selît muhtemeldir ki, bu savaşta da aynı görevlerini devam ettirmiştir. Aynı zamanda o, Hz. Peygamber'in dağıtmış olduğu ganimetlerden de hediyeler almıştır.²³⁵

Kü'aybe bint Sa'd b. Utbe çadırında yaralıları tedavi ediyor, kayıp ve kimsesilerle ilgileniyordu. Hendek Savaşı'nda yaralılar arasında çadırında tedavi gören Sa'd b. Mu'âz, Benî Kurayza Gazvesi sonrasında da çadırda tedavi görmeye devam etmiştir.²³⁶

Ümmü'l-Münzir bint Kays ya da Ümmü Râfi olarak da isimlendirilen Selmâ, Hatîce bint Huveylid b. Esed'in çocuklarının doğumu esnasında ebelik yapmıştır. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in annesi Mâriye'ye de ebelik etmişti.²³⁷ Sağlık alanında bilgi sahibi olan Selmâ, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'nın hastalığı sürecinde ölüm döşegine düştüğünde de onu tedavi

²³³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 522.

²³⁴ Öztürk, *Hiz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 155.

²³⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 187.

²³⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 525.

²³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 392.

etmiştir.²³⁸ Ümmü'l-Münzir bint Kays, Benî Kurayza Gazvesi'ne katıldığı bilinmektedir. Hz. Ali'nin bağırsaklarıyla ilgili problem yaşadığı esnada ona uygun yemeklerle onu tedavi etmesi Selmâ'nın sağlık alanında bilgili olduğunu bize göstermiş ve savaşta bu amaçla hizmet etmiş olacağını akla getirmiştir.²³⁹

Benî Kurayza Gazvesi'nden sonra Hz. Peygamber eşya ve esirleri toplatarak onların Müslümanlar arasında bölüştürülmesini istemiştir. Savaşın sonunda erkeklerden üç bin kişiye iki hisse düşerken yetmiş kişiye de bir hisse düşmüştür. Hz. Peygamber Benî Kurayza Gazvesi'ne katılan Safiyye bint Abdülmuttalib, Ümmü Umâre, Ümmü Selât, Ümmü'l-Alâ, Sümeyrâ bint Kays ve Ümmü Sa'd'a ganimetten bir pay ayırmayıp onlara hediyeler vermiştir.²⁴⁰ Benî Kurayza Gazvesi'ne Safiyye bint Abdülmuttalib, Ümmü Umâre ve Sümeyrâ bint Kays ile ilgili rivayetler olmamasının yanında ganimetten pay alan hanımlar arasında zikredilmeleri bu savaşta yer aldıkları, fakat rivayetlerde isimleri geçmediği düşüncesini akla getirmektedir.

2.6. GÂBE GAZVESİ

Müslümanlara karşı aniden yapılan savaşlardan biri de Gâbe Gazvesi'dir. Bu gazveye Zûkared Gazvesi adı da verilmektedir.²⁴¹

2.6.1. Savaşın Sebebi

Bir rivayete göre Hz. Peygamber'in Zâtü'r Rikâ'da ele geçirdiği yirmi deve, o sene Medine'de yaşanan kuraklık yüzünden Ebû Zer el-Gifârî'nin kontrolünde Gâbe civarına otlatmaları için götürülmüştü.²⁴²

Bir gece Ebû Zer'in sürüsüne baskın düzenlenmişti. Gatafân kabilesine mensup Uyeyne b. Hısn adındaki kişi yanındaki askerlerle beraber develeri gütmekte olan Ebû Zer'in oğlunu şehit etmiş ve eşi Leyla'yı kaçırmışlardı.²⁴³

²³⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6: 272.

²³⁹ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 159.

²⁴⁰ Mehmet Nadir Özdemir, *Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 85.

²⁴¹ Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 369.

²⁴² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 538; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 77.

²⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 221.

Başka bir rivayete göre ise Uyeyne b. Hısn'ın ilk baskında orada olmadığı ve baskını Ümmü Kırfe adlı kadının düzenlendiği rivayet edilmektedir.²⁴⁴

2.6.2. Savaşın Hazırlıkları

Ebû Zer el-Gifârî ve ailesine yapılan bu saldırıyı haber alan Hz. Peygamber Sa'd b. Zeyd kumandasında sekiz kişilik bir öncü süvariye göndererek hiç zaman kaybetmeden olay yerine göndermiştir. Müslümanların olay yerine varmasıyla karşılıklı ok atışları başlamış ve Muhriz b. Nadle burada şehid düşmüştür.²⁴⁵

Gönderilen kişilerin ardından savaş için hazırlıklar başlamış ve Hz. Peygamber Medine'de yerini İbn Ümmü Mektûm'a bırakıp yedi yüz kişilik bir orduyla yola çıkmıştır.²⁴⁶ Hz. Peygamber karargâhını Zûkared'de bir tepenin üstüne kurmuştu.²⁴⁷ Sıkışan düşman ordusu kestikleri deveyi bile yüzmeden oradan hızlıca ayrıldılar. Arkalarından takip edilmesi teklif edilmiş olsa da çok uzağa gitmiş olabilecekleri düşünülerek bundan vazgeçilmiştir. Toplamda Ebû Zer'in oğlu da dâhil üç kişi şehit olmuş, düşman ordusundaki dört kişi de öldürülmüştür. Beş gün süren bu sefer sonucunda Hz. Peygamber ve ordusu Medine'ye dönmüşlerdir.²⁴⁸

Müslümanlardan kaçan düşman ordusu, Ebû Zer'in hanımı Leylâ'yı bir gece sorguya çekerken bir deve ile kaçmış ve Medine'ye dönmüştür. Alınan bu bilgilerle düşman ordusu ele geçirilmiş ve kaçırılan develerin ise çoğu düşman elinden kurtarılmıştır.²⁴⁹

2.6.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Düşman gizliden ve aniden saldırdığından dolayı Gâbe Gazvesi'nde hanımlar yer almamıştır. Bu savaşta yalnızca aniden baskına uğrayan Ebû Zer'in hanımı Leylâ'nın ismi geçmektedir.

²⁴⁴ Hüseyin Algül, "Gâbe Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 267-268.

²⁴⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 539; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 222.

²⁴⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 546; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 77.

²⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 224.

²⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 221; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 78.

²⁴⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 548; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 224.

2.6.2.1.1. İstihbarat Alanında Bilgi Taşımak

Rivayetlerde yalnızca Ebû Zer el-Gifârî'nin eşi Leylâ'nın adı geçmekte ve istihbarat alanında yapmış olduğu katkılardan söz edilmektedir. Hz. Peygamber Medine'de bulunmadığında hanımlardan bilgi alsa da Ebû Zer'in hanımı Leylâ düşmandan Müslümanlara bilgi aktarmıştır.²⁵⁰

Ebû Zer el-Gifârî'nin eşi Leylâ bu gazve esnasında kaçırıldığından dolayı düşman elinde günlerce kalmış ve orada sorguya çekilmişti. Leylâ sorgulardan birinde kaçmayı başarmış ve bir deve ile Medine'ye varmıştır. Onu kaçırانlarla ilgili haberleri ve tehditleri Hz. Peygamber'e anlatarak düşman ve onlardan gelebilecek tehlikeler hakkında Müslümanları bilgilendirmiştir.²⁵¹ Aynı zamanda Leylâ düşmanın elinden ve işkencesinden kurtulup Medine'ye onu getiren deveyi Allah yolunda kurban etmek istediğini söylemiş, fakat Hz. Peygamber, deve kendisinin olmadığı için sahip olmadığı bir malın adağının olmayacağını söyleyerek buna engel olmuştur.²⁵²

2.7. HUDEYBİYE ANTLAŞMASI

Hudeybiye, Mekke'nin on yedi kilometre batısında yer almaktadır. İsmi burada bulunan kuyudan almıştır. Vâkıdî'nin de içinde bulunduğu bazı âlimler bu antlaşmayı Gazvetü'l Hudeybiye olarak isimlendirmiştir.²⁵³ Fakat Müslümanlar gazveye gidermişçesine hazırlık yapmak yerine silahsız bir şekilde ihramlarını giyerek yolculuk yapmışlardır. Hz. Peygamber Medine de insanlara bunun bir savaş olmadığını göstermek için özellikle ihrama girmiş ve beraberlerinde kurban edilmesi için yetmiş deve²⁵⁴ de götürmüştür. Bu sebeple bu olayın gazve yerine antlaşma olarak isimlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Hz. Peygamber rüyasında kendisinin ve ashâbının Kâbe'nin anahtarını alıp tavaf ettiklerini, umre yapıp saçlarını tıraş ettiklerini görmüştür. Müslümanlar altı

²⁵⁰ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 236.

²⁵¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 548.

²⁵² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 297.

²⁵³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 571.

²⁵⁴ Muhammed Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 178: 297-299.

seneden bu yana giremedikleri Mekke'ye bu sene kavuşacaklarını umarak büyük bir sevince kapılmışlardır.²⁵⁵

Hz. Peygamber yerine namaz kıldırması için İbn Ümmü Mektûm'u, Nümeyle b. Abdullah el-Leysî'yi de şehri idare etmesi için bırakmıştır.²⁵⁶ Hicretin altıncı senesi zilkade ayında Hz. Peygamber dört kadın,²⁵⁷ iki yüz atlı toplamda bin beş yüz kişiye yakın bir grup ile Medine'den Mekke'ye yola çıkmıştır.²⁵⁸

Mekke yakınlarına kadar gelen Müslümanlar şehre bir anda girmenin savaş olarak algılanmasından endişe duydukları için elçi gönderme kararı almışlardır. İlk elçi olarak Hırâş b. Ümeyye gönderilmesine rağmen Mekkeliler tarafından ona pekiyi davranılmamış devesine dahi zarar vermişlerdir.

Hırâş'ın Mekkeliler tarafından iyi karşılanması ve dinlenmemesi sebebiyle ikinci elçi olarak bu sefer de Hz. Osman seçilmiştir. Sakin bir yapısının olması ve Mekke'de birçok akrabasının bulunması sebebiyle kötü muameleyle karşı karşıya kalma ihtimali düşük olduğundan dolayı elçi olarak Hz. Osman seçilmiştir. Tahmin edildiği gibi olmuş ve Hz. Osman Hırâş'ın aksine akrabaları tarafından korunmaya alınmış ve zarar görmemiştir.²⁵⁹ Fakat üç günden fazla Mekke'de kalan Hz. Osman'ın geri dönmeyişi endişeyle karşılanmış ve onun katledildiği şeklinde anlaşılmıştır.²⁶⁰

Müslümanlar, Hz. Osman'ın öldürüldüğünü düşünerek onun intikamını alana kadar savaşacaklarına dair söz verdiler. Bu olay tarih kitaplarında Rıdvân Biatı olarak isimlendirilmiştir.²⁶¹ Müslümanların bu savaş yemini Mekkeli müşrikleri korkutmuş ve Hz. Osman, Süheyl b. Amr'ı Mikrez b. Hafs ve Huveytib b. Abdüluzâ yanında olduğu halde Müslümanların yanına göndermiştir. Kısa süreli yaşanan tartışmaların sonunda anlaşmaya varılmış ve Hz. Peygamber ile Süheyl b. Amr antlaşma imzalamışlardır. Antlaşmaya Müslümanlardan Ebû Bekir, Ömer, Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Muhammed b. Mesleme, müşriklerden Mikrez b. Hafs ile Huveytib b.

²⁵⁵ Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 339.

²⁵⁶ Muhammed Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", 297-299.

²⁵⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 574.

²⁵⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 573; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 241.

²⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 245; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 93; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2: 631.

²⁶⁰ Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", 297-299.

²⁶¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 603; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 2: 632.

Abdüluzzâ şahitlik etmiş ve Hz. Ali antlaşma metnini kaleme almıştır.²⁶² Antlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

a. Müslümanlar bu yıl Mekke'ye giremeyecek gelecek yıl Kâbe'yi ziyaret edebileceklerdir. Mekke'de üç günden fazla kalamayacaklar ve Mekkelilerle görüşmeyeceklerdir.

b. Arap kabileleri istedikleri kişilerle ittifak kurabilecektir.

c. Kureyşli herhangi bir kişi bu sürede İslâm'ı kabul eder ve Müslümanlara sığınırsa kabul edilmeyip geri gönderilecektir. Fakat Mekke'ye sığınan kimse iade edilmeyecektir.

d. Bu antlaşma on yıl geçerli sayılacak ve bu sürede müttetiklerle dâhil savaş yapılmayacaktır.²⁶³

Bu anlaşma metnine Müslümanlar karşı çıkmış, fakat Hz. Peygamber'in onaylaması üzerine bu maddelere itaat etmişlerdir. Müslümanlar umre için geldiklerinden dolayı kurbanlarını kesmişler ve tıraş olup ihramdan çıkmış ve Medine'ye dönmüşlerdir.²⁶⁴ Hudeybiye dönüşünde Feth sûresi nazil olmuştur. Bu sûrenin ilk âyeti apaçık bir fetih anlamındaki feth-i mübîn ile başlar. Müfessirlerin çoğuna göre feth-i mübîn, Hudeybiye Antlaşması'dır.²⁶⁵

Hudeybiye Antlaşması sonucunda Müslümanların karşılarında sürekli savaşmak zorunda oldukları Kureyş olmadığından, İslâm'ın yayılması hızlanmış ve İslâm devleti hızla büyümüştür.

2.7.1. Hudeybiye Antlaşmasına Katılan Hanım Sahâbîler

Vâkıdî'nin bize naklettiği rivayete göre Hudeybiye Antlaşması'na hanımlardan Ümmü Seleme, Ümmü Umâre, Ümmü Menî ve Ümmü Âmir el-Eşheliyye olmak üzere dört kadın katılmıştır.²⁶⁶ Oysaki diğer kaynaklar incelendiğinde Rübeyyi bint Muavviz'in,²⁶⁷ Ümmü'l-Münzir bint Kays'ın,²⁶⁸

²⁶² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 612.

²⁶³ *Buhârî*, "Megâzî", 44; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 612; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 248; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 93; Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 2: 635.

²⁶⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 616.

²⁶⁵ Emin Işık, "Feth Sûresi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 456-457.

²⁶⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 574.

²⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 5: 281; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, 8: 132.

²⁶⁸ İbn Abdilber, *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, 758.

Ümmü Hişâm'ın,²⁶⁹ Ümmü Kürz'ün²⁷⁰ ve Furey'a bint Malik'in²⁷¹ de Hudeybiye'ye katılan hanım sahâbiler arasında zikredildiğini görmekteyiz.

Hudeybiye Antlaşması'na katılan hanımlardan biri olan Ümmü Umâre²⁷² Uhud Savaşı'nda gösterdiği cesaret benzer bir cesaretle yanına yaklaşanı öldürmek için gölgeliğin altına koyduğu bir direği ve beline bağladığı bir bıçağı ile Medine'den yola çıkmıştı.²⁷³ Levent Öztürk kitabında Müslümanların Hudeybiye de savaş hazırlığı yapılmamasına rağmen, hanımların herhangi bir hastalık durumunda müdahale edilebilmeleri için götürüldüğünü söylemiştir. Hz. Peygamber'in, Hz. Osman'ın öldürüldüğüyle ilgili haberin gelmesiyle Ümmü Umâre'nin çadırına geldiğini ve savaşın çıkma ihtimaline karşı hasta bakımıyla ilgilenen yaralıları tedavi eden bir kadının sorumlulukları vurgularcasına onun çadırın önünde Müslümanlardan biat aldığını söylemiştir.²⁷⁴ Yine Hudeybiye'nin sonunda Ümmü Umâre herkes gibi saçını makasla kısalttığını ve Hz. Peygamber'in saçını tıraş ettikten sonra herkes gibi onun saçını almaya çalıştığını nakletmiştir.²⁷⁵

Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme, Hudeybiye'ye katılmış, akli ve isabetli kararlarıyla Hz. Peygambere destek olmuştur. Hudeybiye dönüşünde Müslümanlar ihramdan çıkmadan önce Hz. Peygamber onlara üç kez kurbanlarını kesmelerini ve saçlarını tıraş etmeleri gerektiği söylemiş, fakat Müslümanlar bunu uygulamada duyarsız kalmışlardı. Bu duruma üzülen Hz. Peygamber çadırında bulunan eşi Ümmü Seleme'ye durumu anlatınca: "Ey Allah'ın Resûlü! Bunu istiyor musun? Çık, onlardan hiç kimseye tek kelime dahi söylemeden kurbanını kes ve berberini çağırarak tıraş ol." demiştir.²⁷⁶

Uhud ve diğer savaşlarda sağlık hizmetlerini yürüten Ümmü Seleme insanları tanıma bakımından da başarılı bir hanım olacak ki Hz. Peygamber'e tavsiyeleri de isabetli olmuştur. Müslümanlar Hz. Peygamber'in yaptıklarını

²⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, 4: 500.

²⁷⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 614.

²⁷¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 375.

²⁷² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 736-737; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 8: 383; İbn Abdilber, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, 800; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, 5: 406-407.

²⁷³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 603.

²⁷⁴ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 150-151.

²⁷⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 615; Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 2800.

²⁷⁶ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 2: 391-392; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l Meâd*, 1: 431; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, 8: 404.

görünce yerlerinden kalktılar ve kurbanlarını kesip tıraş olup ihramdan çıktılar. Ümmü Seleme kendisinin de saçından keserek ihramdan çıktığını rivayet etmiştir.²⁷⁷

Rubeyyi bint Mu'avviz ağaç altında biat eden yani Rıdvân Biatı'na katılan hanımlardandır.²⁷⁸ Bu biat Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı yerde gerçekleştiği göz önüne alındığında Rubeyyi'nin de Hudeybiye bulunan kadınlar arasında olduğunu söyleyebiliriz. Hakkında başka bir bilgimiz olmamasına rağmen Hz. Peygamber'e Bahreyn bölgesinden gönderilen hediyelerden Rubeyyi'ye iki avuç dolusu vermesi onun savaflara katılması ve aktif rol oynaması şeklinde açıklanmıştır.²⁷⁹

Ümmü'l-Münzir bint Kays olarak isimlendirilen Selmâ²⁸⁰ ve Ebu Saîd el-Hudrî'nin kız kardeşi olan Furey'a bint Malik²⁸¹ de Rıdvân Biatı'na katılan hanımlardandır. Ümmü Kürz'ün ise kendi naklettiği bir rivayette: Hz. Peygamber Hudeybiye'de kurban kestiği zaman yanına gittim ve kurban eti istedim. Ondan işittim şöyle diyordu: "Erkek çocuk için yaşları eşit olan iki koyun, kız için ise bir koyun kesilir."²⁸² Hudeybiye'de Hz. Peygamber kurban kestiğinde yanına gittiğinden ve ondan kurban eti istediğinden söz eden Ümmü Kürz'ün de bu antlaşmada orada yer alan hanımlar arasında olduğu göstermektedir.

Rıza Savaş, Ümmü Atiyye'nin de Rıdvân Biatı'na katılan hanımlardan olduğunu belirtmektedir.²⁸³

Hudeybiye'ye katılan hanımların nitelikleri ve diğer savaflarda aldıkları görevler göz önüne alındığında onların sadece Mekke'yi görüp umre yapmak isteyen hanımlar olmadıklarını anlıyoruz. Her birinin sağlık alanında bilgi sahibi olması ve savaş konusunda tecrübe sahibi olmaları bilinçli olarak yanlarında götürüldüklerini göstermektedir.

²⁷⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 615; Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 280.

²⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 281; İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, 8: 132.

²⁷⁹ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 110.

²⁸⁰ İbn Abdilber, *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, 758.

²⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 375.

²⁸² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 614.

²⁸³ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 246.

2.8 HAYBER'İN FETHİ

Yedi ayrı kaleden oluşan ve bunların sağlamlığıyla tanınan Hayber, Medine'nin yaklaşık yüz seksen kilometre kadar kuzeyinden başlayan ve denizden bin metre yükseklikte yer alan etrafı volkanik topraklarla çevrili geniş bir vadidir.²⁸⁴ Topraklarının verimliliği, suyun bol olması ve önemli ticaret merkezlerinin geçiş güzergâhında olması Hayber'in önemini arttırmaktadır.

2.8.1. Savaşın Sebebi

Hz. Peygamber döneminde Medine'de yaşayan Beni Nadir kabilesi, Hz. Peygamber ile yapılan Medine Sözleşmesi'ni ihlâl etmeleri sebebiyle Medine dışına gönderilmişlerdi. Beni Nadir kabilesi de bunun üzerine diğer Yahudi kabileleri gibi gidip Hayber'e yerleşmişlerdi. Beni Nadir kabilesi Medine'den çıkarılmanın öfkesiyle zaman kaybetmeden Mekkeliler ve Gatafanlılar ile birleşip Müslümanların karşısı gizli anlaşmalar yapmaya başladılar. Aynı zamanda Hayber ve çevresindeki halkı Müslümanlara karşı kışkırtmaları da Müslümanları son derece rahatsız etmekteydi. Hayber denilen topraklara yerleşen ve o bölgede yaşayanlar zamanla Medine için bir tehlike olmaya başlamıştı. Bu sebeplerden dolayı Müslümanlar, karşılarındaki güç daha da büyümeden onlara engel olmak için ordu ile yola çıkmıştır.²⁸⁵

2.8.2. Savaşın Hazırlıkları

Gatafan ve Feraze kabilelerinin, Hayber'deki Yahudilerle birleşip Müslümanlara saldıracaklarıyla ilgili haberi alan Hz. Peygamber orduyla beraber harekete geçmişti. Bu haberi alan Gatafan ve Feraze kabileleri dört bin kişilik bir orduyla Hayber'e ilerlemiş ve büyük bir hazırlığa girişmişlerdi. Hz. Peygamber taktik değiştirerek sanki hedefi Hayber değilmiş gibi yönünü Gatafan ve Feraze kabilelerinin yaşadığı yöne doğru çevirmiş ve bu düşmanın paniğe kapılmasına ve hazırlıksız yakalanmasına sebep olmuştu. Gatafan ve Feraze kabileleri hemen evlerine dönmüş ve Müslümanlar tarafsız kalmaları şartıyla onlarla anlaşma

²⁸⁴ Muhammed Hamidullah, "Hayber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 20-22.

²⁸⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 1: 374; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 152; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 53.

yapmak istemişlerdi. Hurma bahçelerini sahibi olmaları teklif edilsede bu teklifi geri çevirmişlerdi. Bunun üzerine korkutularak yurtlarında kalmaları sağlanmıştı.

Hz. Peygamber ordu ile beraber Hayber'e vardığında Hayberliler korkmuş ve kalelerin arkasında siper almışlardır.²⁸⁶ Hayber'in Fethi, Na'im Kalesi ile başladı. Burada Mahmud b. Mesleme atılan taşla şehit oldu. Sonrasında Kamûs Kalesi ele geçirildi. Daha sonra, Hz. Ali'nin olağan üstü çabasıyla şehrin içindeki Kamûs Kalesi, arkasından da sırasıyla ve bazıları barış yoluyla Şık, Netâh, Ketîbe, Vatîh ve Sülâlim kaleleri alındı. Savaşın günlerce sürmesi Müslümanların erzak sıkıntısı çekmesine sebep olmuş ve zorlu ve çetin bir savaş vuku bulmuştur.²⁸⁷

Savaşı Müslümanların kazanması sonucunda Hayberliler üstlerindeki kıyafetlerden başka hiçbir şey almadan ülkeyi terk edeceklerdi. Hz. Peygamber Yahudilerin topraklardan aldıkları mahsulleri yarı yarıya paylaşmaları şartıyla onların Hayber'de kalmalarına izin vermiştir.²⁸⁸ Müslüman ordusu iki yüz süvari üç yüz piyade, Yahudiler ise toplamda on bin kişi idiler.²⁸⁹

Bu savaşın sonunda Yahudilerden doksan üç kişi öldürülmüş, Müslümanlardan ise bir rivayete göre on beş başka bir rivayete göre yirmi kişi şehit olmuştur.²⁹⁰ Aynı zamanda Hayber'in Hicaz bölgesinde en eski ticaret ve tarım şehri olması bu şehri elde eden Müslümanlara büyük bir ganimet kaynağı olmuştur. Teslim edilen ganimetler arasında koyun, sığır, deve gibi birçok hayvan, pek çok ev eşyası, elbise ve elbise kumaşları, kılıçlar, mızraklar, kaftanlar ve askeri malzemeler elde edilen ganimetlerdendi.²⁹¹

2.8.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Diğer savaşlarda olduğu gibi Hayber'in Fethi'nde de hanımlar orduyla beraber Medine'den çıkmıştır. Kaynaklarda Hz. Peygamber ile birlikte Medine'den yirmi kadın yola çıkmıştır. Bu kadınlar: Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme, Safiyye bint Abdülmüttalib, Ümmü Eymen, Ebû Rafî'nin eşi ve Resûlullah'ın mevlası Selmâ, Hayber de Sehle bint Âsım adında bir çocuk

²⁸⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 547.

²⁸⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 648.

²⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 351.

²⁸⁹ Muhammed Hamidullah, "Hayber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 20-22.

²⁹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 547.

²⁹¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 665.

doğuran Âsım b. Adî'nin eşi, Ümmü Umâre Nüseybe b. Ka'b, Ümmü Menî, Kü'aybe bint Sa'd Eslemiyye, Ümmü Mutâ Eslemiyye, Ümmü Süleym bint Milhan, Ümmü Dahhâk bint Mes'ûd Hârisiyye, Hind bint Amr b. Harâm, Ümmü'l-Âla Ensâriyye, Ümmü Âmir Eşheliyye, Ümmü Atiyye Ensâriyye, Ümmü Selî't'dir.²⁹² Hanımlar Allah yolunda savaşan Hz. Peygamber ve arkadaşlarına yardım etmek için yola çıkmış, yün eğirmiş, yaralıları tedavi etmiş, okları toplayarak okçulara yardım etmiş, su taşımış, yaralıları taşımış, yemek yapmış, eşyaların güvenliğini sağlamaya çalışmış ve hayvanların bakımını dahi üstlenmişlerdir.²⁹³

Hayber Savaşı'nda Müslümanlardan çok sayıda yaralanan olmuş ve bu yaralılar hanım hemşireler tarafından tedavi edilmiştir. Hayber tarafında atılan oklarla elli kişi yaralanmış ve yaralananlar tek tek taşınarak karargâhlara getirilmiştir. Bu görevleri savaş meydanında hanımlar üstlenmiş ve onları tedavi etmişlerdir.

2.8.2.1.1 Savaş Esnasında Hanım Sahâbîlerin Rolü

Kaynaklarda ismi açıkça geçmeyen Abdullah b. Üneys'in eşi Hayber Savaşı'na hamile olmasına rağmen katılmıştır.²⁹⁴ Asım Köksal onun adının Hubla olduğunu bildirmiştir.²⁹⁵ Hz. Peygamber'in savaşa katılmak konusunda hanımları serbest bırakması onları ibadete yönlendirmesinin yanında hamile bir hanımın savaşa katılması onun sağlık alanındaki bilgisiyle açıklanmıştır.²⁹⁶ Yardım edebileceği bir husus olmasaydı hamile bir kadın savaş için Medine'den çıkarılmazdı. Orduda yaralıların tedavisi amacıyla oluşturulan birimler mevcuttu ve bu grup ilk gün elli kadar Müslümanı tedavi etmişlerdir. Bu tedavi sürecinde orduya katılan yirmi kadın aktif rol üstlenmişlerdir.²⁹⁷ Bu kadınlardan birisi de hamile olmasına rağmen savaşa katılan Abdullah b. Üneys'in eşi idi. Yaralı askerlere yardımcı olabilir maksadıyla savaşa katıldığı rivayet edilmektedir. Abdullah b. Üneys'in eşi savaşta görevler üstlenmesi ganimetlerden ona da pay

²⁹² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 684-686.

²⁹³ Kandehevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 593.

²⁹⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 687.

²⁹⁵ Köksal, *İslam Tarihi*, 6: 28-29.

²⁹⁶ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 82.

²⁹⁷ Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 136.

ayrılması sonucunu doğurmuştur. Savaşın sonunda Hz. Peygamber ganimetlerden onun için ve yeni doğan bebeği için de pay ayırmıştır.

Hz. Peygamber ile beraber Hayber Savaşı dâhil yedi savaşa katılan Ümmü Ziyâd sağlık alanında orduya yardımcı olmuş ve onları tedavi etmiştir.²⁹⁸ Hayber Savaşı'na katılmalarını şöyle anlatır: “Bizim de iştirak ettiğimiz Hz. Peygamber’e ulaşınca Hz. Peygamber bizi yanına çağırttı. Gittik. Yüzünde öfke okunuyordu. Bize: “Kiminle çıktınız, kimin izniyle çıktınız?” diye çıkıştı. Biz: “Yün eğirip onunla Allah yolunda yardımcı oluruz. Okları toplar, gazilere veririz, diye çıktık. Ayrıca yanımızda yaralıları tedavi için ilaç var, yemek de yaparız” dedik. Bunun üzerine: “Öyleyse kalın!” buyurdu. Allah, Hayber’in fethini müyesser kılınca, bize de ganimetten, tıpkı erkeklere olduğu gibi pay ayırdı.”²⁹⁹ Birçok kaynakta Hayber’e katılanların ismi tek tek zikredilirken Ümmü Ziyâd’ın yanındaki arkadaşlarının isimleri kaynaklarda yer almaz. Haklarında sadece bilinen Gifâr kabilesine mensup toplamda beş kişi oldukları ve yanlarında erkek bulunmadan savaşa katılmış olmalarıydı. Ayrıca Ümmü Ziyâd ve arkadaşlarının “yanımızda yaralıları tedavi için ilaç var” şeklindeki ifadelerinden onların diğer gruplardan farklı olarak tıp bilgisine sahip olduğu ve ilaçlarla beraber savaşa katıldıklarıdır.³⁰⁰

Ümmü Âmir, Hz. Peygamber ile beraber Hayber ve diğer savaşlara katıldığını ifade etmektedir.³⁰¹ Ümmü Âmir Eşheliyye’nin asıl adı Fûkeyhe’dir. Ona Esmâ bint Yezîd b. Seken b. Râfi b. İmrül-Kays b. Zeyd b. Abdüleşhel de denir. Muâz b. Cebel’in halasının kızıdır. Bu hanım sağlık alanında bilgi sahibi olmuş ve bu bilinçle orduya yardım etmiştir.³⁰²

Leylâ el-Gifârîyye’de Uhud Savaşı’nda olduğu gibi sağlık alanındaki hizmetlerine Hayber Savaşı’nda da devam etmiştir.³⁰³

Vâkıdî eserinde Ümmü Seleme’nin de ismini savaşa katılan hanım sahâbîler arasında zikretmesine rağmen onun savaş esnasındaki görev ve sorumluluklarını ele almamıştır.³⁰⁴

²⁹⁸ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5: 475-476.

²⁹⁹ *Ebu Dâvud*, “Cihâd”, 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 212.

³⁰⁰ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 154.

³⁰¹ Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 2: 685; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l Kübrâ*, 8: 301.

³⁰² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l Kübrâ*, 8: 301.

³⁰³ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, 5: 393.

Hamne bint Cahş, Uhud Savaşı'nda olduğu gibi Hayber Savaşı'nda da önemli görevler üstlenmiştir.³⁰⁵ Hayber'de ganimetlerden ona Hz. Peygamber tarafından otuz vesk³⁰⁶ verilmesi bu savaşta da Uhud'da olduğu gibi su dağıtımı, yaralıları tedavi etme, kırba dikimi gibi görevleri aynen devam ettirdiğini göstermektedir.

Safiyye bint Ömer'in de Hayber'e katılan hanımlardan olduğu³⁰⁷ bilinmekle beraber savaş meydanında üstlendiği görevlerle ilgili kaynaklarda ayrıntı bilgi yer almaz.

Âsım b. Adıyy'in eşi de hamile olması ve doğumu yaklaşmasına rağmen savaşa katılmıştır. Adının tam olarak ne olduğu kaynaklarda geçmemektedir. Hayber Savaşı'nda Sehle bint Âsım'ı doğurmuş³⁰⁸ ve ona bu sebeple Ümmü Sehle denmiştir. Doğumu yaklaşmasına rağmen zorlu bir savaşa katılması diğer bayanlarda olmayan tecrübeye sahip olduğu göstermektedir.

Ümmü Eymen,³⁰⁹ Ümmü Selî, ³¹⁰ Ümmü Atiyye,³¹¹ Ümmü Umâre,³¹² Safiyye bint Abdülmuttalib³¹³ Uhud Savaşı'nda üstlendikleri görevleri Hayber Savaşı'nda da devam ettirmişlerdir.

Savaşa katılan yirmi kadın arasında Hind bint Amr'ın da ismi geçmektedir.³¹⁴ Hind bint Amr b. Harâm b. Salebe b. Harâm b. Ka'b b. Ganm b. Ka'b b. Selime, Hz. Peygamber'le beraber Hayber Gazvesi'ne yaralıları tedavi etmek, hastaların bakımını üstlenmek ve askerlere yardım amacıyla katıldığı düşünülmektedir.³¹⁵

Ümmü'l-Alâ Ensâriyye, Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra Müslüman olmuş ve kura sonucunda muhacirlerden Osman b. Maz'ûn'u misafir etmiştir. Hasta biri olduğundan dolayı onu tedavisiyle meşgul olmuşlardır.

---

³⁰⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 684-686.

³⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 229.

³⁰⁶ Hz. Peygamber döneminde kullanılan katı madde ölçüğü. Cengiz Kallek, "Vesk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43:70.

³⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 5: 330.

³⁰⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 678; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 5: 459.

³⁰⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 685; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 212;

³¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 456; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 5: 456.

³¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 422; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 438.

³¹² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 678.

³¹³ Gazâlî, *Fıkhü's Sîre* 339; Köksal, *İslam Tarihi*, 6: 62.

³¹⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 685; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 368.

³¹⁵ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 105.

Ümmü'l-Alâ, Hayber'e Hz. Peygamber ile beraber katılmıştır.³¹⁶ Kendi evinde hastaları bakması sebebiyle savaşta da yaralıların tedavisiyle uğraşmış olacağı düşünülmektedir. Savaş sonunda kendisine ve arkadaşlarına üç tane boncuk düştüğünü rivayet etmiştir.³¹⁷

Kaynaklarda Hayber Savaşı'na katılan hanımlar arasında Ümmü Rimse de gösterilir. Kendisine Ümmü Rümeyse'de deniliyordu. Soyu Ümmü Rimse bint Amr b. Hâşim b. Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'dır. İslâm'ı kabul ettikten sonra Hayber Savaşı'na katılmıştır. Savaşa katılma süreci ve savaşta aldığı görevlerle ilgili kaynaklarda bilgi geçmezken sadece Hayber Savaşı sonunda alınan ganimetlerde ona da pay ayrıldığı bilinmektedir. Hz. Peygamber, Hayber Savaşı'nda ona kırk vesk hurma, beş vesk de arpa vermiştir.³¹⁸

Hayber Savaşı'nda katıldığı bilinen hanımlardan biri de Fâtıma bint Yemân'dır. Savaş sonunda ganimetlerden pay almış fakat savaş sürecinde neler yaptığı hangi görevleri üstlendiği tam olarak bilinmemektedir. Fakat üstlendiği görevler önemli olmalı ki, savaş sonunda erkek hissesi alan hanımlardan biri olmuştur.³¹⁹

Buhayne bint Hâris'in ismi ise Hayber'e katılan Müslüman hanımların arasında zikredilmektedir. Buhayne'nin asıl ismi Abde bint el-Hâris'tir. Buhayne, Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e biat etmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in ashâbından olmuş ve Hayber'de Hz. Peygamber ona otuz vesk tahsis etmiştir.³²⁰ Buhayne'nin kaynaklarda ganimetlerden otuz vesk aldığı yer almaktadır. Fakat savaşa katılmasıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ganimetten pay alması savaşa katılmış olacağı düşüncesini ortaya doğurduğundan dolayı Hayber Savaşı'na katılan hanımlar arasında ismi geçmektedir. Hz. Peygamber'in savaşa katılmayan Medineli Müslümanlara da yer yer ganimetten pay verdiğini göz önüne alırsak Buhayne bint Hâris'in Hayber Savaşı'na katılmamış olma ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır.

³¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 465.

³¹⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 684-686.

³¹⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 694; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 446.

³¹⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 694.

³²⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 694; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 217; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 484.

Ümmü Mutâ Eslemiyye hicretten sonra Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber ile beraber Hayber Savaşı'na katılmıştır.³²¹ Savaş süresince diğer hanım arkadaşlarına kıyasla daha faydalı işler yapmış olacak ki ganimetler pay edilirken ona erkek hissesi verilmiştir.

Hz. Peygamber'in mevlası olan Selmâ da Hayber Savaşı'na katılmıştır. Tıp alanında bilgi sahibi olduğu anlaşılan Selmâ'nın Hayber Savaşı'na da sağlık hizmetlerini yürüttüğü ve yaralıları tedavi ettiği anlaşılmaktadır.³²²

Ümmü Dahhâk bint Mes'ûd Hârisiyye, Hayber'e katılan hanımlar arasında ismi zikredilmektedir.³²³ Yaralıları tedavi ettiği ve geri hizmetlerde görev aldığı bilinen Ümmü Dahhâk'a savaş sonunda erkek payı verilmiştir. Ümmü Mutâ da olduğu gibi savaş sonunda erkek hissesi verilmesi onun da önemli görevler üstlendiğini bize göstermektedir.

Ümeyye bint Kays Ebü's Salt Gifârîyye, hicretten sonra Müslüman olmuş ve biat etmiştir. Ümeyye bint Kays'ın anlatımına göre: "Gifâroğulları kadınlarının arasında, Resûlullah Aleyhisselam'ın yanına ben de gittim. Yâ Resûlullah! Biz yaralıları tedavi edelim ve gücümüz yettiği şeyle Müslüman erkeklere yardımcı olalım diye seninle bu sefere katılmak istiyoruz" dedik. Hz. Peygamber: "Allah'ın bereketi üzere, gidiniz!" buyurdu. Onunla beraber sefere katıldık. Ben genç bir kız idim. Hz. Peygamber beni, bineğinin terkisindeki heybesine aldı. Sabah vakti girince konaklayıp devesini çöktürdü. Bir de baktım ki, heybede benim kanımın izi var. Gördüğüm ilk hayız kanım idi. Hemen devenin üzerine kapandım ve utandım. Hz. Peygamber bendeki hâli ve kanı görünce, "Sanırım adet oldun." dedi. "Evet" dedim. Allah Resûlü, "Kendi durumuna bak, sonra su dolu bir kap al, içine biraz tuz at, sonra heybeye degen kanı temizle, ardından da geri dön." buyurdu. Ben de öyle yaptım. Allah, bize Hayber'in fethini müyesser kılınca Resûlullah, ganimetten bize az bir mal verdi. Boynumda gördüğünüz şu kolyeyi aldı, bana verdi ve kendi eliyle onu boynuma taktı. Allah'a yemin olsun ki, onu

³²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 217; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 798; Serahsî, *İslâm Devletler Hukuku Şerhu's-Siyeri'l Kebîr*, çev. İbrahim Sarmış, M. Sait Şimşek (Konya: Eğitaş Yayınları, 2001), 1: 198; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 495.

³²² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 216.

³²³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 31; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4: 799; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 464.

ebedi olarak takacağım. O kolye ölünceye kadar Ümeyye'nin boynunda idi.³²⁴ Sefere katılan bu kadınlardan Ümeyye, onların arasındaki en genç sağlıklı olup diğer hanımlarla beraber ilaçlarla yaralıları tedavi etmekle kalmamış, aynı zamanda mücahitlerin yemeklerini pişirmiş, ip eğirmişlerdir. Allah yolunda ellerinden geleni yaparak onlara yardımcı olmaktan geri durmamışlardır.³²⁵

Ümmü Süleym bint Milhan, Hz. Peygamber ile katıldığı Hayber Savaşı'nda karnı üzerine bir elbise bağlamış olarak savaşıyordu. Nakledilen bir rivayette Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'e: "Ya Resûlullah! Şu savaştan kaçıp seni düşman arasında yardımsız bırakanları gördün mü? Şayet Allah sana imkân verirse, onları affetme!" dedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Ya Ümmü Süleym! Allah'ın koruması daha geniştir. "Ümmü Süleym üç kez tekrar etti. Üçünde de Hz. Peygamber: "Allah'ın koruması daha geniştir." buyurdu.³²⁶ Ümmü Süleym Hayber Savaşı'nda erkeklerle beraber savaşmış ve Uhud Savaşı'nda olduğu gibi ordunun su ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Aynı zamanda Ümmü Süleym'in Hayber Savaşı'nda yer aldığı bir başka delili de Hz. Peygamber Safiyye ile evlendiğinde hazırlık sürecinde onlara yardımcı olduğuna dair rivayetlerdir.³²⁷

Kü'aybe, Hz. Peygamber ile beraber Hayber Savaşı'na katılmış ve hemşirelik yapıp yaralıları tedavi etmiştir. Hz. Peygamber savaşın sonunda erkek hissesi kadar ona pay ayırmıştır.³²⁸ Aynı zamanda Kü'aybe'nin kimsesiz, zayıf ve bakıma muhtaç kimseleri koruyup gözettiği, onların sağlık durumlarıyla ilgilendiği rivayet edilmektedir.

Ümmü Menî bint Amr b. Adî b. Sinân b. Nâbi b. Amr b. Sevâd b. Ganm b. Ka'b b. Selime bazı kaynaklarımızda Asma bint Amr olarak zikredilmişken bazı kaynaklarda ise Ümmü Menî ya da Ümmü Şubâs olarak zikredilmiştir. Ümmü Menî bint Amr adındaki hanım, Akabe Biatı gecesini Şubâs'ı doğurmuştur.³²⁹ Bu yüzden Ümmü Şubâs olarak isimlendirilmiştir. Ümmü Şubâs,

³²⁴ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 684-686; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 342-343; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 393.

³²⁵ Köksal, *İslam Tarihi*, 6: 29.

³²⁶ Serahsî, *İslâm Devletler Hukuku Şerhu's-Siyeri'l Kebîr*, 1: 197-198.

³²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 340;

³²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 685; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 276; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4: 397; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 5: 387; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 2: 324.

³²⁹ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 796.

Hız. Peygamber ile birlikte Hayber Savaşı'nda yaralıları tedavi etmek için katılmıştır.³³⁰

Hayber Savaşı ile ilgili nakledilen rivayetlerde Zeyneb bint Cahş'ın,³³¹ Hint bint Üsâse'nin³³² ve Hz. Fâtıma'nın,³³³ isimleri açıkça geçmemesine rağmen Hayber ganimetlerinden büyük bir pay almışlardır. Bu durum savaşa katılmış olabilecekleri akla getirmektedir.

Ümmü Sinân, hicretten sonra biat etmiş ve müslüman olmuştur. Ümmü Sinân, Hz. Peygamber Hayber üzerine gitmeye karar verdiğinde ona gelip şöyle demiştir: “Ya Resûlullah! Seninle birlikte, gideceğin şu sefere katılmak istiyorum. Su taşımaya yardım eder, yaralananlar olursa -inşallah olmaz-, onları ve hastaları tedavi eder ve kabileyi gözetlerim.” Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah'ın bereketi üzere katıl. Seninle beraber kabilenden ve diğer kabilelerden katılan başka kadınlar da vardır. Onlar benimle konuştular, ben de onlara izin verdim. İstersen kabilenden olanlarla, istersen bizimle birlikte olabilirsin.” Ben, “Seninle beraber.” dedim. “Öyleyse eşim Ümmü Seleme ile birlikte ol.” buyurdu.³³⁴ Ümmü Sinan, yanında getirdiği ilaçlarla savaş meydanında yaralananları tedavi etmiş ve onları iyileştirmiştir.³³⁵

2.9. MEKKE'NİN FETHİ

İslâm tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Mekke'nin fethinde Müslümanlar hem müşrikler karşısında muzaffer olmuşlar hem de yıllardır hayalini kurdukları vatanlarına kavuşmuşlardır.

2.9.1. Savaşın Sebebi

On yıl geçerli olması gereken Hudeybiye Antlaşması Mekkeli müşrikler tarafından antlaşmanın ikinci yılında bozulması sebebiyle Hudeybiye Antlaşması iptal olmuş ve bu durum Mekke'nin fethine zemin hazırlamıştır.³³⁶

³³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 10: 379.

³³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 298.

³³² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 684; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 3: 342-343.

³³³ Köksal, *İslam Tarihi*, 6: 110-111.

³³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 276.

³³⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 687.

³³⁶ Ahmet Önkâl, “Huzâa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 431.

Bekir kabilesi ve Huzâa kabileleri arasındaki devam eden anlaşmazlıklar düşmanlığa dönüşmüş ve hicretin sekizinci yılında bir gece aniden Bekir kabilesi Huzâalılara saldırıp onlardan yirmi kişiyi öldürmüştür. Bu saldırı esnasında Kureyşliler de Hudeybiye Antlaşması'nı bozarak Bekir kabilesine su ve yiyecek yardımında bulunmuşlardı. Hatta bizzat Kureyşlilerin savaşa katıldığı da söylenmektedir.³³⁷

Huzâalılar durumu gelip Hz. Peygamber'e naklettiklerinde Kureyş'e iki teklif sunulmuştur. Ya Kureyş öldürülenlerin diyetini ödeyecek ya da Bekir kabilesi ile olan anlaşmalarını bozacaklardı. Fakat bu iki teklif Kureyş tarafından kabul edilmemiştir. Ebû Süfyan ise Kureyşlilerin Bekir kabilesiyle yapmış olduğu anlaşmayı bilmediğini o esnada Mekke'de olmadığını söyleyerek Hudeybiye Antlaşması'nın yenilenmesini teklif etmiştir.³³⁸ Fakat bu bahaneleri Müslümanlar tarafından kabul edilmemiştir. Çünkü Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber ile sözleşmiş olan Huzâalılara karşı savaşanlara yardımcı olmaları, hatta onlara karşı savaşa girmeleri sebebiyle Hudeybiye Antlaşması'nı ihlâl etmişlerdi.

2.9.2. Savaşın Hazırlıkları

Hazırlıklara başlayan Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin hazırlıkları duyup savunma içerisine girmelerinden endişe duyduğundan dolayı bütün hazırlıkları gizliden yürütmüştür. Aynı zamanda haber gitme ihtimaline karşı da Hz. Ömer, Mekke'ye haber gitmemesi için yolları tutma görevini yürütmüştür.³³⁹

Hz. Peygamber Ramazan ayında on bin Müslüman ile yola çıkmış³⁴⁰ ve Müslümanların yanında Süleym, Gifâr, Eslem, Müzeyne, Cüheyne, Temîm, Esed, Gatafân, Kays kabileleri de yer almıştır.³⁴¹

Müslümanlar yatsı vakti Merruzzahrân'da konaklamış ve ordunun gücünü gösterip psikolojik olarak düşmanı yıpratmak için fazladan ateş yakmışlardır. Mekkeliler durumu öğrenmek için Ebû Süfyan ile beraber iki kişiyi Müslümanların konkladıkları yere göndermiş, fakat Ebû Süfyan Hz.

³³⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 784.

³³⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 783.

³³⁹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 207.

³⁴⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 76.

³⁴¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 34; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 125.

Peygamber'in huzurunda İslâm'ı kabul edip Müslüman olmuştur. Mekke'ye dönen bu grup Mekkelilere savaşmadıkları halde zarar görmeyeceklerini haber vermiştir.³⁴²

Müslümanlar dört bir yandan Mekke'ye girmişler ve kan dökülmeden Mekke'yi ele geçirmişlerdir. Hz. Peygamber'in kumanda ettiği birliğin dışındaki diğer birlikleri Hâlid b. Velid, Zübeyr b. Avvâm, Kays b. Sa'd yönetiyordu.³⁴³ Medine'den Ramazan ayının onuncu günü çıkan Müslümanlar Ramazan ayının on dokuzuncu günü olan Cuma gününde Medine'ye girmişlerdir.³⁴⁴

Mekke'nin ele geçirilmesinin ardından Hz. Peygamber ve Müslümanlar Kâbe'nin yanına gelerek tavaf etmişlerdi. Sonrasında Hz. Peygamber Kâbe'de ve çevresinde bulunan putları temizletmiş ve herkesten evindeki putu imha etmesini istemiştir.³⁴⁵ Aynı zamanda Mekke'nin fethinden sonra kimsenin malına, evine ganimet gözüyle bakılmamış ve yağmalanmamıştır. Mekkelilerle yapmış olduğu konuşmada putlara tapmayı, içkinin alımı ve satımını, domuz etini onlara yasaklamıştır.³⁴⁶ Hicret ile beraber her fırsatta Müslümanlara saldıran Kureyş tehlikesi Mekke'nin fethi ile ortadan kalkmıştır.

2.9.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Mekke'nin fethinde büyük bir ordu Medine'den ayrılmış ve Mekke'ye doğru hareket etmiştir. Böylesine büyük bir ordunun içerisinde kadınların yer almadığını düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Diğer savaşlarda olduğu gibi bu fetihde de kadınların yer aldığını fakat savaşın vuku bulmamasından dolayı isimlerinin tek tek rivayetlerde zikredilmemiş olma ihtimali akla gelmektedir. Kaynaklarda Ümmü Umâre, Ümmü Seleme ve Hz. Meymûne dışında kadınların isimleri geçmemektedir.

Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber'in yanında eşlerinden Ümmü Seleme'nin ve Meymûne'nin yer aldığı bilinmektedir.³⁴⁷

³⁴² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 36.

³⁴³ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 208.

³⁴⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 801; İbnü'l Cevzî, *Sıfetu's Safve*, 2: 702.

³⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 46.

³⁴⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 864.

³⁴⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 869.

Bedir Savaşı dışında bütün büyük gazvelerde yer alan Ümmü Umâre Mekke'nin fethinde de yer almış, fakat bu fetih süresince görev ve sorumlulukları rivayetler de yer almamıştır.³⁴⁸

2.10. HUNEYN SAVAŞI

Yapıldığı yere nispeten Huneyn adı verilen bu gazveye Hevâzinlilerle yapılmasından dolayı Hevâzin Gazvesi adı da verilmektedir.³⁴⁹

2.10.1. Savaşın Sebebi

Mekke'nin fethinden sonra Müslümanların ilerleyişinden ve güçlerinden endişe ettiklerinden dolayı Hevâzin kabilesi Sakîf kabilesiyle birleşerek Müslümanlarla savaşmak için yirmi bin kişilik bir ordu ile hazırlıklara başlamışlardır.³⁵⁰

2.10.2. Savaşın Hazırlıkları

Hevâzin kabilesi, Sakîf kabilesiyle birleşerek Müslümanlarla savaşmak için hazırlıklar içerisine girdiğine dair bilgiyi Abdullah b. Ebî Hadred Eslemî adındaki istihbaratçı doğrulayınca Müslümanlar hızlıca savaş hazırlıklarına başlamışlardı.³⁵¹

Mekke'nin fethinden on yedi gün sonra on iki bin kişilik bir orduyla Müslümanlar Mekke'den yola çıkmışlardı. Bu askerlerin bir kısmı fetihle beraber yeni Müslüman olmuş kişilerken bir kısmı da aralarında yıllardır süren husumet sebebiyle Hevâzinlilere düşmanlık besleyen Araplardı.³⁵²

Hevâzin kabilesinin komutanı genç ve tecrübesiz bir kimse olan Mâlik b. Avf idi. Ordusunda bulunan askerlerin savaştan geri dönmemesi için geride bıraktıkları kadın, çocuk ve hayvanları da bütün itirazlara rağmen savaş meydanına getirmişti.³⁵³

³⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 441.

³⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 140.

³⁵⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3: 893.

³⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 64.

³⁵² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3: 892; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 3: 73.

³⁵³ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 214.

Müslümanlardan önce savaş meydanında mevzilenen düşman ordusu, kurmuş oldukları pusularla Müslümanları ok yağmuruna tutmuşlardı. Düşman ordusu savaşın ilk aşamasında Müslümanları bozguna uğratmış ve korku ve ümitsizlikle geri çekilmeye başlamışlardı.³⁵⁴ Hz. Peygamber geri çekilmekte olanlar şöyle sesleniyordu: “Ey insanlar, nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Allah’ın elçisiyim. Ben Abdullah’ın oğlu Muhammed’im!” Fakat söylediklerini kimseler duymuyordu. Hz. Abbas gür sesiyle Hz. Peygamber ile beraber seslenmiş ve Müslümanları tekrar saldırmak için toparlamışlardı.³⁵⁵

Sayıları azalmasına rağmen güçlerini toplayan Müslümanlar hücumla geçmeleriyle birlikte düşman kuvvetleri beraberlerinde getirdikleri ve kadınları bırakarak kaçmaya başlamışlardı.³⁵⁶ Kaçanların bir kısmı Tâif’e bir kısmı ise Evtâs’a sığınmışlardı. Bu savaşın sonunda Müslümanlardan dört kişi şehit olmuş,³⁵⁷ müşriklerden ise bir rivayete göre yetmiş³⁵⁸ başka bir rivayete göre ise de üç yüz³⁵⁹ kişi öldürülmüştür.

Kur’ân’da ismi geçen gazvelerden biri olan Huneyn Savaşı âyette şöyle geçmektedir: “Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn Savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet gerisin geriye dönüp kaçmıştınız.”³⁶⁰ Savaşa gidiş süreçlerinde çokluklarıyla övünen askerler bu âyette eleştirilmiş ve buldukları hal ifade edilmişti.

Ele geçirilen ganimet ve esirler Hz. Peygamber’in emriyle Ci’râne’ye getirdi. Esir sayısı altı bin, deve sayısı yirmi dört bin, keçilerin sayısı kırk bin idi. Ganimet beş parçaya bölündü. Dört kısmı askerlere dağıtıldı. Ganimet taksim edildiğinde bir kişiye dört deve ve kırk koyun düşmekteydi.³⁶¹

---

³⁵⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l Kübrâ*, 2: 140.

³⁵⁵ Muhammed Hamîdullah, “Huneyn Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 376-377.

³⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 4: 66.

³⁵⁷ Vâkîdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, 3: 922.

³⁵⁸ Taberî, *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk*, 3: 77.

³⁵⁹ Hamîdullah, “Huneyn Gazvesi”, 18: 376-377.

³⁶⁰ Tevbe 9/25.

³⁶¹ Özdemir, *Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*, 116.

2.10.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Ümmü Umâre, Hz. Peygamber'e biat etmiş, Uhud, Hudeybiye, Hayber, ve ve Yemâme savaşlarıyla Hudeybiye Antlaşması'na ve Kaza Umresi'ne katılmıştır.³⁶² Ümmü Umâre'den nakledilen bir rivayette Huneyn Savaşı'na kendisiyle beraber beş kadının katıldığını söylemesine rağmen Ümmü Süleym, Ümmü'l-Hâris, Ümmü Selîl olmak üzere toplamda sadece üç kadının ismini zikretmiştir. Ümmü Umâre kendisinden nakledilen başka bir rivayette "Müslümanlar her tarafta bozguna uğradıkları zaman, benim elimde keskin bir kılıç vardı"³⁶³ der. Uhud Savaşı'nda olduğu gibi orduyla beraber Huneyn'de cesurca çarpışmıştır. Yine başka bir rivayette Huneyn'de olanları Ümmü Umâre şöyle anlatır: "Ben, boz bir devenin üzerinde olan Hevâzinliye bakıyordum; yanında bir sancak vardı ve devesini Müslümanların izinde sürüyordu. Ona saldırıp devesinin arka ayaklarına bir darbe vurdum. Devesi oldukça yüksekti. Deve hemen arkasının üzerine düştü; ben de başına üşüştüm. Hareketsiz bırakana kadar adama durmadan vurdum. Sonra ona ait kılıcı aldım. Devesinin hırılması duyuluyordu. Deve bir karnı üzerine bir sırtı üzerine dönüyordu. Hz. Peygamber'in elinde yalın kılıç olduğu halde ayakta duruyordu. Kılıcın kınını atmış ve "Ey Bakara Sûresi'nin ashâbı!" diye çağrıda bulunuyordu."³⁶⁴ Rivayetlere göre Huneyn günü erkeklerin korkudan kaçmaya çalıştığı bir ortamda Ümmü Umâre, Uhud Savaşı'nda olduğu gibi Hz. Peygamber'in yanında yer almış ve onunla birlikte cesurca savaşmıştır.

Ümmü Süleym bint Milhân, Huneyn Savaşı'na hamile olmasına rağmen eşi Ebû Talha ile birlikte katılmış ve yararlı işler yapmıştır. Hamilelik hem anne hem bebek için oldukça önemli bir süreç olup bu süreç de hanımlarda fizyolojik, biyolojik ve ruhen birçok değişim yaşanır. Mide rahatsızlıkları, halsizlik, yorgunluk gibi birçok sorunun yaşandığı bu dönemde hamile olarak savaşa katılan hanım sahâbîlerin durumu sahip oldukları ve onlar dışında az sayıda kişide bulunan bilgi ve tecrübe ile açıklanabilir. Hamile olarak savaşa katılan Ümmü Süleym'e müşrikler yaklaştığında onların karınlarını deşeceğini söylediği bir hançeri belindeki bir bez parçasına bağlayıp savaşa katılmıştır. Aynı zamanda

³⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 383.

³⁶³ Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 34.

³⁶⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 903.

cesur biri olan Ümmü Süleym savaş yolculuğunda Ebû Talha'ya ait olan devenin kendisine sorun çıkaracağından endişelenmiş ve elini devenin burun halkasına koyarak onu zapt etmiştir.³⁶⁵ Aynı zamanda Ümmü Süleym, erkeklerin savaşın en zorlu anında geri çekilmek istediğini görünce Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Resûlü! Müslüman olduktan sonra kaçıp seni perişan bir durumda bırakan bu adamları gördün mü? Allah sana fırsat verirse bu adamları affetme! Bu müşrikleri öldürdüğün gibi onları da öldür!" diyordu. Hz. Peygamber ise ona: "Ey Ümmü Süleym! Allah bana kâfidir. Allah'ın affı daha geniştir." demiştir.³⁶⁶ Hamile olmasına rağmen bu zorlu savaşa katılması, onun tecrübelerinin fazla ve ordunun ihtiyaç duyacağı bilgilere sahip olmasıyla açıklanabilir.

Birçok kaynakta ismi geçmeyen Ümmü Harâm'ın da kardeşi Ümmü Süleym ile beraber Huneyn Savaşı'na katıldığı rivayet edilmiştir. Fakat hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir.³⁶⁷

Ümmü Selît'in Uhud Savaşı'na, Hayber'in Fethi'ne, Kurayza Kuşatması'na katıldığı gibi Huneyn Savaşı'nda da yer aldığı bilinmektedir. Savaşın tam ortasında erkeklerin kaçıştıklarına şahit olan Ümmü Selît, "Savaştan kaçmak size yakışmaz." diyerek onları savaşa teşvik ediyor bir yandan da diğer üç kadın gibi savaştan çekinmiyordu.³⁶⁸

Ümmü Eymen, Huneyn Savaşı'na katılmış ve askerlere şöyle seslenmiştir: "Allah konumunuzu güçlendirsin." Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sus, ey Ümmü Eymen! Sen, dili çok sürçen birisin."³⁶⁹ Ümmü Eymen, diğer hanım sahâbîlerle beraber Huneyn'e katılıp erkekleri cesaretlendirmeye çalışmış fakat Ümmü Eymen'in peltek "se"leri sîn gibi telaffuz etmesi sebebiyle yanlış anlaşılmiş ve hatası karşısında uyarılmıştır.³⁷⁰ Bunun yanında hangi görev ile savaşta yer aldığı bilinmemektedir.

---

³⁶⁵ Müslim, "Cihâd", 134, *Ebû Dâvud*, "Cihâd", 147; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 446; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2: 585; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, 8: 408; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 595; Muhammed Gazâlî, *Fıkhu's Sîre*, 389.

³⁶⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 903.

³⁶⁷ Kandemir, "Ümmü Harâm", 322.

³⁶⁸ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 903; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 389; Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 34.

³⁶⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 8: 223-224.

³⁷⁰ Bünyamin Erul, "Ümmü Eymen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 317.

Ümmü'l-Hâris bint Nu'mân b. Hansâ b. Sinân Hazrec kabilesinden Müslüman olup Hz. Peygamber'e biat etmiş³⁷¹ ve onunla beraber Huneyn'e katılmıştır.³⁷² Ümmü Umâre'nin naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'i korumak için savaşta bulunmuş, askerleri savaşa teşvik edip cesurca savaşmıştır. Ümmü'l-Hâris'in sağlık alanında da bilgi sahibi olup savaş boyunca yaralıları tedavi ettiği bilinmektedir.³⁷³ Ümmü'l-Hâris bir rivayette şöyle nakleder: "Hevazinlerden boz bir deve üzerinde bir adam gördüm ki; yanında sancak taşıyor, Müslümanların arkasından devesini koşturuyordu. Hemen onun önünü keserek devesinin bacaklarına kılıçla vurdum. Deve arkasının üzerine çöktü. Adama saldırıp, öldürünceye kadar kılıç vurdum. Kendisinin kılıcını alıp, deveyi horuldar bir halde bıraktım. O sırada, Hz. Peygamber, kılıcını sıyırmış, kılıcının kınını atmış, ayakta dikiliyor ve: "Ey Bakara sûresinin ashâbı!" diyerek sesleniyordu. Ümmü'l-Hâris kocasının devesini tutuyor, deve yayılmak istiyor, fakat Ümmü'l-Hâris onu yanından ayırmıyor, ona: "Ey hayvan! Sende mi Hz. Peygamber'i bırakıp gideceksin?" diyordu.³⁷⁴ Ümmü'l-Hâris hezimete uğrayıp kaçan Benî Süleym ve Mekkelilerin yaptıklarını kınayarak kılıcı eline alıp cesurca savaşmış kadınlardandır. Sağlık alanındaki bilgileri sebebiyle savaşa katıldıkları tahmin edilen kadınlar savaşın gidişatının değişmesi üzerine farklı sorumluluklar almaktan geri durmamışlardır.

Ebû Süfyân'ın kızlarından biri olan Âmine'nin Huneyn savaşına katıldığıyla ilgili bilgiler mevcut olmakla beraber onun adının Âmine değil de Ümeyye olduğu da zikredilmiştir. Kaynaklarda Huneyn Savaşı'nda hangi görevle katıldığına dair bilgi mevcut değildir.³⁷⁵

Huneyn Savaşı'yla ilgili hanımlar daha çok savaş meydanında yer almış ve erkeklerin korkup kaçtıkları bir ortamda erkekleri vazgeçirmeye çalışmalarının yanısıra Hz. Peygamber'i korumak için savaş meydanına inip savaşmaktan geri durmamışlardır.

³⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 374.

³⁷² İbn Abdilber, *el-İstâb*, 791; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 432.

³⁷³ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 158.

³⁷⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 903; Köksal, *İslam Tarihi*, 6: 35-36.

³⁷⁵ Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 160-161.

2.11. TÂİF GAZVESİ

Tâif, temiz ve güzel havası, akarsuları, hurma ve meyve bahçeleriyle ünlü, Mekke'nin yaklaşık olarak seksen sekiz kilometre doğusunda yer alan bir şehirdir. Verimli toprakları ve zengin su kaynakları olan Tâif şehri kalelerle korunmaktaydı. Şehrin etrafının surlarla çevrili olması sebebiyle surlarla çevrili anlamında Tâif isminin verildiği rivayet edilmektedir.³⁷⁶

2.11.1. Savaşın Sebebi

Tâifliler hangi aşamada ve hangi şartlarda olurlarsa olsunlar her zaman Müslümanların karşısında yer almışlardır. Huneyn Savaşı'nda sonunda yenilen düşman ordusunun bir kısmı Evtâs'a, bir kısmı Nahle'ye ve bir kısmı da Tâif'e sığınmıştı. Her zaman Müslümanlar için tehdit olmuş ve olmaya devam edeceklerinden dolayı Evtâs'a ve Nahle'ye küçük birlikler gönderen Hz. Peygamber, Tâif'e sığınanların arkasından bizzat ordusuyla kendi gitmiştir. Hevâzinler'in Tâif'e sığınmasıyla başlayan bu savaş Tâif Gazvesi ya da Tâif Muhâsarası olarak isimlendirilmiştir.

2.11.2. Savaşın Hazırlıkları

Tâif surlarına kadar gelen Müslümanlar burada karargâh kurmuşlar fakat şehrin çok güçlü surlarla korunduğuna şahit olmuşlardır. Aynı zamanda her an Müslümanlarla karşı karşıya kalacaklarını bilen Tâifliler her türlü erzak ve ihtiyaçlarını temin etmişler ve kalelerini tamir etmişlerdi. Surların kuvvetli olması ve düşmanın hazırlıklı olması savaşı daha da zor hale getirmiştir.

Kaleye sığınan Hevâzinliler, surların arkasındaki Müslümanlara ok atarak onları mağlup etmeye çalışıyorlardı. Müslümanların mancılıkla saldırması sonucunda kalede delikler açılmış; fakat buna rağmen Müslümanlar surları aşamamışlardır. Hz. Peygamber tedbir ve düşmanı vazgeçirmek için öncelikle teslim olan kölelerin azad edileceğini vadedmiş ikinci olarak ise Tâifliler için ekonomik açıdan değerli olan üzüm bağlarının kesilmesiyle onları tehdit etmiştir.³⁷⁷

³⁷⁶ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Tâif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39: 443-447.

³⁷⁷ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 928; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 146.

Güçlü surların olması, kuşatmanın günlerce sürmesi, düşmanın pes etmemesi, haram ayların girmesi, Müslümanların bir savaşın yorgunluğu ile yeni bir savaşa başlamaları gibi sebeplerle Müslümanlar geri çekilmeye karar vermişlerdir. Bu kuşatma sürecinde atılan oklarla ve kaleye yaklaşanlara attıkları kızgın demirlerle Müslümanlardan on iki kişi şehid olmuştur. Hz. Peygamber Tâif'ten ayrılarak Huneyn ganimetlerinin götürüldüğü Ci'râne denilen bölgeye gitmiştir.³⁷⁸

2.11.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Huneyn Savaşı'na katılan hanımlar sayıca fazla olmasına rağmen Tâif kuşatması esnasında hanımlarla ilgili rivayetler oldukça azdır. Bu kadar uzun bir süre kuşatmanın sürmesi, şehit ve yaralıların fazla olması bu kuşatmada diğer savaşlardan çok hanımlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Ordunun bulunduğu yerin tehlikeli olması, hanımların Huneyn Savaşı'na katıldıkları halde bu kuşatmaya katılmadıklarını bu sebeple yaklaşık olarak bir ay süren bu kuşatmaya hanımların diğer savaşlarda olduğu gibi aktif olarak görev yapmadıklarını düşündürmektedir.

İbn Hişam, Tâif Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in yanında Ümmü Seleme'nin bulunduğunu rivayet ederken,³⁷⁹ Vâkıdî, Ümmü Seleme'nin yanında Hz. Zeyneb'in de orada olduğunu bize nakleder.³⁸⁰

Hz. Peygamber'in yanına Tâif kuşatmasından önce Havle bint Hakîm gelmiş ve Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer Allah sana fethi müyesser kılsa el-Fârî'a b. el-Huzâ'î veya Bâdiye bint Geylân'ın zîynetlerini bana ver." dedi. Hz. Peygamber ise ona cevaben "Eğer Tâif'in fethi için bize izin verilmemişse ne olacak ey Havle?" diyerek ona cevap vermiştir.³⁸¹ Yine Vâkıdî'nin bize aktardığı bu konuşmanın ne zaman gerçekleştiği bilmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber bütün bilgileri gizli tutarak yürüttüğü Mekke'nin fethi hazırlıkları sırasında Hz. Ebû Bekir'in ordunun nereye gideceği yolundaki sorusuna kızı Hz. Âişe'nin, "Bilmiyorum; belki Süleym, belki Hevâzin, belki de

³⁷⁸ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 102.

³⁷⁹ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 482.

³⁸⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 926.

³⁸¹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 2: 935-936.

Sakîfliler'e karşı gidecektir" şeklinde verdiği cevap da bunu göstermektedir.³⁸² Bu konuşmaya binaen Havle'nin Tâif'te bulunduğunu söyleyen âlimlerin yanında³⁸³ bu konuşmanın Huneyn Savaşı'na çıkmadan önce gerçekleşebileceği gibi, Huneyn Savaşı'ndan sonra da gerçekleşmiş olma ihtimaline karşı, Havle savaşa katılmamış, demişlerdir. Aynı zamanda Rıza Savaş, Havle bint Hakîm'i orduyla beraber Medine'den çıkanlar arasında saymaz.³⁸⁴

Tâif Gazvesi'nde yer aldığı kabul edilen hanımlardan biri de Ebû Süfyan'ın kızı Âmine'dir. Âmine'nin bu gazve esnasında bir müşrikle evli olduğu ve mancılıkla ilgili bilgiler edinmek için Cüreş'e gitmiş olabileceğiyle ilgili rivayetlerin yanında Âmine'nin eşinin Safvân b. Ümeyye olduğu ve onunla beraber savaflara katılmış olabileceğiyle ilgili rivayetler de mevcuttur.³⁸⁵

2.12. TEBÜK GAZVESİ

Tebük, Arabistan'ın kuzeybatısında Medine'ye ise yedi yüz kilometre uzaklıkta bulunan bir şehirdir.³⁸⁶ Medine'ye uzaklığı, iklim koşulları ve binek ve yiyecek eksikliği çekilmesi sebebiyle Tebük Gazvesi'ne zorluk savaşı anlamındaki Gazvetü'l Usre, savaşa katılanlar da ceyşü'l usre yani zorluk ordusu denilmiştir.³⁸⁷ Tebük Gazvesi, Kur'an'da ise sâatü'l usre yani güçlük zamanı olarak zikredilmiştir. Tebük Gazvesi'nden güçlük zamanı olarak bahsedilen âyetler şu şekildedir: "Şu bir gerçek ki Allah, peygambere ve içlerinden bir grubun kalpleri kaymaya yüz tutup, arkasından Allah tövbelerini kabul buyurduktan sonra o sıkıntılı zamanda peygambere bağlılıklarını koruyan muhacirlere ve ensâra lütfuyla muamele etti. Allah onlara karşı çok şefkatli ve merhametlidir."³⁸⁸

---

³⁸² Küçükaşçı, "Tâif", 443-447.

³⁸³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 935-936

³⁸⁴ Savaş, *Hız. Muhammed Devrinde Kadın*, 246.

³⁸⁵ Öztürk, *Hız. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 161.

³⁸⁶ Casim Avcı, "Tebük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40:227-228.

³⁸⁷ Avcı, "Tebük", 227-228.

³⁸⁸ Tevbe 9/117.

2.12.1. Savaşın Sebebi

Hız. Peygamber, Mute Savaşı'ndan sonra Bizans'ın tekrar saldırma ihtimaline karşı Dimaşk'tan gelen kervanlardan haberler alarak savaş hazırlığı içerisinde olup olmadıklarını öğrenirdi. Gelen haberlerden birinde Herakleios'un Arap kabileleriyle anlaşıp savaş hazırlığı içinde olduğu haberi geldi.³⁸⁹

Bu gazvenin yapılma sebebi Bizans'ın bazı Arap kabileleriyle birleşip Müslümanlara saldırmak için hazırlık içerisinde olmasıdır.

2.12.2. Savaşın Hazırlıkları

Hız. Peygamber, Bizans'ın haberini aldıktan sonra Eslem, Gifâr, Cüheyne, Eşca ve Süleym kabileleriyle anlaşarak otuz bin kişilik bir ordu hazırlamıştı.³⁹⁰ Yapılan bütün savaşlar gizli tutulurken Tebük Seferi'nde psikolojik olarak etkisi göz önünde bulundurularak Bizans üzerine gidileceği insanlara duyurulmuştu. Şiddetli sıcakların ve kuraklığın olduğu bir senede bunca askerin toplanması zor ve meşakkatli idi. Ordunun sayıca fazla olması sebebiyle ortaya çıkan binek ve yiyecek ihtiyacını karşılamak için Hız. Peygamber zengin sahâbîleri teşvik etmişti. Abbas b. Abdülmuttalib ve Abdurrahman b. Avf ordu için maddi destek sağlarken, Hız. Ebû Bekir'in parasının hepsini, Hız. Ömer'in ise malının yarısını bağışladığı rivayet edilir. En çok yardım edenlerden biri olan Hız. Osman ise ordunun ihtiyaçlarınının büyük bir kısmını karşılamıştır.³⁹¹

Ordu hazırlandıktan sonra bir rivayete göre Hız. Peygamber, Medine'de Hız. Ali'yi bırakmıştı.³⁹² Başka bir rivayete göre Medine'de vekil olarak Muhammed b. Mesleme ya da Siba b. Urfuta'yı bırakmıştı. Hız. Ali ise sadece ehl-i beytin başında idi.³⁹³ Tebük Seferi hicretin dokuzuncu yılı Recep ayında gerçekleşmiş Ramazan ayında ise son bulmuştur.³⁹⁴

³⁸⁹ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 3: 990; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l Kübrâ*, 2: 150.

³⁹⁰ Sariçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 241.

³⁹¹ Sariçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 241; İsmail Yiğit, "Tebük Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40:228-230.

³⁹² Yiğit, "Tebük Gazvesi", 228-230.

³⁹³ Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 440.

³⁹⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1: 342.

Yolda ufak bir zorluğa dahi dayanamayan Abdullah b. Übey, “Muhammed Rumlar ile savaşmayı oyuncak sanıyor. Ben onun ve arkadaşlarının iplere bağlandığını görür gibiyim” diyerek yanındaki adamlarla geri dönmüştür.³⁹⁵

Yolda ordu Semûd kavminin diyarından geçerken Hz. Peygamber, Hicr kuyusundan su almayı yasaklamıştı. Orduya Hz. Sâlih’in devesinin su içtiği yerden su içmelerini emretmişti.³⁹⁶

Suriye yakınlarına kadar gelen ordu burada yapılan istişareler sonucunda geri dönme kararı almışlardır. İbrahim Sarıçam Hz. Peygamber’in Suriye yakınlarında Bizans ile ilgili gelen haberlerin doğru olmadığını ve bu sebeple geri dönme kararı aldığını söyler.³⁹⁷

Tebük Gazvesi’ne Hz. Ali, İbn Ümmü Mektum, Muhammed b. Mesleme gibi Medine’de kalması emredilenler, yaşlı güçsüz olup sefere çıkamayacak durumda olanlar ve fakirlik sebebiyle bir binek alamayacak durumda olanlar kendileri sefere çıkmak istedikleri halde sefere katılamamışlardır. Medine’de bir de Ka’b b. Mâlik ve arkadaşlarında olduğu gibi herhangi bir mazereti olmadığı halde savaşa katılmayanlar vardı.³⁹⁸ Nefislerine uyduklarını bu yüzden savaşa katılmadıklarını itiraf eden Ka’b da dâhil üç kişi için tecrid kararı alınıp onlarla konuşmak yasaklanmış ve elli günlük zorlu bir süreç yaşamışlardır. Bu sürecin sonunda Tevbe sûresindeki âyetlerinin³⁹⁹ gelmesiyle affedilmişlerdir.⁴⁰⁰

Bu sefer sürecinde Hz. Peygamber bazı yerlere birlikler göndermiş ve onları İslâm’a davet etmiştir. Aynı zamanda Bizans İmparatoru Herakleios’a ikinci kez İslâm’a davet mektubu göndermiştir. Kabul etmemesi durumunda cizye vermesini ve Müslüman halkına iyi davranmasını istemiştir. Cevap olarak sadece belli bir miktarda para gönderen Bizans İmparatoru Herakleios, gönderilen bu paranın öldürülen elçi için mi, cizye olarak mı gönderdiğini bildirmemiştir. Hz. Peygamber gönderilen paraları ganimet olarak almış ve orduya dağıtmıştır.⁴⁰¹

³⁹⁵ Yiğit, “Tebük Gazvesi”, 228-230.

³⁹⁶ Fûrî, *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*, 441.

³⁹⁷ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 243.

³⁹⁸ Bahattin Kök, “Ka’b b. Mâlik el-Ensârî ve Tebük Seferiyle İlgili Durumu,” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1988): 139.

³⁹⁹ Tevbe 9/118-119.

⁴⁰⁰ Zührî, *el-Meğâzî*, 96-101.

⁴⁰¹ Özdemir, *Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*, 122.

2.12.2.1. Hanım Sahâbîlerin Katkıları

Tebük Gazvesi'ne Müslümanların hazırlandığı dönemin kıtlık ve yokluğun en fazla olduğu bir döneme denk gelmesi aynı zamanda hurma toplama döneminin sefere denk gelmesi insanların ekonomik açıdan zor zamanlar yaşamasına sebep olmuştur. Tebük Gazvesi'nden önce Müslümanlar ordu için hazırlanırken her alanda fedakârlık yapmaktan ve görev almaktan çekinmeyen kadınlar orduya maddi destek sağlamaktan da geri durmamıştır. Tebük Gazvesi öncesinde yaşananları Ümmü Sinân şöyle anlatmaktadır: “Âişe'nin evinde, Hz. Peygamber'in önünde serilmiş bir sergi gördüm. İçinde, kadınların Müslüman askerlere yardım etmek için gönderdikleri Deniz kabuğu, bilezik, halhal, küpeler, yüzükler ve ayak bilezikleri vardı. Üstelik insanlar ciddi bir sıkıntı içinde oldukları halde kadınlar değerli eşyalarını satıp savaş için destek olmuşlardır.⁴⁰²

Uhud Savaşı'ndan itibaren cihâd onlara farz kılınmadığı halde canları pahasına sorumluluk alıp ordu için ellerinden geleni yapan kadınlar, Tebük öncesinde de ellerindeki takıları ve paraları ordunun ihtiyacı olduğunda vermekten de kaçınmamışlardır. Bu dönemin ekonomik açıdan zor bir döneme de denk gelmesi de yapılan fedakârlıklar açısından göz ardı edilmemelidir.

Vâkıdî'nin naklettiği bir rivayete göre Tebük Gazvesi'ne orduyla beraber katılan hanımlardan biri Ümmü Seleme'dir.⁴⁰³ Rıza Savaş'ın belirttiğine göre ise, Tebük Seferi'nde orduyla beraber Havle bint Hakîm de katılmıştır.⁴⁰⁴

Erkeklerin savaşmaktan çekindiği çeşitli bahaneler bularak Medine'de kalmaya çalıştığı ya da yoldan döndükleri meşakkatli bir yolculuk olan bu savaşa Ümmü Seleme ve Havle bint Hakîm katılmışlardır. Tebük Savaşı'na katılan hanımlarla ilgili rivayetler sınırlı olduğundan dolayı yolculuk sürecinde ve savaş esnasında hangi görevleri aldıklarını tam olarak bilmemekteyiz.

2.13. KATILDIKLARI SAVAŞLAR AÇIKÇA İFADE EDİLMİYEN HANIM SAHÂBÎLER

Hanım sahâbîlerin katıldıkları savaşlarla ilgili birçok rivayet olmasına rağmen bazı rivayetler yetersiz kalmıştır. Hanım sahâbîlerin Hz. Peygamber ile

⁴⁰² Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3: 991-992.

⁴⁰³ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, 3: 1036.

⁴⁰⁴ Savaş, *Hız. Muhammed Devrinde Kadın*, 246.

savaşa katıldıkları ile bilgiler hatta bu savaşlarda aldıkları görevler rivayetlerde yer alırken bu savaşların hangi savaşlar olduklarıyla ilgili bilgiler eksik kalmıştır.

Gifârlı kadınlardan biri olan Muâze, günlük hayatta fedakârca yapmış olduklarının yanında Hz. Peygamber ile beraber savaşlara katıldığı rivayet edilmektedir. Katıldığı savaşlarda yaralıların tedavisiyle ilgilendiği bilinmekle beraber hangi savaşlara katıldığı açıkça zikredilmemiştir.⁴⁰⁵

Ümmü Umâre bint Ka'b'ın kız kardeşi olan bint Ka'b'ın tam olarak ismi bilinmemektedir. Hangi savaşlara katıldığı tam olarak bilinmeyen bint Ka'b'ın savaşlarda sağlık hizmetlerini yürüterek orduya yardımcı olmuştur.⁴⁰⁶

Aynı zamanda birçok savaşa katıldığı bilinen Ümmü Atiyye'nin hangi savaşlarda Hz. Peygamber ile beraber bulunduğu tam olarak bilinmemektedir. Kendisinden nakledilen bir rivayette: “Resûlullah ile beraber yedi savaşta buldum. Geri hizmetleri görüyordum. Ordunun yemeğini yapıyor, yaralıların yaralarını sarıyor, çok ağır yaralılara da hizmet ediyordum.”şeklind kendi yaptığı hizmetleri nakletmiştir.⁴⁰⁷ Fakat katıldığı bu yedi savaşın hangi savaşlar olduğu rivayetlerde geçmemektedir. Muâze, Bint Ka'b ve Ümmü Atiyye'nin savaşlara Hz. Peygamber ile beraber katıldıkları ve görevleri bilinmekte fakat hangi savaşlarda Hz. Peygamber'in yanında buldukları konusunda yeterli bilgiye sahip değiliz.

2.14. ELE GEÇİRİLEN GANİMETLERİN HANIM SAHÂBÎLER ARASINDA TAKSİMİ

Sözlükte “bir şeyi zorluk çekmeden elde etmek” anlamına gelen ganimet kelimesi İslâm hukukunda, “müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁰⁸

İslâm'dan önce Araplar ganimete önemli bir mali kaynak olarak bakarlardı. Araplar, savaşlarda kazanmış oldukları ganimeti soy esasına göre dağıtırlardı. Ganimetin büyük bir kısmını kabile reisleri alırdı. Aynı zamanda savaşın komutanları da ganimetin dağıtımında ayrıcalıklara sahipti. Komutanlar

⁴⁰⁵ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 107.

⁴⁰⁶ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, 92.

⁴⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 422; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, 2: 592.

⁴⁰⁸ Mehmet Erkal, “Ganimet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 351-354.

ganimetin dörtte birini alma hakkına sahipti. Komutanların, bölünmesi mümkün olmayan mallarda, savaş başlamadan önce ele geçirilenlerde, henüz dağıtılmamış ganimetlerde, kılıç cariye gibi ganimetlerde herkesten önce seçme ayrıcalığı vardı.⁴⁰⁹ “Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴¹⁰ âyetinin gelmesiyle Hz. Peygamber, Müslümanlara ganimetin helal kılındığını bildirmiştir. İslâm öncesi dönemden farklı olarak Müslümanlar için ganimet hiçbir zaman amaç olmamış, araç olarak görülmüştür.

Aynı zamanda Hz. Peygamber birçok savaşa giderken Müslümanlara yapılan savaşların Allah rızası için yapılması gerektiğini ve karşılığının yalnızca Allah’tan beklenilmesini söylemiştir. Bunun yanında Hz. Peygamber, bazı savaşlara giderken münafıkların bozgunlarına karşı orduyu psikolojik olarak zinde tutabilmek için ya da karşılaştıkları açlık, kıtlık ve kuraklık gibi olumsuzluklardan kurtulacaklarını savaşın sonunda ganimet alacakları Müslüman ordusuna yer yer hatırlatılmıştır.⁴¹¹ Enfâl sûresinin 41. âyetinde ganimetin nasıl dağıtılacağı bize bildirilmiştir.⁴¹² Buna göre savaştan sonra savaşın komutanı öncelikle her askere öldürdüğü düşmanın silahını ve mallarını verirdi. Geriye kalan bütün ganimetleri bir araya toplardı. Geriye kalan malları beş eşit paya ayırarak bunun beşte dördünü savaşa katılanlara dağıtılır, beşte birini de âyette zikredilen hak sahiplerine verilmek üzere saklanır ve ganimetten nasibi olmayanlara ufak bağışlarda bulunurdu.⁴¹³

Nakledilen rivayetlerin bir kısmında kadınların erkekler gibi ganimetten pay aldıkları vurgulanırken, bazı rivayetlerde ise kadınların savaştan mesul olmaması sebebiyle ganimetten hisse yerine önemsiz bazı şeyleri aldıkları nakledilir. Elimizdeki rivayetlere göre savaşa katılan kadının ganimetten pay alması konusunda dört ayrı görüş ortaya çıkmaktadır:

a. Ganimetten erkeklere göre daha az pay almaları

⁴⁰⁹ Özdemir, *Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*, 29-30.

⁴¹⁰ Enfâl 8/69.

⁴¹¹ Ali Rıza Ayar-Hüseyin Güneş, "Hz. Peygamber'in, Savaş Öncesinde, Zafer Sonrası Elde Edilecek Ganimetlere Dikkat Çekmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2003): 216-231.

⁴¹² “Allah’a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah’a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir.”

⁴¹³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l Meâd*, 1: 135; Erkal, “Ganimet”, 13:351-354.

- b. Ganimetten erkeklerle aynı payı almaları
- c. Ele geçen toprakların eşit şekilde kadın erkek ayrımı yapmadan bölünmesi
- d. Ganimetten pay almamaları, ancak bazı hediyeler verilmesi.

Sayınca erkeklere göre az olan kadınlara ayrılan miktarın azlığını ifade etmek için kullanılan kelimelerin yanlış anlaşılması sebebiyle kadınlara pay ayrılmadı düşüncesini doğurmuştur.⁴¹⁴

Uhud Savaşı'na birçok kadın katılmasına rağmen savaş Müslümanlar açısından zafer sayılamayacağından ganimet ve ganimet dağıtımı söz konusu olmamıştır. Benî Kurayza Gazvesi'nde ise Müslümanların savaşı kazanması sonucunda Hz. Peygamber ganimetleri toplatıp geride kalanların satılıp Müslümanlar arasında taksim edilmesini istemiş, at için iki hisse, sahibi için bir hisse vermiştir. Üç bin kişiye iki hisse, yetmiş iki kişiye ise bir hisse vermiştir.⁴¹⁵

Erkeklerin yanında savaşa katılan hanımlarda Benî Kurayza Gazvesi'nde düşünülmüş, onlara da pay ayrılmıştır. Hz. Peygamber, Ümmü Umâre, Safiyye bint Abdülmüttalib, Ümmü Selît, Ümmü'l-Alâ, Sümeyrâ bint Kays ve Ümmü Sa'd b. Muâz gibi Benî Kurayza'da hazır olup da kendilerine hisse verilmeyen kadınlara da ganimetten pay ayırmıştır.⁴¹⁶

Savaşa katılan hanımlara verilen ganimetlerle ilgili ifadeler yanlış anlaşılıp kadınlar ganimet almadı gibi görüşler ortaya atılsa da Hayber Savaşı'nda ganimetlerden Kü'aybe bint Sa'd,⁴¹⁷ Ümmü Mutâ,⁴¹⁸ Ümmü Ziyâd,⁴¹⁹ Safiyye bint Abdülmüttalib ve Ümmü Dahhâk⁴²⁰ savaş esnasındaki faydalı işlerinden dolayı erkek hissesi almışlardır. Ümmü Ziyâd da "Hayber'de Hz. Peygamber erkeklere taksim ettiği gibi bize de taksim etti" demiştir. Böylece ganimetten kadınlara erkek hissesi verilmediğine dair rivayetler geçersiz sayılmıştır.

Rıza Savaş hanımların erkeklerden daha az pay aldığı görüşüne cevap olarak şunları söyler: "Hayber'de süvari bir erkeğe on bir buçuk dinar, bir kadına

⁴¹⁴ Vecdi Akyüz, *Bütûn Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm* (İstanbul: Beyan yayınları, 2006), 3: 138-142

⁴¹⁵ Özdemir, *Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*, 85.

⁴¹⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 522.

⁴¹⁷ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 685; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 4: 397; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 387; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 2: 324.

⁴¹⁸ İbn Abdilber, *İstîâb*, 798; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 495.

⁴¹⁹ *Ebu Dâvud*, "Cihâd", 152; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8: 212.

⁴²⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, 5: 464; İbn Abdilber, *İstîâb*, 798.

ise iki dinar, kadife ve Yemen elbisesi düştüğü rivayet edilir. Süvari bir erkeğin, piyadenin üç katını alacağı rivayet edildiğine göre bir erkeğin payının yaklaşık olarak 3.8 dinar olduğu anlaşılır. Kadına iki dinar artı elbiseler verildiğine göre erkeğe eşit ganimet verilmiş olabilir.”⁴²¹

Aynı zamanda bu savaşta kadınlara ganimetten hediyelerde verildiği doğrudur. Hayber Savaşı’na katılan yirmi Müslüman kadına gerdanlık, boncuk, küpe, kadife, kumaş ve para şeklinde hediyeler verilmiştir.⁴²²

Hayber’de toprağa gömülmüş hazine çıkarılınca, Hz. Peygamber Hayber’e katılan yirmi kadına bu hazineyi dağıtır. Henüz bulûğ çağına ermediği ifade edilen Ümeyye bint Kays’a, Hz. Peygamber, kendi eliyle bir gerdanlık takar. Hayber de bulunan ve orada doğan Müslüman çocuklarına da ganimetten az çok bazı eşyalar verildiği bilinmektedir

Hz. Peygamber, Hayber’de mülkleri bölüştürdükten sonra, Ketibe’nin Hâs vadisindeki mülklerin buğday, arpa, hurma ve hurma çekirdeği gibi mahsullerini, ihtiyaçlarına göre, akrabalara, zevceleri, Müslüman erkek ve kadınlar arasında bölüştürmüştür. Hz. Fâtıma’ya iki yüz vesk, Hz. Âişe’ye iki yüz vesk, Ümmü Rimse’ye kırk vesk, Buhayne bint Hâris’e otuz vesk, Hamne bint Cahş’a otuz vesk, Safiyye bint Abdülmüttalib’e kırk vesk vermiştir.⁴²³

Hz. Peygamber, Zeyneb bint Cahş’a Hayber ganimetinden seksen vesk hurma ve yirmi vesk buğday vermiştir. Bunun arpa olduğu da söylenmiştir.⁴²⁴

Asım b. Adiy’in eşi Hayber de doğum yaptığından ona ve çocuğuna ganimetten verilmiştir. Hint bint Üsâse’ye otuz vesk yiyecek verildiği rivayet edilmiştir. Ümeyye bint Kays’a ise Hayber ganimetlerinden bir kolye verilmiş ve vefat edinceye kadar onu boynundan çıkarmamıştır.⁴²⁵

Ümmü Umâre ganimetten kendisine kadife bir örtü, yemen işi bir hırka ve ikişer dinar verildiğini rivayet etmiştir.⁴²⁶ Rıza Savaş, Ümmü Umare’ye verilenler arasında kırmızı bir gerdanlığın ve bir de elbisenin olduğunu bildirmiştir.⁴²⁷

⁴²¹ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 243.

⁴²² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l Meâd*, 1: 362.

⁴²³ Köksal, *İslam Tarihi*, 6: 110-111.

⁴²⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l Kübrâ*, 8: 298.

⁴²⁵ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 684; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3: 342-343.

⁴²⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 687.

⁴²⁷ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 244.

Ümmü Sinan'a Hz. Peygamber'in Hayber'i fethettiklerinde bir inci ve gümüşten yapılmış süs eşyası, bakırdan bir tencere, bir Fedek kadifesi, Yemen işi bir hırka ve süslü elbiseler vermiştir.⁴²⁸

Ümmü'l-Alâ kendine verilen ganimetlerden şöyle bahseder: "Bana üç tane boncuk düşmüştü. Arkadaşlarıma da aynı miktar verildi. O gün kendisine altından küpeler getirildi. Hz. Peygamber, "Bunlar kardeşim Sa'd b. Zürâre'nin kızlarının olsun." dedi ve onlara götürdü. Ben o küpeleri onların üzerinde gördüm. Bunlar, Hz. Peygamber'in Hayber deki humusundan verilenlerdi."⁴²⁹

Vâkıdî kadınlara ganimetten ayrı bir pay ayrıldığını söylese de kadınların cihad ehli olmadıklarından dolayı onlara değersiz bazı şeylerin verildiğini ifade etmiştir. Belâzürî ise savaşa katılan kadınlara ganimetten az da olsa bir pay ayrıldığını söylemiştir.⁴³⁰

Elimizdeki rivayetler bize göstermektedirki, savaşa katılan kadınların bütün savaş ganimetlerinde erkeklere oranlara daha az bir pay aldığını söylemek ya da cihâd ehli olarak görülmediklerinden dolayı ganimetten hiç pay almadıklarını söylemek doğru olmayacaktır.

Yapılan savaşa göre bazen hiçbir ganimet alamayan kadınlar yeri geldiğinde yaptıkları katkılara göre erkekler kadar pay aldıkları da olmuştur. Savaşa yararlı işler yapan Kü'aybe bint Sa'd, Safiyye bint Abdülmuttalib, Ümmü Ziyâd gibi hanımlara erkek hissesi verildiği gibi gerdanlık, hırka, tencere, örtü, boncuk, elbise, buğday, hurma hediye edilen Hind bint Üsâse, Ümmü Rimse, Ümmü Sinân, Ümmü Umâre gibi hanımlarda vardır. Bu sebeple savaş ganimetlerinden hanım sahâbîlerin alıp almadığı konusunda genel bir yargıda bulunmak doğru olmayacaktır.

Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen savaşları toplu olarak ele aldığımızda Benî Kurayza Gazvesi'nde ve Hayber Gazvesi'nde savaş ganimetlerinin hanım sahâbîler arasında dağıtılması aşağıdaki tablodaki gibidir:

---

⁴²⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 687.

⁴²⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2: 684-686.

⁴³⁰ Akyüz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, 3: 138-142.

Tablo 1

Savaş Ganimetlerinin Hanım Sahâbîlere Dağıtılması

Hanım Sahâbîler	Aldıkları Ganimetler
Asım b. Adiyî'in Eşi	Bir pay
Buhayne	Otuz vesk
Hiz. Âişe	İkiyüz vesk
Hamne bint Cahş	Otuz vesk
Hind bint Üsâse	Otuz vesk yiyecek
Hiz. Fâtıma	İkiyüz vesk
Kü'aybe bint Sa'd	Erkek payı
Safıyye bint Abdülmuttalib	Erkek payı Kırk vesk hurma
Sümeyrâ bint Kays	Bir pay
Ümeyye bint Kays	Gerdanlık
Ümmü Mutâ	Erkek payı
Ümmü Rimse	Kırk vesk
Ümmü Sa'd	Bir pay
Ümmü Selîl	Bir pay
Ümmü Sinân	Kolye Bakır tencere Fedek kadifesi hırka Süslü bir elbise Bir deve
Ümmü Umâre	Bir pay Kadife örtü Gerdanlık Bir hırka Bir elbise İki dinar
Ümmü Ziyâd	Erkek payı
Ümmü'd-Dahhâk	Erkek payı
Ümmü'l-Alâ	Bir pay Üç boncuk
Zeyneb bint Cahş	Seksen vesk hurma Yirmi vesk buğday

2.15. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ SAVAŞLARINA KATILAN HANIM SAHÂBİLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Uhud Savaşı'ndan itibaren hanım sahâbîler Hz. Peygamber ile beraber birçok savaşa katılmışlardır. Savaşa katılan hanımlar aşağıdaki Tablo 2'de gösterildiği gibi Kureys, Neccâr, Hazrec, Esed, Eslem, Gifâr, Benî Neccâr, Abdü'l Eşhel, Uzrâ gibi farklı farklı kabileleri mensup hanım sahâbîlerdi.

Tablo 2

Hanım Sahâbîlerin Mensup Oldukları Kabileleri

Hanım Sahâbîler	Kabileleri
Âmine bint Süfyân	Kureyş Kabilesi
Bint Ka'b	Naccâr Kabilesi
Buhayne	Kureyş Kabilesi
Fâtıma bint Yemân	Hazrec Kabilesi
Furey'a bint Mâlik	Hazrec Kabilesi
Hamne bint Cahş	Esed Kabilesi
Havle bint Hakîm	Sülemiyye Kabilesi
Hind bint Amr	Selime Kabilesi
Hind bint Üsâse	Kureyş Kabilesi
Hz. Âişe	Kureyş Kabilesi
Hz. Fâtıma	Kureyş Kabilesi
Hz. Meymûne	Amîr b. Sa'saa Kabilesi
Kü'aybe bint Sa'd	Eslem Kabilesi
Leyla el-Gifârî	Gifâr Kabilesi
Muâze el-Gifârî	Gifâr Kabilesi
Rübeyyi bint Muavviz	Neccâr Kabilesi
Safîyye bint Abdülmuttalib	Kureyş Kabilesi
Safîyye bint Ömer	Kureyş Kabilesi
Selmâ	Mekkeli
Ümeyye bint Kays	Gifâr Kabilesi
Ümmü Âmir	Abdü'l Eşhel Kabilesi
Ümmü Âtiyye	Medineli
Ümmü Eymen	Habeşli
Ümmü Harâm	Neccâr Kabilesi
Ümmü Hişâm bint Hârise	Neccâr Kabilesi
Ümmü Kebşe	Uzrâ Kabilesi
Ümmü Kücce	Medineli
Ümmü Mutâ	Eslem Kabilesi
Ümmü Rimse	Kureyş Kabilesi
Ümmü Sa'd	Hazrec Kabilesi
Ümmü Sehle	Medineli
Ümmü Seleme	Kureyş Kabilesi

Tablo 2 (Devam)

Hanım Sahâbîlerin Mensup Oldukları Kabileleri

Ümmü Selît	Neccâr Kabilesi
Ümmü Sinân	Eslem Kabilesi
Ümmü Süleym	Neccâr Kabilesi
Ümmü Şubâs	Selime Kabilesi
Ümmü Umâre	Beni Neccâr Kabilesi
Ümmü Ziyâd	Gîfâr Kabilesi
Ümmü'd-Dahhâk	Hâris Kabilesi
Ümmü'l-Alâ	Medineli
Ümmü'l-Hâris	Hazrec Kabilesi
Ümmü'l Mûnzir	Neccâr Kabilesi
Zeyneb bint Cahş	Esed Kabilesi

Hiz. Peygamber döneminde yapılan savaşlarda savaşa katıldığına dair açıkça ismi geçen hanımların sayısı kırk beştir. Bu kadınlar, Uhud Savaşı ile beraber ordunun yanında yer almışlardır. Hiz. Peygamber ile beraber tek savaşa katılan hanım sahâbîler olduğu gibi onunla beraber sekiz savaşa katılan hanım sahâbîler de vardır.

Uhud Savaşı'nda Hind bint Amr, Hind bint Üsâse, Hiz. Âişe, Hiz. Fâtıma, Leyla el-Gifârî, Rübeyyi bint Muavviz, Safiyye bint Abdülmuttalib, Ümmü Âtiyye, Ümmü Eymen, Ümmü Harâm, Ümmü Kebşe, Ümmü Kücce, Ümmü Seleme, Ümmü Selît, Ümmü Süleym, Ümmü Umâre ve Hamne bint Cahş olmak üzere on yedi hanım sahâbînin ismi geçmektedir.

Benî Mustalik Gazvesi'ne Hiz. Âişe, Ümmü Seleme ve Hamne bint Cahş katılmıştır. Rıza Savaş, Safiyye bint Abdülmuttalib'in ve Ümmü'l-Alâ'nın da Benî Mustalik Gazvesi'ne katıldığını bildirmiştir. Fakat kaynaklarda bu iki isime ulaşılmasından dolayı Benî Mustalik Gazvesi'ne katılan hanım sahâbîlerin sayısını üç olarak tespit ettik.

Hendek Savaşı'nda Hiz. Âişe, Kü'aybe bint Sa'd, Leyla el-Gifârî, Ümmü Âmir ve Safiyye bint Abdülmuttalib olmak üzere beş hanım sahâbî katılmıştır.

Benî Kurayza Gazvesi'ne sekiz hanım sahâbî katılmıştır. Bunlar: Safiyye bint Abdülmuttalib, Ümmü Sa'd, Ümmü Selît, Ümmü Umâre, Ümmü'l-Alâ, Ümmü'l-Mûnzir, Sümeyrâ bint Kays, Kü'aybe bint Sa'd'dır. Gâbe Gazvesi'ne ise yalnızca Leyla el-Gifârî katılmıştır.

Hudeybiye Antlaşması'na Furey'a bint Mâlik, Rübeyyi bint Muavviz, Selmâ, Ümmü Âmir, Ümmü Âtiyye, Ümmü Hişâm bint Hârise, Ümmü Seleme, Ümmü Şubâs, Ümmü Umâre ve Ümmü'l-Münzir olmak üzere on kişi katılmıştır.

Hayber'in Fethi'nde Ümmü Seleme, Safiyye bint Abdülmüttalib, Ümmü Eymen, Selmâ, Hayber de Sehle bint Âsım adında bir çocuk doğuran Âsım b. Adî'nin eşi, Ümmü Umâre, Ümmü Menî, Kü'aybe bint Sa'd Eslemiyye, Ümmü Mutâ Eslemiyye, Ümmü Süleym bint Milhan, Ümmü Dahhâk bint Mes'ûd Hârisiyye, Hind bint Amr b. Harâm, Ümmü'l-Âla Ensâriyye, Ümmü Âmir Eşheliyye, Ümmü Atiyye Ensâriyye, Ümmü Selît, Leylâ el-Gifârîyye, Ümmü Ziyâd, Hamne bint Cahş, Safiyye bint Ömer, Abdullah b. Üneys'in eşi, Ümmü Rimse, Buhayne, Ümeyye bint Kays, Fâtıma bint Yemân ve Ümmü Sinân aktif olarak görevler almışlardır. Bu hanım sahâbîlerin yanında Zeyneb bint Cahş'ın, Hint bint Üsâse'nin ve Hz. Fâtıma'nın isimleri de ganimetten pay alan hanımlar arasında geçtiğinden dolayı toplamda yirmi dokuz hanımın bu savaşa katıldığı belirlenmiştir.

Mekke'nin fethinde ise yalnızca üç hanım sahâbînin ismi geçmektedir. Bu hanım sahâbîler: Ümmü Seleme, Ümmü Umâre ve Hz. Meymûne'dir.

Huneyn Savaşı'na Ümmü Seleme, Âmine bint Süfyân, Ümmü Eymen, Ümmü Harâm, Ümmü Selît, Ümmü Süleym, Ümmü Umâre ve Zeyneb bint Cahş olmak üzere sekiz hanım katılmıştır.

Tâif Gazvesi'ne katılan hanım sahâbîler arasında Âmine bint Süfyân, Ümmü Seleme, Zeyneb bint Cahş ve Havle bint Hakîm'in isimleri zikredilmiştir.

Zorlu bir sefer olan Tebük'te ise Ümmü Seleme ve Havle bint Hakîm'in isimleri dışında başka hanım sahâbîlerin isimleri geçmemektedir.

Bu hanım sahâbîlerin dışında Gıfârlı hanımlardan olan Muâze'nin ve kaynaklarda ismi açıkça geçmeyen bint Ka'b olarak zikredilen hanımın hangi savaflara katıldıkları bilinmemektedir.

Aynı zamanda Ümmü Atiyye'nin de Hz. Peygamber ile beraber birçok savaşa katıldığı kaynaklarda zikredilmesine rağmen bu savafların hangi savaflar olduğu belirtilmemiştir.

Hz. Peygamber'in yanında savaşa katılan hanım sahâbîlerin toplu olarak isimleri ve hangi savaflara katıldıkları aşağıdaki Tablo 3'deki gibidir.

Tablo 3

Hanım Sahâbilerin Katıldıkları Savaşlar

Hanım Sahâbî	Katıldığı Savaş
Abdullah b. Üneys Eşi	Hayber Savaşı
Âmine bint Süfyân	Huneyn Savaşı Tâif Gazvesi
Asım b. Adıyy'ın Eşi	Hayber'in Fethi
Buhayne	Hayber'in Fethi
Furey'a bint Mâlik	Hudeybiye Antlaşması
Hamne bint Caş	Uhud Savaşı Hayber'in Fethi Benî Mustalik Gazvesi
Havle bint Hakîm	Tâif Gazvesi Tebük Gazvesi
Hind bint Amr	Uhud Savaşı Hayber'in Fethi
Hind bint Üsâse	Uhud Savaşı Hayber'in Fethi
Hiz. Âişe	Uhud Savaşı Benî Mustalik Gazvesi Hendek Savaşı Hayber'in Fethi
Hiz. Fâtıma	Uhud Savaşı Hayber'in Fethi
Hiz. Meymûne	Mekke'nin Fethi
Kü'aybe bint Sa'd	Hendek Savaşı Benî Kurayza Gazvesi Hayber'in Fethi
Leyla el-Gifârî	Uhud Savaşı Hendek Savaşı Gâbe Gazvesi Hayber'in Fethi
Rübeyyi bint Muavviz	Uhud Savaşı Hudeybiye Antlaşması
Safiyye bint Abdülmuttalib	Uhud Savaşı Hendek Savaşı Benî Kurayza Gazvesi Hayber'in Fethi
Safiyye bint Ömer	Hayber'in Fethi
Selmâ	Hudeybiye Antlaşması Hayber'in Fethi
Sümeyrâ bint Kays	Benî Kurayza Gazvesi
Ümeyye bint Kays	Hayber'in Fethi
Ümmü Hişâm bint Hârise	Hudeybiye Antlaşması
Ümmü Kücce	Uhud Savaşı
Ümmü Sehle	Hayber'in Fethi
Ümmü'l-Alâ	Benî Kurayza Gazvesi Hayber'in Fethi

Tablo 3 (Devam)

Hanım Sahâbilerin Katıldıkları Savaşlar

Ümmü Âtiyye	Uhud Savaşı Hudeybiye Antlaşması Hayber'in Fethi
Ümmü Eymen	Uhud Savaşı Hayber'in Fethi Huneyn Savaşı
Ümmü Harâm	Uhud Savaşı Huneyn Savaşı
Ümmü Kebşe	Uhud Savaşı Benî Mustalik Gazvesi
Ümmü Mutâ	Hayber'in Fethi
Ümmü Rimse	Hayber'in Fethi
Ümmü Sa'd	Benî Kurayza Gazvesi
Ümmü Âmir	Hendek Savaşı Hudeybiye Antlaşması Hayber'in Fethi
Ümmü Seleme	Uhud Savaşı Benî Mustalik Gazvesi Hudeybiye Antlaşması Hayber'in Fethi Mekke'nin Fethi Tâif Gazvesi Tebük Gazvesi
Ümmü Selit	Uhud Savaşı Benî Kurayza Gazvesi Hayber'in Fethi Huneyn Savaşı
Ümmü Sinân	Hayber'in Fethi
Ümmü Süleym	Uhud Savaşı Hayber'in Fethi Huneyn Savaşı
Ümmü Şubâs	Hudeybiye Antlaşması Hayber'in Fethi
Ümmü Umâre	Uhud Savaşı Benî Kurayza Gazvesi Hudeybiye Antlaşması Mekke'nin Fethi Hayber'in Fethi Huneyn Savaşı
Ümmü Ziyâd	Hayber'in Fethi
Ümmü'd-Dahhâk	Hayber'in Fethi
Ümmü'l-Hâris	Huneyn Savaşı
Ümmü'l-Münzir	Benî Kurayza Gazvesi Hudeybiye Antlaşması
Zeyneb bint Caş	Hayber'in Fethi Huneyn Savaşı Tâif Gazvesi

Uhud Savaşı, Hendek Savaşı, Benî Mustalik Gazvesi, Benî Kurayza Gazvesi, Hayberin Fethi, Gâbe Gazvesi, Hudeybiye Antlaşması, Huneyn Savaşı, Mekke'nin fethi, Tâif, Tebük Savaşı gibi savaşlarda hanım sahâbiler Hz. Peygamber'in yanında yer almışlardır. Hanımlar bu savaşlar esnasında birçok sorumluluk ve görev üstlenmişlerdir. Kimi zaman savaş meydanında savaşan hanımlar kimi zamanda yaralı askerleri taşıyıp onları tedavi etmiştir. Su taşıma, yemek yapma, şehitleri taşıma, hastaları tedavi etme, kılıç kınlarını dikme, su kırbalarını dikme, ordunun geride bıraktığı eşyalarını koruma, İstihbarat faaliyetlerini yürütme, erkekleri cesaretlendirip onları savaşa ikna etme, düşmana cevap verme gibi birçok görevi üstlenen hanımlar savaşların gizli kahramanları olmuşlardır. Abdullah b. Üneys'in Eşi, Bint Ka'b, Hamne bint Cahş, Hind bint Amr, Hz. Âişe, Hz. Fâtıma, Kü'aybe bint Sa'd, Leyla el-Gifârî, Muâze el-Gifârî, Rübeyyi bint Muavviz, Safiyye bint Ömer, Ümeyye bint Kays, Ümmü Âmir, Ümmü Kebşe, Ümmü Kücce, Ümmü Eymen, Ümmü Harâm, Ümmü Mutâ, Ümmü Sa'd, Ümmü Sehle (Asım b. Adiy'ın Eşi), Ümmü Seleme, Ümmü Selît, Ümmü Sinân, Ümmü Süleym, Ümmü Şubâs (Ümmü Meni), Ümmü Umâre, Ümmü Ziyâd, Ümmü Dahhâk, Ümmü'l-Alâ, Ümmü'l-Hâris, Ümmü'l-Münzir (Selma) adlı hanımların savaş sürecinde hemşirelik yapıp yaralı askerlerin bakımıyla ilgilenmişlerdir.

Orduya su taşıyarak destek olmaya çalışan hanımlar ise, Hamne bint Cahş, Hz. Âişe, Hz. Fâtıma, Rübeyyi bint Muavviz, Ümmü Eymen, Ümmü Seleme, Ümmü Selît, Ümmü Süleym'dir.

Hind bint Amr, Ümeyye bint Kays, Ümmü Âmir ve Ümmü Âtiyye'nin geri hizmetler yürüterek ordunun yemeğini yaptığı bilinmektedir.

Askerleri taşımak bir hanım için çok zor bir görev olsa da Rübeyyi bint Muavviz ve Ümmü Selît bu görevi üstlenerek yaralı bazen de şehit askerleri savaş meydanından taşımışlardır.

Çeşitli savaşlarda Hind bint Üsâse'nin şiir ve hitabet yoluyla orduyu cesaretlendirip düşmana cevap verdiği, Leyla el-Gifârî'nin ise istihbarat faaliyetlerini yürüttüğü bilinmektedir. Safiyye bint Abdülmuttalib ve Ümmü Umâre ise gerekli durumlarda savaşlarda erkeklerle beraber çarpışmıştır. Hanımların savaşlarda üstlendikleri görevler aşağıdaki Tablo 4'deki gibidir:

Tablo 4

Hanım Sahâbîlerin katıldıkları Savaşlardaki Görevleri

Hanım Sahâbîler	Görevleri
Abdullah b. Üneys'in Eşi	Savaşta yaralıların bakımı
Âmine bint Süfyân	Görevi bilinmiyor
Bint Ka'b	Savaşta yaralıların bakımı
Buhayne	Görevi bilinmiyor
Fâtıma bint Yemân	Görevi bilinmiyor
Furey'a bint Mâlik	Görevi bilinmiyor
Hamne bint Cahş	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma
Havle bint Hakîm	Görevi bilinmiyor
Hind bint Amr	Savaşta yaralıların bakımı Geri hizmetler
Hind bint Üsâse	Şiir ve Hitabet yoluyla orduyu cesaretlendirip, düşmana cevap verme
Hz. Âişe	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma
Hz. Fâtıma	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma
Hz. Meymûne	Görevi bilinmiyor
Kü'aybe bint Sa'd	Savaşta yaralıların bakımı
Leyla el-Gifârî	Savaşta yaralıların bakımı İstihbarat faaliyetlerini yürütme
Muâze el-Gifârî	Savaşta yaralıların bakımı
Rübeyyi bint Muavviz	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma Yaralı ve şehitleri taşıma
Safiyye bint Abdülmuttalib	Çarpışmalara katılma
Safiyye bint Ömer	Savaşta yaralıların bakımı
Ümeyye bint Kays	Savaşta yaralıların bakımı Ordunun yemeğinin yapılması
Ümmü Âmir	Savaşta yaralıların bakımı Hastalıkların tedavisi Yemek yapma
Ümmü Kebşe	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Kücce	Savaşta yaralıların bakımı

Tablo 4 (Devam)

Hanım Sahâbîlerin katıldıkları Savaşlardaki Görevleri

Ümmü Âtiyye	Savaşta yaralıların bakımı Cerrahi müdahaleler yapma Hastalıkların tedavisi Ordunun yemeğini yapma Ordunun eşyalarını toplama
Ümmü Eymen	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma
Ümmü Harâm	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Hişâm bint Hârise	Görevi bilinmiyor
Ümmü Mutâ	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Rimse	Görevi bilinmiyor
Ümmü Sa'd	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Sehle (Asım b. Adiyî'nin Eşi)	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Seleme	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma
Ümmü Selît	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma Yaralı ve şehitleri taşıma Orduyu savaş için cesaretlendirme Su kırbalarını ve kılıç kınlarını dikme
Ümmü Sinân	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Süleym	Savaşta yaralıların bakımı Orduya su taşıma Su kırbalarını ve kılıç kınlarını dikme
Ümmü Şubâs (Ümmü Meni)	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü Umâre	Savaşta yaralıların bakımı, Çarpışmalara katılma
Ümmü Ziyâd	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü'd-Dahhâk	Savaşta yaralıların bakımı
Ümmü'l-Alâ	Savaşta yaralıların bakımı Hastalıkların tedavisi
Ümmü'l-Hâris	Savaşta yaralıların bakımı Orduyla beraber çarpışmalara katılma
Ümmü'l-Münzir (Selma)	Savaşta yaralıların bakımı
Zeyneb bint Cahş	Hangi görevle katıldığı bilinmemekte

SONUÇ

Câhiliye döneminde kadın toplumundan dışlanan insan yerine konulmayan bir varlık olarak kabul edilirdi. Erkekler hayatın maddî gücünü üstlenenler olarak kabul edildiği halde kadınlara ise, sadece erkeklerin kazandıklarını tüketenler olarak bakılmıştır. Buna rağmen ev içinde ve dışında çocukları bakmak, ev işlerini yürütmek, deve tüyünden giyecek ve çadır yapmak, hayvaları bakmak gibi kadınların birçok görevi bulunmaktaydı. Bu görev ve sorumlulukların yanında savaşlarda da geri durmayan kadınlar, savaş esnasında yiyeceklerin temin edilip yemek yapılması, su taşıma, hemşirelik yapma gibi birçok görevi üstlenmişlerdir. İslâm öncesi dönemde kadınlar savaşlara katıldıkları gibi Hz. Peygamber döneminde de orduda çeşitli görev ve sorumlulukları yerine getirmişlerdir.

610 yılında gelmeye başlayan vahiyle beraber Hz. Peygamber insanları İslâm'a davet etmiştir. On üç yıl süren Mekke döneminde Müslüman olan insanlar baskı ve şiddetle karşı karşıya kalıp zor günler yaşamışlardır. Medine dönemine kadar savaş izinleri olmayan Müslümanlar, baskı ve işkencelere sabır göstermişlerdir. Hicret ile beraber zulme uğradıkları takdirde savaşa izni verilen Müslümanların ilk büyük savaşlarını Mekkeli müşriklere karşı Bedir'de gerçekleştirmişlerdir. Hanım sahâbiler, kadınların savaşa katıldıkları bir gelenekten geldiklerinden dolayı Hz. Peygamber ile beraber Bedir Savaşı'na katılmak istemişlerdir. Aynı savaşta Mekkeli müşriklerin ordusunda kadınlar olmasına rağmen, Müslüman kadınların orduyla beraber savaşa katılmalarına çeşitli gerekçelerle izin verilmemiştir. Ancak kadınlar, Uhud Savaşı ile birlikte ilk kez orduya katılmışlardır.

Uhud Savaşı ile beraber hanım sahâbiler savaş esnasında düşman ile çarpışma, hasta ve yaralıları tedavi etme, yemek yapma, su dağıtma, kırba dikme, şiir ve hitabet yoluyla erkekleri cesaretlendirip düşmana cevap verme, istihbarat faaliyetlerini yürütme, şehit ve yaralıları taşıma, konaklama yerindeki eşyaları koruma gibi birçok görevde bulunmuşlardır.

Uhud Savaşı'nda ordu ile savaşa katılan hanım sahâbilerden ondört tanesinin ismi kaynaklarda geçmektedir. Bu hanım sahâbilerden büyük bir kısmı Uhud Savaşı'nda yaralıları tedavi etme görevi üstlenmiştir. Bunun dışında çarpışmaya katılan, ordunun eşyalarını koruyan, şiir ve hitabetle erkekleri

cesaretlendiren, şehit ve yaralıları taşıyan, su kırbası ve kılıç kını diken, askerlere su taşıyan kadınlar da vardı.

Hendek Savaşı savunma savaşı olması sebebiyle savaşa katılan hanım sahâbîlerin sayısı, Uhud Savaşı'nda olduğu kadar fazla değildir. Fakat bu savaşta da yemek yapan, yaralıları tedavi eden ve düşmanla çarpışan kadınlar bulunmaktadır.

Kadınların, Benî Kurayza Gazvesi'nde yaralıları tedavi etmek, Gâbe Gazvesi'nde istihbarat faaliyetlerini yürütmek, Hayber'de yemek yapmak, yaralıları tedavi etmek, Huneyn Savaşı'nda düşmanla çarpışmak, orduyu cesaretlendirmek ve yaralı askerleri tedavi etmek için bu askeri faaliyetlere katıldıkları görülmektedir. Hayatın her aşamasında aktif görevlerde bulunan kadınlar, savaşların yaşandığı dönemlerde de bu sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber döneminde şartlar çerçevesinde erkeklerle birlikte savaşlara katılan kadınlar, ordunun zafere ulaşması için önemli görevleri üstlenerek ellerinden gelen her türlü çabayı göstermişlerdir.

KAYNAKLAR

- Ağca, Ülkü. “Hz. Peygamber Devrinde Hanım Sahâbîlerin Meslekleri”. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2014.
- Aksu, Mustafa. “İslâm Dininde Cihâd ve Hz. Peygamber’in Savaşla İlgili Uygulamaları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/43 (2016): 2314-2325.
- Akyüz, Vecdi. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Alan, Hüseyin. *Hz. Peygamber Öncesi Mekke ve Arabistan*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Algül, Hüseyin. “Gâbe Gazvesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 267-268. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Altıntaş, Ramazan. “Câhiliye Arap Toplumunda Kadın”. *Diyanet İlim Dergisi* 1 (2001): 63.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- Arslan, İhsan. “Hz. Peygamber’in Savaşlardaki Tavrı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/39 (2015): 1041-1051.
- Arslan, İhsan. *Beşerî ve Siyasî Yönleriyle Hz. Peygamber’in Hoşgörüsü*. Rize: Sts Yayınları, 2014.
- Arslan, İhsan. *Hz. Peygamber’i Doğru Anlamak*. İstanbul: Okur Akademi, 2017.
- Avcı, Casim. “Benî Kurayza”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 431-432. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Avcı, Casim. “Tebük”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 227-228. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Ayar Ali Rıza - Hüseyin Güneş. "Hz. Peygamber'in, Savaş Öncesinde, Zafer Sonrası Elde Edilecek Ganimetlere Dikkat Çekmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2003): 216-231.

- Azimli, Mehmet. "Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülâhazalar". *Bilimhane* 18 (2010): 7-20.
- Bardakoğlu, Ali. "Cahiliyye Döneminde Kadın". *Sosyal Hayatta Kadın* içinde. 13-20. İstanbul: Ensar Yayınları, 2005.
- Birekul Mehmet - Fatih Mehmet Yılmaz. *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*. Konya: Yediveren Yayınları, 2001.
- Bûtî, M. Saîd Ramazan. *Fikhü's-Sîre*, çev. Atik Aydın. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2018.
- Çağatay, Neşet. *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Çavuş, Levent. "Kavramsal ve Tarihsel Açından Câhiliye". *Milel ve Nihal* 13 (2016): 44-69.
- Çetintaş, Recep. "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Barış ve Savaş", *Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed* içinde, haz. Recep Çetintaş - Anar Gafarov - İbrahim Türkoğlu. 127. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Danışman, Nafiz. "Câhiliyye Kelimesinin Mana ve Menşei". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1956): 192-197.
- Demircan, Adnan. *Cumhuriyet Dönemi İslâm Tarihi ve Medeniyeti Bibliyografyası*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu Asr-ı Saâdet Dünyası*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Erkal, Mehmet. "Ganimet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 351-354. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Erul, Bünyamin. "Ümmü Eymen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 317. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Fayda, Mustafa "Bedir Gazvesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 325-327. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

- Fayda, Mustafa. “Câhiliye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 17-1. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Hamidullah, Muhammed. “Hayber”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 20-22. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. “Hudeybiye Antlaşması”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 178: 297-299. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Hamîdullah, Muhammed. “Huneyn Gazvesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18:376-377. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. *Hz. Peygamberin Savaşları*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: Beyan Yayınları, 1962.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınevi, 2001.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm'da Devlet İdâresi*, çev. Hamdi Aktaş. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Heysemî, Nûreddîm. *Mecmauz Zevâid ve Menbaül-Fevâid*, çev. Hüseyin Yıldız - Hasan Yıldız. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2002.
- Işık, Emin “Feth Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 456-457. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Işık, Emin. “Enfâl Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 237. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- İbn Abdîlber, Ebu Ömer Yusuf b. Abdullah b Muhammed. *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali. *el-İsâbe Seçkin Sahabeler*, çev. Seyfullah Erdoğan. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2011.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali. *el-İsâbe fi Temyîzi's Sahâbe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l İlmiyye, 1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, çev. Hasan Ege. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2006.

- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretü İbn İshâk*, çev. Muhammed Hamidullah. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- İbn Kayyım, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekir. *Zâdu'l Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Şihab ez-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah. *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- İbnü'l Esîr, *Üsdü'l Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. *Sıfeti's Safve*. Beyrut, 1992.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-Târih*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- Kandehlevî, Muhammed Yusuf. *Hayâtü's-Sahâbe*. İstanbul: Kalem Yayınevi, 1977.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Harâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 321-322. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Kılıç, Ünal. "Düşmanlarına Bile Merhametli Muhammed". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2013): 11-34.
- Kırbyık, Kasım. "Hind bint Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 64. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Kök, Bahattin. "Ka'b b. Mâlik el-Ensâri ve Tebük Seferiyle İlgili Durumu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1988): 139.
- Köksal, Asım. *İslam Tarihi*. İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Tâif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 443-447. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Mahmudov, Elşad. *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*. Ankara: İsam Yayınları, 2018.

- Mübârek Fûrî, Safiyyürrahmân. *Peygamber Efendimizin Hayatı ve Daveti*. Çev. İbrahim Kutlay. İstanbul: Risale Yayınları, 2014.
- Öğüt, Sibel,. “Hz. Peygamber Döneminde İslâm’ın Yayılmasında Kadınların Rolü”. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013.
- Önkâl, Ahmet. “Benî Mustalik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 360-361. Ankara: TDV, 2006.
- Özdemir, Mehmet Nadir. *H. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.
- Öztürk, Levent. *H. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Sarıçam, İbrahim. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Savaş, Rıza. *H. Muhammed Devrinde Kadın*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1991.
- Serahsî, Şemseddin Ebû Bekir Şemsüelimme Muhammed b. Ahmed. *İslâm Devletler Hukuku Şerhu’s-Siyerî’l Kebîr*, çev. İbrahim Sarmış - M. Sait Şimşek. Konya: Eğitaş Yayınları, 2001.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk*. Beyrut: Dâru Süveydân, 1967.
- Topaloğlu, Bekir. “Cihâd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 531-534. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Tülücü, Süleyman. “Câhiliyye” Kelimesinin Mânâ ve Menşe’i”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV (1980): 279-285.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbü’l-Meğâzî*, çev. Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlkharf Yayıncılık, 2016.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbü’l-Meğâzî*. nşr. Marsden Jones. London: Oxford University Press, 1966.
- Yılmaz, İbrahim. “İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü”. *İslâm Hukuku Araştırma Dergisi* 29 (2017): 272.

Yiğit, İsmail. “Tebük Gazvesi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 228-230. Ankara: TDV Yayınları, 2011.

Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Merve AKTAŞ		
Doğum Yeri ve Yılı	Çayeli/ 1989		
Medeni Durumu	Evli		
Öğrenim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2008	2012	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2013	2019	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/ İslâm Tarihi ve Sanatları
Çalıştığı Kurum (/lar)			Başlama-Ayrılma Yılı
1. Yakutiye Atatürk Anadolu Lisesi			2013 2015
2. Aşağı Aksu Ortaokulu			2015 Devam ediyor.
İletişim (eposta)	srgnmrve@mynet.com		